

พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

พระวินัย จนฺทวณฺโณ (สุนิมิตร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES

PHRAWINAI CANDAVAṆṆO (SUNIMIT)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS

PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2023

หัวข้อวิทยานิพนธ์	:	**พุทธวิพากษ์พิธีกรรม**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระวินัย จนฺทวณฺโณ (สุนิมิตร์)**
ชื่อปริญญา	:	**ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสน์ศึกษา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :

ประธานกรรมการ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา) .....

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ)

กรรมการ .....

(ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ)

กรรมการ .....

(ดร.กฤตสุชิน พลเสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic	:	Ritual Criticism in Buddhist Perspectives
Student's Name	:	Phra Winai Candavanno (Sunimit)
Degree Sought	:	Master of Arts
Program	:	Buddhist Studies
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Phrasrivinayaphon, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master Degree of Arts (Buddhist Studies)

Dean of Graduate School .....

(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Thesis Committee :

Chairman .....

(Assoc.Prof.Dr.Suvin Ruksat)

Member (Advisor) .....

(Phrasrivinayaphon, Dr.)

Member .....

(Asst.Prof.Dr.Somboon Watana)

Member .....

(Dr.Chompoonuch Changcharoen)

Member .....

(Dr.Kitsuchin Ponsen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : **พุทธวิพากษ์พิธีกรรม**
ชื่อนักศึกษา : **พระวินัย จนฺทวณฺโณ (สุนิมิตร์)**
ชื่อปริญญา : **ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชา : **พุทธศาสน์ศึกษา**
ปีพุทธศักราช : **2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา : **พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**

วิทยานิพนธ์มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรม 2) เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม และ 3) เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นวิจัยเอกสารเป็นหลัก โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

ผลการวิจัยพบว่า :

1. พิธีกรรม เป็นการกระทำที่เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผล หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ เป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์และสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน การวิพากษ์พิธีกรรมในประเทศไทยนั้น เกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนาอันประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิม พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อจากชาติพันธุ์ที่ได้มีการติดต่อไปมาหาสู่กัน

2. ความเชื่อ ความต้องการ นำมาซึ่งการเกิดพิธีกรรมขึ้น การวิพากษ์พิธีกรรมนั้น เป็นการใช้อารมณ์ความรู้สึกไปตัดสินวิเคราะห์ในการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ว่ามีสาเหตุเกิดจากอะไรถึงได้มีพิธีกรรมนี้ และพิธีกรรมนั้น ๆ หวังผลอะไรให้เกิดขึ้นแก่บุคคล หรือชุมชนในสังคมนั้น ๆ โดยมีนัยยะสำคัญที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อ ศาสนา สังคม โดยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณเป็นตัวเชื่อม

3. พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย โดยพุทธพิธีกรรม ผลของพิธีกรรมจะมุ่งเน้นไปเพื่อความพ้นทุกข์และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และพิธีกรรมนั้นยังมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ ซึ่งพุทธพิธีกรรมนี้จะขาดเสียมิได้ เพราะพิธีกรรมนั้นทำให้เกิดการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้พระศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป

คำสำคัญ : พุทธวิพากษ์, พิธีกรรม

ABSTRACT

Thematic Topic	**:**	**Ritual Criticism in Buddhist Perspectives**
Student's Name	**:**	**Phra Vinai Candavaṇṇo (Sunimit)**
Degree Sought	**:**	**Master of Arts**
Program	**:**	**Buddhist Studies**
Anno Domini	**:**	**2023**
Advisor	**:**	**Phra Srivinayaphon, Dr.**

This research paper has the following objectives: 1) to study Ritual, 2) to study Ritual Criticism, and 3) to Ritual Criticism in Buddhist Perspectives. The qualitative research. Which focuses on document research mainly by researching primary and secondary documents.

The results showed that:

1. Rituals are actions that are a way to achieve results or lead to the desired results It is the act of a group of people meeting together and creating a ceremony to meet the needs of living together. Criticizing rituals in Thailand It arises from belief in mysterious supernatural powers and religion which includes traditional beliefs, Buddhism, Brahmanism-Hinduism. and beliefs from ethnic groups that have come into contact with each other.

2. Beliefs and desires lead to the emergence of rituals. Criticizing the ritual, it is the use of emotions to judge and analyze the performance of a particular ritual to see what causes this ritual to occur. And what effect does that ritual hope to have on a person or community in that society, with important implications tied to beliefs, religion, society, with various cultures and traditions that have been passed down since ancient times as a link.

3. Buddhism has many rituals which have an effect on creating religious consciousness and affecting the way of life in Thai society. by Buddhist ritual the results of the ritual will focus on freedom from suffering and living a happy life. And that ritual still helps to keep Buddhism alive. This Buddhist ritual is indispensable. Because the ritual brings the masses together into a single unit and has common feelings, making the religion stable and coexistent with humanity.

Keywords Ritual Criticism, Buddhist Perspectives

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ด้วยความเมตตานุเคราะห์ของอาจารย์ที่ปรึกษา พระศรีวินยาภรณ์, ดร. ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะแนวทางและช่วยตรวจแก้ไขมาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จบริบูรณ์ ขอขอบพระคุณ พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร. อธิการบดีพระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร. คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาให้คำแนะนำปรึกษา การค้นคว้าข้อมูลทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอบพระคุณและขอบคุณคณาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประศาสตร์วิชาความรู้และให้กำลังใจเรื่อยมา ที่ให้คำแนะนำเจ้าของตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและนำมาอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่ง ที่เอื้ออำนวยในการสืบค้นข้อมูลประกอบ

คุณความดีใดเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ อาตมภาพขออุทิศคุณความดีนั้นเพื่อบูชาคุณบุพการี มีบิดา มารดา เป็นต้น และบูรพาจารย์ผู้มีอุปการคุณ ขอให้ทุกท่านจงมีส่วนในกุศลจริยานี้ และขอพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจงสว่างรุ่งเรืองดุจดวงประทีปเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแด่พหูชนตลอดกาลนานเทอญ

พระวินัย สุนิมิตร์ (จนฺทวณฺโณ)

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎก ฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2539 มีทั้งหมดจำนวน 45 เล่มในการอ้างอิง โดยมีคำเต็มและคำย่อดังต่อไปนี้

ก. สัญลักษณ์และคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ		**คำเต็ม**	
พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา. (บาลี)	พระวินยปิฎก	ภิกฺขุวิภงฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	พระวินยปิฎก	มหาวิภงฺค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	พระวินยปิฎก	มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	พระวินยปิฎก	มหา**วคฺค**	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	พระวินยปิฎก	จูฬ**วคฺค**	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	พระวินยปิฎก	ปริวาร**วคฺค**	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม. (ไทย)	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหา**วคฺค** (ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก (ภาษาไทย)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ หมายเลขอ้างอิงระบุ เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่าง เช่น เช่น วิ.มหา. (ไทย) 1/ 172/ 141. หมายถึง พระวินัยปิฎก พระไตรปิฎกแปลไทย มหาวิภังค์ เล่มที่ 1 ข้อที่ 172 หน้า 141 เป็นต้น

ข. สัญลักษณ์และคำย่อคัมภีร์อรรถกถา

คำย่อ		**คำเต็ม**		
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก				
ขุ.อป. (ไทย)	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทฏฐกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัวอย่าง เช่น ม.มู.อ.(ไทย) 2/ 496/ 411. หมายถึง อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี มูลปัณณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่มที่ 2 ข้อที่ 496 หน้าที่ 411

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... **จ**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... **ฉ**
กิตติกรรมประกาศ ..... **ช**
สารบัญคำย่อ ..... **ซ**
สารบัญ ..... **ฌ**
สารบัญตาราง ..... **ฎ**
สารบัญแผนภูมิ ..... **ฐ**
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 ปัญหาการวิจัย 2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย 2
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย 3
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 4
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 4
1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย 10
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ 10
บทที่ 2 พิธีกรรม **12**
2.1 ความหมายของพิธีกรรม 12
2.2 ลักษณะของพิธีกรรม 16
2.3 ความเป็นมาของพิธีกรรม 18
2.3.1 การกำเนิดของพิธีกรรม 18
2.3.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในทางตะวันตก 19
2.3.3 ความเป็นมาของพิธีกรรมทางตะวันออก 28
2.3.4 ความเป็นมาของพิธีกรรมในประเทศไทย 32
2.3.5 พลวัตรความต้องการและผลที่ได้จากพิธีกรรมในสังคมไทย 34
2.4 ประเภทของพิธีกรรม 36
2.5 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 37
2.5.1 กุศลพิธี 38

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

2.5.2 บุญพิธี 40
2.5.3 ทานพิธี 41
2.5.4 ปกิณกะพิธี 42
2.6 คุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 43
2.7 สรุปพิธีกรรม 46
บทที่ 3 วิพากษ์พิธีกรรม 48
3.1 วิพากษ์ 49
3.1.1 ความหมายของการวิพากษ์ 49
3.1.2 ลักษณะและกระบวนการของการวิพากษ์ 52
3.1.3 เป้าหมายของการวิพากษ์ 54
3.1.4 องค์ประกอบสำคัญของการวิพากษ์ 55
3.1.5 ทฤษฎีวิพากษ์ของมาร์กซิสต์ 57
3.1.6 ประโยชน์ของการวิพากษ์ 61
3.2 ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม 64
3.2.1 การปรากฏของพิธีกรรมครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาล 64
3.2.2 ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม 83
3.2.3 พระวินัยที่ปรากฏในพิธีกรรม 84
3.3 วิพากษ์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา 88
3.3.1 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม 88
3.3.2 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเชิงผสมผสาน 90
3.4 วิพากษ์การประกอบพิธีกรรมและการปฏิบัติในประเทศไทย 92
3.4.1 พุทธศาสนิกชนเชื่อถือโชคลางและยึดติดกับพิธีกรรม 92
3.4.2 พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่า
หลักคำสอนพระพุทธศาสนา 93
3.4.3 พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ 93
3.4.4 พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 94
3.4.5 พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจาก
พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา 94
3.4.6 พิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย 95

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

3.5 สรุปวิพากษ์พิธีกรรม 98

บทที่ 4 วิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม 100

4.1 ผลการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม 100

4.1.1 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ 101

4.1.2 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม 103

4.1.3 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมที่ปรากฏในพิธีกรรม 104

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 107

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย 114

5.1 สรุปผลการวิจัย 114

5.2 อภิปรายการวิจัย 118

5.3 ข้อเสนอแนะ 121

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 121

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ 122

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป 122

บรรณานุกรม 123

ภาคผนวก 130

ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 131

ภาคผนวก ข รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์ 133

ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ 136

ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 142

ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 153

ภาคผนวก ฉ หนังสือรับรองจริยธรรม 157

ประวัติผู้วิจัย 159

สารบัญตาราง

ตาราง **หน้า**

4.1 พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาตามพุทธบัญญัติและการปฏิบัติของพุทธบริษัท..... 102

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ **หน้า**

1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....10

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางสังคมพราหมณ์ แม้แต่พระพุทธเจ้าและพุทธสาวกสมัยแรก ๆ ก็เคยนับถือศาสนาพราหมณ์ หรือเคยเกี่ยวข้องกับวรรณะพราหมณ์มาก่อน ในนิทานชาดกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบางกรณีก็จะมีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มีอิทธิพลต่อกันและกัน สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาก็จริง แต่ก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ผสมผสานกัน ทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนานั้น ได้มีการนับถือศาสนาผี อันเป็นศาสนาปฐมบรรพ์มาก่อนแล้ว ต่อมายังได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามา จึงทำให้การผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นับถือศาสนาจะปฏิเสธมิได้เลยก็คือ การปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีพิธีกรรม หรือศาสนพิธีด้วยเช่นกัน เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ เป็นต้น

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามที่ได้บัญญัติไว้ และพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นได้กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีหลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ มีความเหมาะสมประหยัดและภาวะทางเศรษฐกิจที่จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า พิธีกรรมนั้นมีความสำคัญต่อคุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงามเป็นการสร้างสมวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป[1]

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเริ่มต้นมาจากการนับถือธรรมชาติ และพัฒนามานับถือเทพเจ้าจึงนำมาสู่การประกอบพิธีกรรม ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา และได้รับการยอมรับจากหมู่คนไทย แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ต่างจากศาสนาดั้งเดิมที่เป็นประเภทเทวนิยม

---

[1] พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี, *เรื่องศาสนพิธี: เอกสารประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544*, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 2.

จึงได้เกิดการผสมผสานจนได้รับการยอมรับ และนิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อคติความเชื่อของชาวพุทธเป็นอย่างมากที่นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีผลต่อวิถีชีวิตวิธีคิดตามคติความเชื่อในหมู่ชาวพุทธโดยทั่วไปจวบจนปัจจุบันนี้

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพิธีที่เกี่ยวกับศาสนาชีวิตและประเพณีในประเทศไทย หากจะทำการวิพากษ์นั้นมีการผสมผสานกับความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติของแต่ละท้องถิ่นที่บ่มเพาะมาอย่างยาวนาน เพื่อให้สาธุชนแต่ละคนได้เข้าถึงหลักการตั้งแต่ขั้นต้นตลอดจนขั้นสูงผ่านทางพิธีกรรม โดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนเข้าใจพุทธวิพากษ์พิธีกรรมจึงเป็นที่มาของการทำวิจัยในครั้งนี้ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเคารพในพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บุคคลสำคัญ บรรพบุรุษ และยังช่วยทำให้บรรยากาศในการประกอบพิธีดูศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม และนอกจากนี้พิธีกรรมยังใช้เป็นสื่อถึงการแสดงออก เพื่อประโยชน์ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในการสืบทอดความรู้และหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และอื่น ๆ รวมถึงการเพิ่มขวัญและกำลังใจ สร้างความสุขกายสบายใจ และก่อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลังได้ต่อไปอีกด้วย ทั้งนี้ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนั้นจะละเลยการทำความเข้าใจคำสอนในการประกอบพิธีกรรมนั้นมิได้เลย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัย เนื่องด้วยเรื่องพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาอย่างช้านานจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังมีความเชื่อ หรือเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องของการปฏิบัติพิธีกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งพิธีกรรมบางอย่างไม่มีปรากฏในพุทธบัญญัติ เพื่อให้ถูกต้องตามหลักพุทธบัญญัติของพระพุทธศาสนาและชาวพุทธทั้งหลายจะได้เข้าใจถึงหลักศาสนพิธี และพิธีกรรมของพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น จะได้ไม่เกิดความเชื่อ หรือเคลือบแคลงสงสัยอีกต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

1.2 ปัญหาการวิจัย

1.2.1. พิธีกรรมมีความเป็นมาอย่างไร

1.2.2. วิพากษ์พิธีกรรมกล่าวไว้อย่างไร

1.2.3. พุทธวิพากษ์พิธีกรรมมีลักษณะ และกระบวนการอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1. เพื่อศึกษาพิธีกรรม

1.3.2. เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม

1.3.3. เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.4.1. ศึกษาพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และเอกสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

1.4.2. ศึกษาพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) การสัมภาษณแบบเจาะลึก (In-depth Interview)

1.4.3. ศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรม ที่มีต่อประเด็นปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวแล้วข้างต้น กล่าวคือ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมในความเชื่อดั้งเดิมกับพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา และผลกระทบจากพิธีกรรมที่มีต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น

สุดท้ายแล้วก็จะนำเสนอพุทธวิพากษ์พิธีกรรมแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพิธีกรรมในสังคมยุคปัจจุบัน โดยเสนอเป็นตารางเปรียบเทียบและโมเดล

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรมซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1.5.1. รวบรวมข้อมูล

1.1 สำรวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมคัมภีร์อื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป แหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดแห่งชาติ, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ห้องสมุดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัย-มหามกุฏราชวิทยาลัย, ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

1.5.2. วิเคราะห์ข้อมูล

1.5.2.1 นำข้อมูลที่ได้มาจากข้อที่ 1 มาทำการแยกแยะ จัดประเภท ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย

1.5.2.2 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2.1 ด้วยการวิเคราะห์ อธิบายความและตีความให้ความหมายตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย

1.5.2.3 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2.2 นำไปเขียนลงในบทต่าง ๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของการวิจัย

1.5.2.4 วิเคราะห์วิจารณ์ พร้อมทั้งเสนอแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธวิพากษ์พิธีกรรมประกอบกับทัศนะของผู้วิจัยต่อไป

1.5.3. นำเสนอผลงานการวิจัย

ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีแบบบรรยายโวหารวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่าง ๆ ตามลำดับ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมแล้ว ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย มีดังนี้

1.6.1. ทำให้ทราบพิธีกรรม

1.6.2. ทำให้ทราบวิพากษ์พิธีกรรม

1.6.3. ทำให้ทราบพุทธวิพากษ์พิธีกรรม

1.6.4. ทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรมได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการค้นคว้าเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นปทัฏฐานต่อการวิจัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

1.7.1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ” ว่า ถ้าขาดพิธีกรรมแล้วพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นแท้ก็จะดำรงอยู่ได้ลำบากเช่นกัน แม้ว่าพิธีกรรมจะเป็นเพียงเปลือกไม่ใช่แก่นของศาสนาก็ตามดังความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาเหลือแต่พิธีกรรมจริง แต่พิธีกรรมนั้นยังมี ความหมายและเนื้อหาสาระถูกต้องปัญหาก็ยังไม่ร้ายแรงนัก แต่สภาพในทางสังคมในปัจจุบันนั้น พิธีกรรมที่เคยปฏิบัติมา บางอย่างนั้น ห่างไกลจากความหมายเดิม เลือนราง หรือคลาดเคลื่อนออกไปจนกลายเป็นรูปแบบที่ไม่มีเนื้อหาสาระ เป็นเปลือกที่มีเนื้ออย่างอื่นเข้ามาแทนเนื้อแท้แล้ว แต่สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นส่วนแก่นสาระสำคัญของพระวินัยก็ยังได้กลายเป็นพิธีกรรม[2]

---

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2539), หน้า 49-51.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) และคณะ งานอวมงคล กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนพิธี” ว่า งานพิธีที่เนื่องด้วยการตาย เรียกว่า งานอวมงคล ถึงแม้ว่าจะเป็นงานกับการตายก็ตาม เมื่อทำแล้วก็เกิดบุญกุศลแก่ผู้ทำและผู้ร่วมงาน งานอวมงคลนั้นเป็นงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตาย การสูญเสียชีวิต เช่น งานสวดพระอภิธรรม สวดอภิธรรมสังคหะ งานฌาปนกิจมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ความเหมาะสมและฐานะของเจ้าภาพ ทุกขั้นตอน และทุกงานก็จะมีเหมือนกันเกี่ยวกับพิธีกรรม ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น พระสงฆ์จะต้องเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจง และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่น ๆ ทั้งนี้ พิธีทำบุญญูโดยหลักใหญ่ พุทธศาสนิกชนถือว่าจะสำเร็จลงได้เป็นบุญพิธีอย่างแท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์[3]

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อานุภาพพระปริตร” ได้อธิบายเกี่ยวกับอานุภาพพระปริตรไว้ โดยละเอียดเกี่ยวกับที่มีวัตถุประสงค์ วิธีการนำเอาพระปริตรไปใช้ เพื่อให้เกิดอานุภาพโดยได้ พยายามที่จะนำเสนอว่าเหตุใดพระพุทธศาสนาจึงยอมรับในเรื่องการสวดมนต์ หรือเห็นวาการสวดมนตนั้นมีประโยชนอยางไร ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวคิดที่ให้สาระในเรื่องของพระปริตร หรือกรอบในการนำเอาบทสวดมนต์ไปใช้[4]

พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อว่า มีคนเป็นจำนวนมากแม้จะไม่เชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็บวงสรวงเพื่อให้เกิดความมั่นใจเท่านั้น โดยไม่ได้ละทิ้งการพึ่งพาตนเอง หลายคนไม่แน่ใจว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ แต่ก็บวงสรวงไว้ก่อนเพื่อความสบายใจ เพราะเห็นว่าไม่เสียหายอะไร หากจะซื้อพวงมาลัยสักพวงไหว้เจ้าที่เพื่อแลกกับความปลอดโปร่งใจหรือโอกาสที่จะแคล้วคลาดจากภยันตราย การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กรณีหลังนี้ เราจะถือว่างมงายหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่ที่ว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากการใคร่ครวญและชั่งตรองระหว่าง ผลดีที่จะได้รับ (Benefit) กับทุนที่จะต้องเสียไป (Cost) มาในระดับหนึ่งแล้วจะเรียกว่า ไสยศาสตร์ แบบใช้เหตุผลหรือไม่ จะว่าไปแล้วไสยศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็อยู่ในแถวนี้มิใช่น้อย คนเป็นอันมากจะไม่พึ่งไสยศาสตร์ ถ้าหากมีทางเลือกที่ดีกว่า หรือมีวิธีการอื่นที่ได้ผลกว่า คนแต่ก่อนเวลาป่วยไข้ ถ้ามียารักษาได้ก็จะไม่พึ่งผี การที่จะต้องพึ่งผีหรือเชื่อว่าผีปอบอาละวาดก็เพราะเจอโรคที่ไม่รู้สาเหตุและยาที่มีอยู่ก็รักษาไม่ได้[5]

---

[3] พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี, *เรื่องศาสนพิธี: เอกสารประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544*, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 8-9.

[4] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อานุภาพพระปริตร,* (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 19.

[5] พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต,* (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, 2546), หน้า 527.

ขุนพันธรักษ์ราชเดช ได้กล่าวไว้ว่า คติความเชื่อทางพิธีกรรมของไทยได้รับการเผยแผ่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้ชุมชนภาคใต้ได้รับอิทธิพลดังกล่าวสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน อันปรากฏในการดำเนินชีวิต ซึ่งได้รับการถ่ายถอดสู่ผู้ประกอบพิธีกรรมและพระสงฆ์วัดสำคัญที่ได้รับการถ่ายถอดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ วัดเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง มีศิษย์ผู้สืบทอดสรรพวิชาและพิธีกรรมมาอย่างต่อเนื่อง ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เช่น การทำเลขยันต์ การสะเดาะเคราะห์ มีความเป็นมาคู่กับสังคมไทยมานาน ในระดับชาวบ้านคนไทยส่วนใหญ่เชื่อในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มิใช่น้อยและปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ในชีวิตประจำวันเพื่อระงับทุกข์ทางจิตใจ[6]

1.7.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูจิรธรรมธัช ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย” สรุปความว่า ศรัทธาน้าไปสู่ความเชื่อมั่นเฉพาะตนเป็นพื้นฐานที่จะน้าไปสู่แนวคิดเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องโอปปาติกะ (ในโยนิ 4) เรื่องเทพ เทวดา (ในเทพ 3 ภูมิ 4 และ คติ 5) มีผลต่อความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง แนวคิดเรื่องสัตว์โลก (ในโลก 3) แนวคิดเรื่องสังขารและวิญญาณ (ในขันธ์ 5) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนายังช่วยยืนยันถึงการมีอยู่จริงของปรโลกและสวรรค์ อันเป็นที่มาของความเชื่อเรื่องเจ้าแม่สองนาง พิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง และการบวงสรวงองค์เทพต่าง ๆ[7]

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงศ์) จากการศึกษาเรื่อง “บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” พบว่า ควรนำแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาบูรณาการกับศาสนพิธี เพื่อแก้ปัญหาพิธีกรรมถูกบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดการจัดการความรู้ของโนนากะและทาเกอุจิในชื่อที่เรียกว่า เกลียวความรู้ SECI เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ 1) การจัดให้คนมามีปฏิสัมพันธ์กัน (Socialization) 2) การสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน (Externalization) 3) การผนวกรวมความรู้เปิดเผยเข้าด้วยกัน (Combination) และ 4) การจารึก (Internalization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่การแปลงความรู้จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) กลับสู่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นการนำความรู้ที่เรียนมาใช้ในการปฏิบัติงานหรือใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นผลของการเชื่อมโยงความรู้แล้วนำความรู้นั้นมาปฏิบัติ เกิดเป็นประสบการณ์และปัญญา กลายเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปถ่ายทอดหมุนเวียนต่อเนื่องเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด โดยใช้แนวความคิดของเกลียวความรู้ SECI และแนวคิด Tuna Model มาบูรณาการ

---

[6] ขุนพันธรักษ์ราชเดช, *ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้,* (กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, 2519), หน้า 129.

[7] พระครูจิรธรรมธัช, *“การศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย”,* วิจัยด้านมนุษยศาสตร์, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 250.

จัดการความรู้ในศาสนพิธีที่จำแนกเป็นกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ ศาสนพิธีประกอบด้วย ความรู้เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์ประเภทของศาสนพิธี 4 ประเภท คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี[8]

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นระเบียบดาเนินการเพื่อความสำเร็จไม่ใช่วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวังเพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านกาย วาจา จิต ปัญญา และสังคม มีการกระทำแบบเดี่ยวและแบบกลุ่ม ช่วยรักษาพระธรรมวินัยอีกแนวทางหนึ่ง การสาธยายธรรมเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัย มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมาเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ จิตเป็นสมาธิ เป็นพหูสูต ไม่เป็นมลทิน เป็นบริขารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย ละความง่วง ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ เป็นผู้อยู่ในธรรม ผู้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใส ย่อมได้รับความสรรเสริญ และเพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญพิธีกรรมกับการสาธยายธรรมคณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต้องมีการสาธยายธรรมก่อนทั้งสิ้น พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม และการสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น งานอวมงคล เช่น งานศพ การทำวัตรเช้า เย็นของพุทธบริษัท ก่อให้เกิดพิธีกรรมของพระสงฆ์ เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น ส่วนคฤหัสถ์ เช่น สาธยายธรรมข้ามปี เป็นต้น[9]

ทวีศักดิ์ คูวัฒนา ได้ศึกษา "คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามหายาน" ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเป็นระเบียบขั้นตอนการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมายทั้งความต้องการทางใจ ความเชื่อและพิธีเฉลิมฉลอง พิธีกรรมทางศาสนานำไปสู่ความศรัทธาและศักดิ์สิทธิ์ต่อศาสนาของตนยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นการปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา ด้วยเหตุนี้ศาสนพิธีจึงเป็นองค์ประกอบของศาสนาประการหนึ่ง สำหรับพระพุทธศาสนามหายานทุกนิกายก็มีพิธีกรรมเป็นลักษณะเฉพาะของตนและใช้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่คำสอนด้วย พิธีกรรมของพระพุทธศาสนามหายานที่นิยมประกอบในประเทศไทย คือ พิธีกินเจ พิธีทิ้งกระจาด และพิธีกงเต็ก คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกงเต็กก็คือการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในนรก บำเพ็ญตนตามโพธิ-

---

[8] พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงศ์), *"บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้"*, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 191-193.

[9] พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์), *"ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท"*, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2562), หน้า ง (บทคัดย่อ).

สัตวจริยาของท่านในฐานะผู้สั่งสมบารมียาวนาน คำสอนสำคัญในพิธีกงเต็กก็คือ ความกตัญญูกตเวทีที่มีต่อผู้มีพระคุณ กระทำทั้งตอนที่ท่านมีชีวิตและกระทำเมื่อท่านสิ้นชีวิตไปและเป็นการบำเพ็ญบุญอุทิศไปถึง บทสวดมนต์ทุกบทก็สื่อถึงความเคารพนอบน้อมระลึกต่อพระรัตนตรัยจึงนับว่า เป็นการปฏิบัติตามคำสอนโดยผ่านกิจกรรมทางพิธีกรรมนั่นเอง รูปแบบขององค์ความรู้ใหม่สำหรับการบูรณาการพิธีกรรมด้วยสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนามหายานก็คือ การแปลงทุกกิจกรรมให้เป็นบุญสั่งสมเกื้อหนุนเติมเต็มบารมี ไม่แบ่งแยกธรรมออกจากชีวิต ชีวิตอยู่กับกิจกรรม กิจกรรมต้องเป็นบุญ บุญส่งหนุนบารมีให้เต็ม จึงได้รูปแบบเรียกว่า “MMP” Model[10]

พรรณิดา ขันธพันธ์, ดร. และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า และอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมในมีมิติสัมพันธ์กับปัจจัยด้านแผนนโยบายท่องเที่ยวสังคมและเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ก็ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการปรับตัวตนทางอัตลักษณ์สู่สังคมและวัฒนธรรมภายนอกด้วยการแสดงออกของอัตลักษณ์ใหม่ในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยผ่านทางประเพณีพิธีกรรม รวมถึงการผลิตซ้ำ สร้างใหม่ หรือฟื้นฟูประเพณี ทั้งนี้ก็เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยมุ่งให้คนในสังคมไทย ตระหนักถึงคุณค่าและยอมรับการดำรงอยู่ในสังคมเดียวกันรวมทั้งการเรียกสิทธิต่าง ๆ ให้แก่ชาติพันธ์ของตน[11]

เอก นาครทรรพ ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเลขยันต์ไทยจาก “การศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเลขยันต์ไทย” โดยกล่าวสรุปว่า ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม และลักษณะเลขยันต์ไทย เลขยันต์ไทยอาจถูกมองว่าเป็นไสยศาสตร์และเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์อาถรรพณ์เวทย์ของพราหมณ์ แต่ที่จริงแล้วเลขยันต์ไทยมีพัฒนาการที่ชัดเจนเคียงคู่กับความเจริญทางพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เลขยันต์ในยุคต้นเป็นการบันทึกข้อธรรมในพระพุทธศาสนา จากนั้นเลขยันต์ก็ได้พัฒนาซับซ้อนขึ้นทั้งรูปลักษณ์และเนื้อความ คือ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาทำเป็นร้อยกรองให้มีไพเราะขึ้นตามแบบฉันทลักษณ์อันเป็นลูกเล่นทางกวีนิพนธ์ ดังนั้น เมื่อความรู้ทางพระพุทธศาสนา

---

[10] ทวีศักดิ์ คูวัฒนา, *“คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามหายาน”,* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 228.

[11] พรรณิดา ขันธพันธ์, ดร. และคณะ, *“การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่”,* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ 23 ฉบับที่ 41 มกราคม-เมษายน 2558: 179-199.

ของสังคมนั้น ๆ มีสูงขึ้นความเฟื่องฟูของศิลปะวิทยาการสูงขึ้น เลขยันต์ไทยในยุคนั้นจึงมีพัฒนาการสูงขึ้นตามไปด้วย ต่อมาเลขยันต์ไทยได้รับการบันทึกอย่างเป็นระบบในสมุดไทยโดยราชสำนัก[12]

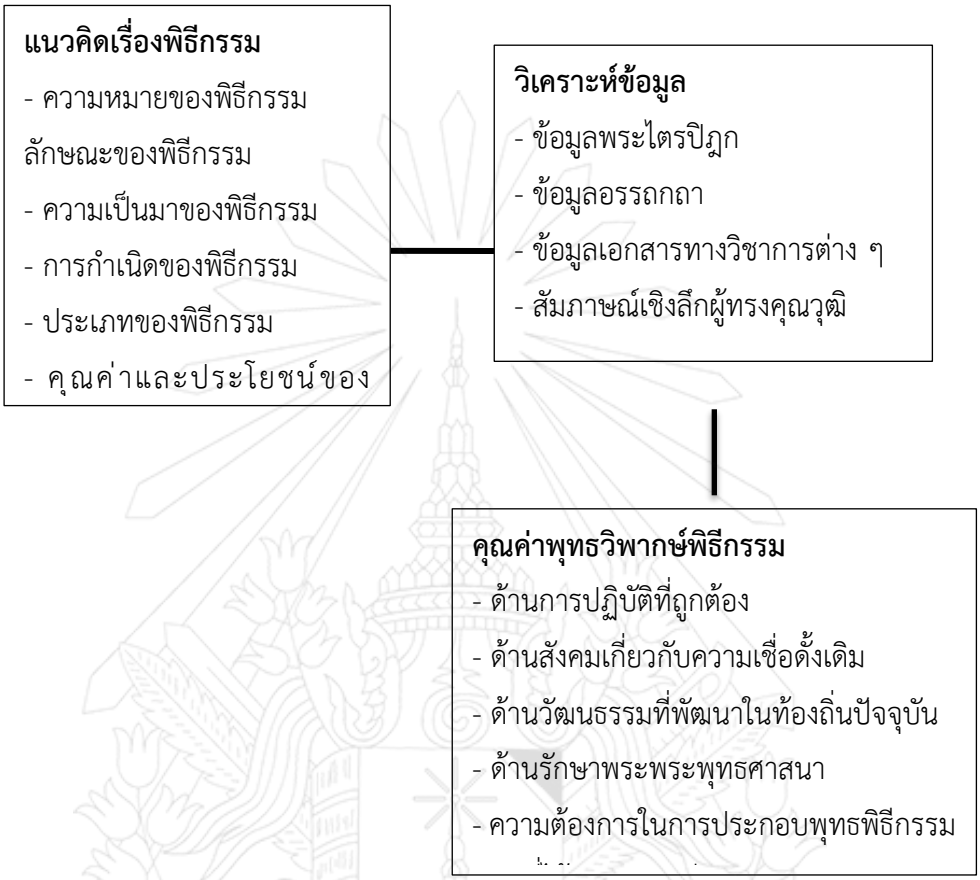
จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิพากษ์พิธีกรรมในมุมมองของจุดร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมไทยเกี่ยวกับพิธีกรรม เพื่อนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้กับสังคมในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ดี ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างให้มากที่สุด อันเป็นการเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้ รวมทั้งสามารถนำไปใช้ได้จริงอีกด้วย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

[12] เอก นาครทรรพ, *“การศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเลขยันต์ไทย”,* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), บทคัดย่อ.

1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจในที่นี้ผู้วิจัยได้นำเสนอนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

วิพากษ์ หมายถึง การเผยแพร่ข้อมูลทุกด้าน ทั้งด้านบวกและด้านลบ ประกอบตามความคิดเห็น ซึ่งข้อเสนอแนะนี้จะเป็นความคิดสร้างสรรค์

พิธีกรรม หมายถึง การทำพิธีการต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นมา เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ การร่วมกันจัดทำกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับลัทธิ ศาสนา ก่อให้เกิดพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ อันเป็น

ผลมาจากความเชื่อ เพื่อต้องการผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่นี้หมายถึง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วย กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี

วิพากษ์พิธีกรรม หมายถึง การวิเคราะห์การกำเนิด ความต้องการ และผลที่ได้จากการประกอบพิธีกรรม

พุทธวิพากษ์ หมายถึง การวิเคราะห์การกำเนิด ความต้องการของพุทธศาสนิกชน และผลที่ได้จากการประกอบพุทธพิธีกรรม ที่ปรากฏตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พุทธวิพากษ์พิธีกรรม หมายถึง การวิพากษ์พิธีกรรมในสังคมไทยด้วยหลักของพระพุทธศาสนา

คุณค่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรม หมายถึง พุทธพิธีกรรมที่ปรากฏในรูปแบบของการปฏิบัติที่ถูกต้อง มีส่วนร่วมต่อสังคม ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม มีผลต่อวัฒนธรรมในปัจจุบัน และมีส่วนช่วยรักษาธรรมนุบำรุงพระพระพุทธศาสนาของไทย

บทที่ 2
พิธีกรรม

ในบทนี้จะได้นำเสนอพิธีกรรมอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาสนาในฐานะกิจกรรมทางศาสนา โดยเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันในสังคม พระพุทธศาสนาเริ่มมีพิธีกรรมมากยิ่งขึ้นตามหลักวินัยที่กำหนดให้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันและกัน ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาที่เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและประโยชน์ของพิธีกรรม โดยจะนำเสนอรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของพิธีกรรม

2.2 ลักษณะของพิธีกรรม

2.3 ความเป็นมาของพิธีกรรม

- 2.3.1 การกำเนิดของพิธีกรรม
- 2.3.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในทางตะวันตก
- 2.3.3 ความเป็นมาของพิธีกรรมทางตะวันออก
- 2.3.4 ความเป็นมาของพิธีกรรมในประเทศไทย
- 2.3.5 พลวัตรความต้องการและผลที่ได้จากพิธีกรรมในสังคมไทย

2.4 ประเภทของพิธีกรรม

2.5 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

- 2.5.1 กุศลพิธี
- 2.5.2 บุญพิธี
- 2.5.3 ทานพิธี
- 2.5.4 ปกิณกะพิธี

2.6 คุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.7 สรุปพิธีกรรม

2.1 ความหมายของพิธีกรรม

คำว่า “พิธีกรรม” โดยทั่วไปผู้คนมักจะเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่มีระเบียบการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หรือเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งโดยมากมนุษย์เรามักจะคิดถึงความหมายประการหลังมากกว่า เมื่อพิจารณาจากกรอบด้านภาษานั้นจะพบว่า คำว่า

พิธีกรรมนั้น มีความหมายที่แตกต่างกันไปตามนัยของภาษาและความเข้าใจของผู้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวอยู่หลายประการ ซึ่งสามารถที่จะนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

พิธีกรรม แปลว่า การกระทำที่เป็นพิธี คือ เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือการกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของพิธีกรรม หรือศาสนพิธี (Ritual) ไว้ว่า หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา[1]

คำว่า พิธี ก็แผลงมาจากคำว่า วิธี นั้นเอง แต่มาในภายหลัง คำว่า พิธี มีความหมายเลือนลาง หรือคลาดเคลื่อนไป ก็เหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นอนิจจังเช่นเดียวกัน เรามาประดิษฐ์ศัพท์กันขึ้นใหม่ เช่นคำว่า กรรมวิธี ซึ่งสมัยโบราณไม่มีแล้วกลับเป็นศัพท์ ซึ่งที่แท้จริงก็อันเดียวกัน กรรมวิธีไม่ใช่อะไร อาจจะใช้ในความหมายแตกต่างกันไปบ้าง แต่ตัวถ้อยคำก็ความหมายแบบเดียวกัน ทำนองเดียว หรือประเภทเดียวกัน เพียงกลับหน้ากลับหลังกัน

ส่วนคำอธิบายความหมายที่ปรากฏในทัศนะของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า พิธีกรรม คือ วิธีกรรม กลายเป็นกรรมวิธี ปัจจุบันมันเลือนไปจนกระทั่งว่าพิธีกรรม หรือวิธีกรรม คือ สิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเอง หรือสักแต่ว่าทำ เช่นพูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายเป็นว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้วแต่ที่จริงเดิมนั้นมัน คือ การกระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อจะให้เกิดความเป็นจริงให้ได้ผลขึ้นมาเราจึงทำพิธีกรรม[2]

กิ่งแก้ว อัตถากร พิธีกรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านจิตใจ และความสบายใจความสมหวังในชีวิตเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เพราะเชื่อว่าจะประสบผลตามที่มุ่งหวัง หรือคาดหวังไว้[3]

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม ได้ให้ความหมายไว้ว่า พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางกาย วาจา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางศาสนาตามวันและเวลาที่กำหนดไว้และมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย ซึ่งการประกอบพิธีนั้นอาจจะทำเป็นการส่วนตัวก็ได้[4]

---

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554,* (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 835.

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, 2537), หน้า 4.

[3] กิ่งแก้ว อัตถากร, *ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 19.

[4] แสง จันทร์งาม, *ศาสนศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2537), หน้า 131.

ประมวล ดิคคินสัน ได้นิยามความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แกคนรุ่นต่อมาโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์และการรวมกลุ่มรวมจิตใจอันเป็นความสำคัญยิ่งของมนุษย์[5]

สุเมธ เมธาวิทยานุกูล ได้กล่าวว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเรากำหนดขึ้นเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อ หรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังที่จะดำเนินชีวิตกันต่อไป[6]

สมบูรณ์ สุขสำราญ พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำและถ้อยคำในฐานะที่เปน็ ส่วนหนง่ึ ของขนบธรรมเนยี มประเพณีของกลุ่มชน พิธีกรรมย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงความคิดเห็น ความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มชนนั้นด้วย การประกอบพิธีกรรมช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมใน 2 เรื่อง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ[7]

ปราณี ฐิติวัฒนา ได้สรุปความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม หมายถึง ลักษณะความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมในรูปแบบของการกระทำ ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นทางเชื่อมระหว่างศรัทธาและการกระทำของมนุษย์ในสังคม[8]

นอกจากนั้น พิธีกรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของความประพฤติที่กำหนดว่ามนุษย์ควรวางตัวอย่างไรต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์” เดอร์ไคม์เห็นว่าศาสนาเป็นเรื่องของการแบ่งแยกระหว่างความศักดิ์สิทธิ์และความสาธารณ์ และพิธีกรรมนั้นมีไว้เพื่อตอกย้ำความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ปัญหาอยู่ที่ว่าข้อเท็จจริงทางมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นว่า แต่ละวัฒนธรรมนิยามความศักดิ์สิทธิ์และความสาธารณ์แตกต่างกันมากเหลือเกิน สิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ของเผ่าหนึ่งอาจกลายเป็นสิ่งสกปรกของอีกเผ่าหนึ่งก็ได้ เดอร์ไคม์เองก็ปกป้องนิยามนี้ด้วยการไม่พยายามอธิบายเนื้อหาหรือคุณสมบัติของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เขากล่าวเพียงว่า “ความศักดิ์สิทธิ์” นี้จะมาควบคุมข้อห้ามพิเศษต่าง ๆ หรือการประดิษฐ์ภาษาและข้อกำหนดพิเศษที่เกี่ยวข้อง ถ้ามีการฝ่าฝืนข้อกำหนดเหล่านี้จะมีอันตรายตามมา[9]

---

[5] ประมวล ดิคคินสัน, *คติชาวบ้าน: การศึกษาด้านมานุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2521), หน้า 137-138.

[6] สุเมธ เมธาวิทยานุกูล, *สังกัปพิธีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 1-3.

[7] สมบูรณ์ สุขสำราญ, *ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 61.

[8] ปราณี ฐิติวัฒนา, *สังคมวิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: กรุงศยาม, 2515), หน้า 32.

[9] Durkheim. Translated by Joseph Ward Swain. New York, *The Totem and Society,* (New York: The Macmillan Co., The Nation), 103, July 1916, p. 39-40.

ต่อมานักมานุษยวิทยาในรุ่นต่อมาจึงเห็นว่าไม่ควรผูกคำนิยามพิธีกรรมไว้กับความศักดิ์สิทธิ์และการเคารพนอบน้อมเท่านั้น คำนิยามพิธีกรรมจึงกินคำกว้างขวางขึ้น สามารถครอบคลุมสิ่งที่มีความหมายทางโลก (Secular) ด้วย เช่น การเฉลิมฉลองเทศกาล หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เช่น การเลือกตั้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามพิธีกรรมไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นเรื่องทางโลกก็ตาม ต่างก็มีประเด็นร่วมกันสองประการ คือ อย่างแรกเป็นพฤติกรรมหรือชุดของพฤติกรรมที่มีความเป็นธรรมเนียมแบบแผน ความเป็นแบบแผนนี้จะมีมากับความเคารพนอบน้อมหรือไม่ก็ได้ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา หรือพิธีติดยศทหารมีการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้ได้รับเกียรติ แต่ในพิธีเปิดถนนหรือสะพานที่สร้างใหม่ แบบแผนที่เป็นทางการต่าง ๆ ก็ไม่เกี่ยวข้องกับความเคารพนอบน้อมแต่อย่างใด ประเด็นนี้อาจมีผู้เสริมได้ว่านอกจากจะไม่เกี่ยวกับความเคารพนบนอบแล้ว พิธีกรรมบางอย่างเต็มไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริง หรือแม้กระทั่งหยาบโลนด้วยซ้ำ ดังนั้น ธรรมเนียมแบบแผนก็ไม่ควรแปลว่าเคร่งขรึมหรือเข้มขลังเสมอไป ความหยาบโลนก็อาจจัดเป็นธรรมเนียมแบบแผนอย่าหนึ่งก็ได้ เช่นพิธีกรรมแห่นางแมวเพื่อขอฝนซึ่งมักมีการละเล่นหยาบโลนเกี่ยวข้องด้วย อย่างไรก็ตาม มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า สำหรับพิธีกรรมที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริงนั้น สารลึกๆที่ต้องการสื่อมักเป็นเรื่องจริงจัง เช่น อาจจะเกี่ยวข้องกับความหมายของความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตหรือพืชผล[10] ดังนั้น รูปแบบที่สนุกสนานไม่ควรทำละเลยเนื้อหาภายในของสาร ประเด็นนี้เชื่อมโยงกับประการที่สอง นั่นก็คือ พฤติกรรมที่เป็นธรรมเนียมแบบแผนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าคนที่มาร่วมในพิธีกรรม ยอมรับค่านิยมอุดมการณ์ หรือมีความเชื่อร่วมกันบางอย่าง ในพิธีกรรมจึงเต็มไปด้วยสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้เข้าร่วม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พิธีกรรมเป็นภาษาชนิดหนึ่งนั่นเอง

จากการอธิบายความหมายของคำว่าพิธีกรรมของบรรดานักวิชาการที่เกี่ยวของมาทั้งหมดจะเห็นว่าโน้มเอียงไปทางด้านความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจ เป็นการแสดงถึงความเป็นสื่อที่เชื่อมต่อระหว่างสิ่งที่มองไม่เห็นโดยมีระเบียบแบบแผนขั้นตอน ดังนั้น ถ้าหากเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนิยามความหมาย คำว่า พิธีกรรม หมายถึง วิธี กรรมวิธี ระเบียบการดำเนินการ แบบแผน เพื่อความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นแล้วดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวัง เพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านวาจา กาย ความคิด จิตใจ ปัญญา และสังคมไปในทางที่ดีขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อเป็นขั้นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการทำงใจ หรือความเชื่อของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีความสบายใจ หรือความเป็นสิริมงคลเป็นความศักดิ์สิทธิ์นอบน้อมต่อสิ่งที่เคารพบูชาทางศาสนา แต่ปัจจุบันพิธีกรรมยังมีความหมายกว้างคือพิธีเฉลิมฉลองและเกี่ยวกับการเลือกตั้งทางการเมืองด้วย

---

[10] Rothenbuhler, Eric W. and Coman, Mihai, (eds.), *Media anthropology,* (USA: Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, CA, 1998), pp. 59-69.

2.2 ลักษณะของพิธีกรรม

พิธีกรรมที่เข้าใจโดยทั่วไปจะเห็นว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจ มีพลังลึกลับ มีสถานที่ที่อลังการและมองดูขลัง เพื่อความเข้าใจจึงจะได้แสดงรายละเอียดลักษณะทั่วไปของพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมมี 3 ลักษณะ คือ

1. การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระ หรือผู้นำกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้นำในพิธี

2. หมอผี หรือผู้ขมังเวทรวมกันประกอบพิธีกรรม โดยแต่ละคนมีความสำคัญเทาเทียมกัน แม้ว่าบางคนอาจจะมีตำแหน่งสูงกว่าคนอื่น

3. การประกอบพิธีกรรมส่วนตัวของหมอผี หรือผู้ขอพร เช่น การติดต่อกับเทพเจ้าของชาวอินเดียนแดง การติดต่อโดยตรงกับพระเยซูไครสต์ โมฮัมหมัด พระกฤษณะ ฯลฯ การประกอบพิธีกรรมต้องทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการขับไล่สิ่งชั่วร้าย

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ อธิบายถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชนบางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริม บางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พิธีกรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนามุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผลโดยเน้นการพึ่งตนเอง หรือสติปัญญาของมนุษย์[11] การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือ มุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่น อำนาจของเทพเจ้าเพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอยางอื่นและให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสุขแก่ผู้ประกอบพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงค่าระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง เช่น ผีกับเทวดา สวรรค์กับนรก ข้างขึ้นกับข้างแรม เป็นต้น สิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เป็นมงคลและบริสุทธิ์

จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม คือ การพัฒนาจิต เพื่อก้าวสู่เป้าหมายสูงสุดของพิธีกรรม ร่างกาย จิตใจ วิญญาณจะต้องถูกตรึงอยู่ในลักษณะเดียวกันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาก่อนที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะสลายตัวไป ส่วนสุดท้ายของพิธีกรรมเป็นการให้คำสัตย์สาบานซึ่งถือว่าสำคัญมาก ใช้เพื่อขานรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนทำพิธี เพราะต้องการสัมผัส หรือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์[12]

---

[11] สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “*การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช*”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2523), หน้า 39-49.

[12] เดนนี่ ซาร์เจนท์ (Denny Sargent), ทิพย์อาภา ผู้แปล, *Global Ritualism พิธีกรรมของโลก*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 243-252.

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา พิธีกรรมเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของทิ้งไม่ได้ ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ ในขณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเป็นหนึ่งเดียวและทำในสิ่งเหมือนและพร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใส พอทำบ่อยเข้าก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น

พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลกระทบต่อระบบร่างกาย จิตใจ และสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนาจะเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่รวมกันได้อย่างมีสันติสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวมและการสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนานี้ จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีสวนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหนึ่งเดียวกัน มีความรูสึกรวมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป[13]

พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีนักบวช นักการศาสนา ศาสนาจารย์ เป็นผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำแทนกันได้และมีวัตถุประสงค์ เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรือง หรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง การประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์ ตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แต่มักมีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ

ดังนั้น ลักษณะทั่วไปของพิธีกรรม ได้แก่ การกระทำเพื่อจุดประสงค์บางอย่าง โดยมีผู้นำพิธีกรรมผู้ร่วมพิธีกรรมและสถานที่ รวมถึงมีวัตถุสิ่งของเพื่อประกอบพิธีกรรมด้วย ซึ่งต้องมีบทสวดเป็นตัวเชื่อมในการทำพิธีทั้งหมด พิธีกรรมจะมีผลด้านจิตใจเป็นหลักและมีผลก่อให้เกิดความเชื่อนำสู่การกระทำซ้ำ ๆ ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด[14]

สรุปได้ว่าลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมเป็นการประกอบพิธีกรรมที่มีลักษณะจำเพาะโดยกลุ่มคนมีนักบวช พระ หรือผู้นำกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้นำในพิธี จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิต เป็นการรวมตัวกันของชุมชน เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสน่าเชื่อถือเกิดความศักดิ์สิทธิ์ทาง

---

[13] นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน จันทร์เพ็ญสว่าง, *จิตวิทยาศาสนาแลความเชื่อ และความจริง*, (กรุงเทพมหานคร: กองทุน บี. ทราเวน, 2537), หน้า 43-56.

[14] ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2538), หน้า 75.

ใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณและความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงสามารถกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น มีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลต่อ กาย จิตใจ และสภาพความเป็นอยู่ เช่น การสวดมนต์เป็นต้น เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมกัน ทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คูมนุษยชาติต่อไป

2.3 ความเป็นมาของพิธีกรรม

พิธีกรรม หรือศาสนพิธี โดยทั่วไปผู้คนมักจะเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่มีระเบียบการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดประการหนึ่ง หรือเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งโดยมากมนุษย์เรามักจะคิดถึงความหมายประการหลังมากกว่า อย่างไรก็ตามคำว่าพิธีหมายถึงงานที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อตามขนบธรรมเนียม ความขลังหรือความเป็นสิริมงคล เช่นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีมงคลสมรส เป็นต้น ส่วนกรรมหมายถึงการกระทำ เมื่อนำมาประกอบกันเป็นพิธีกรรมจึงมีความหมายว่าการบูชา แบบอย่าง หรือแบบแผน หน่วยงานที่ปฏิบัติในทางศาสนา กล่าวได้ว่าพิธีกรรม หมายถึง แนวทาง หรือวิธีทำงานพิธีต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ให้ถูกต้อง[15]

2.3.1 การกำเนิดของพิธีกรรม

ความเป็นมาของพิธีกรรมนั้น กล่าวได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์พัฒนาการมาจากการได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ อันเป็นประสบการณ์ภายนอกที่นอกเหนือประสบการณ์โดยตรงที่ตนเองได้เห็น แต่กลับเป็นประสบการณ์อันได้รับมาจากการบอกเล่ากลายเป็นนิยายปรัมปรา (Myth) แล้วยึดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกลายเป็นลัทธิ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติต่อลัทธิความเชื่อ เมื่อลัทธิความเชื่อเหล่านั้นได้พัฒนากลายเป็นศาสนา การปฏิบัติต่อความเชื่อ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นศาสนา การปฏิบัติต่อความเชื่อ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาสนพิธี เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของศาสนาซึ่งเป็นวิถีชีวิตและเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ มีอยู่โดยทั่วไปทั้งในระดับศาสนาและในระดับลัทธิและทางตะวันตกและตะวันออก[16]

---

[15] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 788.

[16] ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2538), หน้า 76.

2.3.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในทางตะวันตก

อารยธรรมของโลกที่เจริญมาเป็นระยะเวลานาน อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ที่เรียกว่า อารยธรรมอียิปต์ เป็นชนชาวไอยคุปต์ (อริยกะคุปต์) มีอายุประมาณ 5,000 ปี ก่อนคริสตกาล ก่อนจะล่มสลายไป ฟาโรห์มีความเชื่อทางศาสนาต่อชีวิตและความตายจะเห็นได้จากสิ่งที่หลงเหลือให้สืบหาเหตุผลและความเชื่อจนทุกวันนี้ ในยุคนั้นเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วอาจฟื้นขึ้นมาใหม่จึงได้มีการทำมัมมี่ บ้างเชื่อว่าตายแล้วจะเกิดใหม่ในโลกหน้า จึงใส่เครื่องใช้ เครื่องทรงต่าง ๆ ลงไปในที่ฝังศพด้วยคิดว่าจะได้มีใช้ในชาติหน้าด้วย จึงมักบรรจุงาช้าง กระดูกสัตว์ อาวุธที่ทำด้วยหินไว้ในหลุมฝังศพ นอกจากจะมีเครื่องใช้ อาวุธ หรือเครื่องประดับแล้ว บางศพก็มีการฆ่าบริวารฝังไปด้วยเพื่อให้ไปเป็นบริวารรับใช้ ในภพหน้าซึ่งความเชื่อดังกล่าวมาได้กลายเป็นบ่อเกิดของการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การแสวงหาเครื่องเซ่นสังเวยที่สามารถจัดหามาได้ในท้องถิ่นและต้องจัดวางเป็นพิเศษและถูกต้องที่สุด การทำพิธีกรรมก็ทำตามความเชื่อที่มีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพบูชาด้วย ซึ่งในตอนนั้นเป็นยุคแห่งการนับถือเทพเจ้ากันอย่างมาก ทั้งกรีก ทั้งบาบิโลนและอียิปต์[17] รวมถึงได้แผ่ความเชื่อนั้นเข้ามาสู่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุด้วย ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป เทพที่มีบทบาทต่อความตายก็คือ เทพอานูบิส คือ เทพแห่งความตายและการจัดการพิธีศพ มีกายเป็นคนมีหัวเป็นสุนัขสีดำ เป็นเทพช่วยให้การดองศพ (มัมมี่) ให้ถูกต้องและสร้างองค์ประกอบใหม่ รับมัมมี่เข้าสู่พิธีกรรม ปกป้องมัมมี่ไปสู่ฟ้า ชั่งวิญญาณดีและชั่วด้วย[18] แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อและการเคารพบูชา

พิธีกรรมซีกโลกตะวันตกในปัจจุบัน หากกล่าวโดยรวมแล้วส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์เป็นหลัก ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อท้องถิ่นนั้น ๆ ดังมีรายละเอียดโดยย่อ ดังนี้

1) พิธีมิสซา คือ พิธีบูชาขอบพระคุณในความเป็นหนึ่งเดียวกันของคริสตชน โดยมีองค์พระเยซูเจ้าเอง เป็นเครื่องบูชาเพื่อไถ่บาปแทนเรามนุษย์ อาศัยพระกาย และพระโลหิต ที่ยอมสละ และพลีชีวิตเพื่อเรา พิธีมิสซาเป็นพิธีของส่วนรวมในความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่คริสตชนจะขอบพระคุณพระเจ้า ที่ได้ทรงประทานพระบุตรของพระองค์ลงมาไถ่บาปแทนเรามนุษย์ทุกคนในความเป็นจริง คำว่า “มิสซา” หมายถึง “การถูกส่งไป” เพื่อประกาศข่าวดีและเป็นแบบอย่าง รวมทั้งมอบตนเองและชีวิตให้มีคุณค่าต่อคนอื่น ๆ เช่นเดียวกันกับที่เราได้รับจากพระเจ้าความหมายที่แท้จริงของคำว่า มิสซา จึงไม่ถูกต้องตรงกับที่เป็นอยู่ในเวลานี้เราจึงควรเรียก พิธีกรรมในปัจจุบันว่า “พิธีบูชา

---

[17] ชลิตดา, *ตำนานอาหรับ-เปอร์เซีย,* (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์คำ, 2551), หน้า 75.

[18] เทพเจ้าอียิปต์, *https://sites.google.com/site/5103519rsu/thephcea-khxng-xiyipt-boran* เข้าเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2563.

ขอบพระคุณ” (Eucharistic Celebration) [19] โดยเน้นที่ความหมายของพิธีกรรมว่าเป็นการขอบพระคุณอย่างแท้จริง คือ พระเยซูเจ้าเป็นทั้งผู้ถวายและเป็นเครื่องบูชาเอง โดยผ่านทางพิธีการหักปังบนพระแท่นเพื่อขอบพระคุณพระบิดาสำหรับการส่งพระบุตรให้มาไถ่กู้มนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าคำว่ามิสซาจึงไม่ตรงกับคำศัพท์ และความหมายทางพิธีกรรม เพียงแต่มีความเข้าใจและถือกันมาจากธรรมเนียมประเพณีเดิมมากกว่าพิธีมิสซา พิธีมิสซา คริสตชนเชื่อว่า องค์พระเยซูเจ้าประทับอยู่อย่างแท้จริงใน 3 วิธีการ คือ

1. จากพระวาจาของพระองค์ ในบทอ่านจากพระคัมภีร์พิธีมิสซา

2. ระหว่างการเสกปัง และเหล้าองุ่นเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในการที่พระเยซูเจ้าจะสถิตอยู่ในพิธีมิสซาฯเพราะเป็นการ รื้อฟื้นการเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้ายของพระเยซูเจ้า

3. การรับศีลมหาสนิท ซึ่งเป็น “ปังทรงชีวิต”

เมื่อพิธีมิสซาสิ้นสุดแล้ว พระเยซูเจ้ายังคงประทับอยู่ใน ศีลมหาสนิทธรรมเนียมการเก็บรักษาศีลมหาสนิทไว้หลังมิสซา จึงเกิดขึ้นเพราะความต้องการที่จะใช้เป็นศีลเสบียงสำหรับคนเจ็บป่วยและแจกศีลแก่ผู้ที่ไม่สามารถมาร่วมพิธีมิสซาฯ ได้ จึงเกิดธรรมเนียม “การเฝ้าศีล” เกิดขึ้นในภายหลังด้วย จะเห็นได้ว่า มิสซาเกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตคริสตชน ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่พิธีกรรมภายนอกเท่านั้น หรือการบริจาคทาน คริสตชนทุกคนควรมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นทุกขั้นตอนพิธีมิสซา

องค์ประกอบของพิธีมิสซา การประกอบพิธีกรรมของพิธีกรรมมิสซามีความพิเศษอันเนื่องมาจากต้องประกอบพิธีกรรมให้ครบองค์ประกอบความศักดิ์สิทธิ์ความเป็นสิริมงคลจะได้บังเกิดมีแด่ผู้ประกอบพิธี พิธีการของพิธีมิสซานั้น ประกอบด้วยภาคต่าง ๆ ดังนี้[20]

1) ภาคเริ่มพิธี

เริ่มจากเพลงแห่เข้า (ในความเป็นจริงจะไม่มีเพลงก็ได้แต่การที่มีเพลง เพื่อให้สัตบุรุษรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อสรรเสริญพระเจ้าและถือเป็นการภาวนาอย่างหนึ่ง เพลงในพิธีกรรมที่ดีควรเป็นเพลงที่สื่อความหมายให้เข้าใจในพิธีกรรมและร่วมจิตใจได้) คำทักทาย การสารภาพความผิด บทกีรีเอ (พัฒนามาจากบทลีตานีอาในยุคแรกเริ่ม) บทกลอรีอาและจบที่บทภาวนาของประธานซึ่งเป็นช่วงเชื่อมต่อไปสู่ช่วงที่สอง ในภาควจนพิธีกรรมองค์ประกอบของพิธีมิสซา สาระโดยรวมของภาคเริ่มพิธีนี้มีจุดประสงค์เพื่อเริ่มต้นนำและเตรียมให้บรรดาสัตบุรุษที่ชุมนุมอยู่ด้วยกันมีความรู้สึกเป็นหนึ่ง

---

[19] ประยงค์ สุวรรณบุบผา, *ศาสนาและวัฒนธรรม แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก,* (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2539), หน้า 52.

[20] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557), หน้า 67.

เดียวกันและเป็นการการโน้มน้าวจิตใจให้พร้อมที่จะฟังพระวาจาของพระเจ้าอย่างถูกต้องและให้เฉลิมฉลองศีลมหาสนิทอย่างสมควรองค์ประกอบของพิธีมิสซา

2) ภาควจนพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธี

ภาควจนพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีไปจนถึงบทภาวนาของประธาน (Collecta) เริ่มจากบทอ่านแรกจากพันธสัญญาเดิม บทอ่านที่สอง ซึ่งเป็นบทจดหมาย หรือหนังสืออื่น ๆ ในพันธสัญญาใหม่และพระวรสาร ซึ่งถือเป็นพระวาจาของพระเจ้าที่ตรัสผ่านทางองค์พระบุตร คือ พระเยซูเจ้า การเทศน์เตือนใจของพระสงฆ์การประกาศยืนยันความเชื่อและบทภาวนาของมวลชน ภาควจนพิธีกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีที่ชาวยิวปฏิบัติกันมาแต่เดิมก่อนยุคของพระเยซูคริสตเจ้า โดยในพิธีมิสซาจะจัดให้มี “โต๊ะพระวาจา” หรือ ธรรมาสน์ เพื่อใช้อ่านพระวาจาของพระเป็นเจ้าแยกออกจาก “โต๊ะศีลมหาสนิท” หรือพระแท่นอันเป็นจุดสำคัญที่สุดของพิธีกรรมองค์ประกอบของพิธีมิสซา

การอ่านบทอ่านไม่ใช่หน้าที่ของประธาน แต่เป็นหน้าที่ของศาสนบริกร เช่น สังฆานุกร หรือผู้อ่านพระคัมภีร์ สำหรับการอ่านพระวรสารนั้น เป็นหน้าที่ของสังฆานุกร หรือประธานในพิธีจะต้องแสดงออกถึงการคารวะอย่างยิ่งต่อพระวรสารที่อ่านโดยให้เกียรติอย่างพิเศษกว่าบทอ่านอื่น ๆ ไม่ว่าในการเลือกผู้อ่านระดับศาสนบริกร หรือพระสงฆ์เอง สัตบุรุษเอง ก็ต้องแสดงความคารวะอย่างพิเศษโดยการยืนฟังและพนมมืออย่างสำรวม

องค์ประกอบของพิธีมิสซาในระหว่างการอ่านบทอ่านจะมีการร้องเพลงคั่น ในช่วงแรกจะเป็นเพลงสดุดี (Psalms) และส่วนที่สองจะเป็นเพลงสรรเสริญ (Acclamation) หรือเพลง Hymn บทอัลเลลูยาซึ่งจะร้องก่อนการอ่านพระวรสารองค์ประกอบของพิธีมิสซา การเทศนาเตือนใจ (Homily) เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเป็นส่วนที่จาเป็นในการหล่อเลี้ยงชีวิตคริสตชนและจะต้องอธิบายบางแง่ ในบทอ่านจากพระคัมภีร์ของมิสซาประจาวันนั้น ๆ

การเทศนาเตือนใจ มีลักษณะพิเศษแตกต่างกว่าการเทศน์ในรูปอื่น เพราะการเทศน์แบบนี้เป็นการเทศน์เพื่ออธิบาย หรือโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้ปฏิบัติตามพระวาจาของพระเจ้าที่ตรัสกับเราผ่านทางพระคัมภีร์มากกว่าจะมุ่งเน้นแบบการสอนศาสนาให้คนกลับใจ (Evangelization) หรือการเทศน์แบบสอนคาสอน (Catechesis) เมื่อพระสงฆ์เทศน์เตือนใจแล้วจะเป็นการประกาศยืนยันความเชื่อ (Credo) เพื่อให้ประชากรเห็นพ้องและสนองตอบพระวาจาของพระเจ้าที่ได้ฟังในบทอ่านและการเทศน์และให้รื้อฟื้นข้อความเชื่อก่อนที่จะเริ่มพิธีศีลมหาสนิทและยังนับว่าเป็นบทสรุป “ประวัติศาสตร์แห่งความรอด” ซึ่งสัตบุรุษประกาศยืนยันความเชื่อของพระศาสนจักรที่มีมาแต่เดิม รวมทั้งแสดงความหวังที่จะมีส่วนร่วมในชีวิตนิรันดรกับพระเจ้าในบั้นปลายด้วยบทภาวนาเพื่อมวลชนมีขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของคริสตชนที่จะต้องภาวนาเพื่อมนุษยโลกในสังคมในเรื่องต่าง ๆ ที่พระศาสนจักรได้กำหนดไว้[21]

---

[21] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 68.

3) ภาคศีลมหาสนิท

เริ่มจากการเตรียมเครื่องบูชาโดยต้องเตรียมพระแท่น ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพิธีกรรมศีลมหาสนิททั้งมวล โดยปูผ้ารองถ้วยกาลิกส์ และจานศีล (Corporal) นำผ้าเช็ดถ้วยกาลิกส์ (Purificator) ถ้วยกาลิกส์และหนังสือมิสซาวางบนพระแท่น นำแผ่นปังและทั้งเหล้าองุ่นมาเตรียมไว้ รวมทั้งมีการบริจาคใส่ถุงทานสำหรับคนยากไร้ หรือทางวัดด้วยคาภาวนาแห่งศีลมหาสนิทหรือการเสกปังและเหล้าองุ่นให้เป็นพระกายและพระโลหิตของพระเยซูเจ้าถือเป็นหัวใจสำคัญของพิธีมิสซาประกอบด้วยการเสกศีลเพื่อระลึกถึงและรื้อฟื้นถึงการตั้งศีลมหาสนิทของพระเยซูเจ้าในอาหารค่ามื้อสุดท้ายก่อนทรงรับทรมานและสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน การขับร้องเพลงศักดิ์สิทธิ์บทข้าแต่พระบิดาการบิปังและการรับศีลมหาสนิทของสัตบุรุษ ซึ่งการรับศีลมหาสนิทนับว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในพิธีมิสซาบูชาขอบพระคุณพระเจ้าการรับศีลมหาสนิทให้ความหมายหลายประการ เช่น 1. เป็นการร่วมสนิทเป็นหนึ่งเดียวกับพระเยซูเจ้า 2. เป็นการร่วมมีส่วนในงานกอบกู้ของพระเยซูเจ้า และ 3. เป็นการร่วมสนิทสัมพันธ์กับพี่น้องคริสตชนด้วยกัน

4) ภาคปิดพิธี

ภาคปิดพิธีนั้นจะเริ่มจากภาคถวายเครื่องบูชาจนถึงบทภาวนาหลังรับศีล คือ การเตรียมเครื่องบูชาการเสกศีลและการรับศีล เป็นต้น องค์ประกอบของพิธีมิสซาการอวยพรและการส่งไปที่ให้เรากลับไปสู่ชีวิตกับเพื่อนพี่น้องในสังคมของเราต่อไป เมื่อสัตบุรุษรับศีลเสร็จเรียบร้อยแล้วจะเข้าสู่ภาคปิดพิธี ในภาคนี้ทางวัดสามารถประกาศข่าวต่าง ๆ ให้สัตบุรุษทราบ จากนั้นจะเป็นการอำลาและอวยพร ข้อสังเกตที่คริสตชนบางกลุ่มอาจจะเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับพิธีมิสซา คือ จริง ๆ แล้วการแก้บาป (ศีลอภัยบาป) ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีมิสซา สัตบุรุษสามารถรับศีลอภัยบาปได้ตลอดเวลาแม้ไม่ใช่เวลามิสซา แต่การที่มีการแก้บาปก่อนพิธีมิสซานั้นก็เพื่อประโยชน์ในด้านการอภิบาลสัตบุรุษ คือ อำนวยความสะดวกแก่สัตบุรุษที่มาวัดอาทิตย์ละครั้ง รวมทั้งทำให้การร่วมพิธีมิสซาของสัตบุรุษที่รับศีลอภัยบาปแล้วมีความหมายมากยิ่งขึ้นเป็นการเสริมสร้างจิตใจ แต่สิ่งที่ควรส่งเสริมคุณค่าและความหมายของศีลอภัยบาปนั้น สัตบุรุษควรรับศีลอภัยบาปอย่างสม่ำเสมอในเวลาใดก็ได้ที่เหมาะสมและมีความต้องการคืนดีกับพระ ซึ่งไม่เพียงก่อนพิธีมิสซาเท่านั้น

2) อีสเตอร์ (Easter) หมายถึง การระลึกถึงการฟื้นคืนมาจากความตายของพระเยซูคริสต์ หรือ วันคืนพระชนม์ เข้าใจว่า อีสเตอร์ มาจากคาภาษาอังกฤษโบราณ คือ คำว่า Eastre ซึ่งเป็นชื่อเทพธิดาของฤดูใบไม้ผลิ ผู้รู้บางท่านกล่าวว่าอาจมาจากภาษาเยอรมันโบราณ คือ คำว่า Eostarun ซึ่งแปลว่า รุ่งอรุณ ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้นำเอาชื่อเทพธิดาฤดูใบไม้ผลิ Eastre หรือ คำว่า รุ่งอรุณ Eostarun ของภาษาเยอรมันมาดัดแปลงเป็นภาษาอังกฤษว่า Easter เพื่อใช้เรียกวันคืนพระชนม์ของพระเยซูคริสต์ นักวิชาการบางท่านได้ให้ข้อคิดว่า การฟื้นคืนพระชนม์ของพระเยซูเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับฤดูใบไม้ผลิตอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก วันอีสเตอร์อยู่ในช่วงเกี่ยวกับฤดูใบไม้ผลิ คือ ระหว่าง

เดือนมีนาคมและเมษายน ประการที่สอง ฤดูใบไม้ผลิเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตใหม่ เพราะระหว่างฤดูหนาวที่หิมะตก หรืออากาศหนาวเย็น ต้นไม้ส่วนใหญ่จะไม่มีใบมีลักษณะเหมือนตายไปแล้ว แต่เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึงต้นไม้ที่ดูเหมือนตายไปแล้วก็ผลิใบ จึงอาจเป็นสาเหตุที่ใช้คำว่า Easter สำหรับวันฟื้นคืนพระชนม์[22]

3) พิธีกรรมในวันคริสต์มาส เทศกาลคริสต์มาสจะจัดขึ้นในวันที่ 24 และ 25 ธันวาคมของทุกปี ในบางประเทศคริสต์มาสอาจจะเริ่มก่อนหน้านั้นประมาณหนึ่งเดือน ช่วงเวลานี้เรียกว่า “แอดเวนท์” (มาจากภาษาลาติน แปลว่า “กำลังมา”) และจะสิ้นสุดลงในวันที่ 6 มกราคม ซึ่งเป็นวันที่นักปราชญ์ 3 คน ที่มาจากทิศตะวันออกนำของขวัญมามอบแก่พระกุมารเยซู ด้วยเหตุนี้ ในคืนวันที่ 6 มกราคม จึงเป็นคืนแห่งการมอบของขวัญในหลาย ๆ แห่งของโลก เมื่อวันคริสต์มาสอันเป็นวันสุดยอดของเทศกาลมาถึง การเฉลิมฉลองก็จะเริ่มขึ้นในช่วงเทศกาลนี้บ้านเรือนจะถูกตกแต่งให้สดใสอบอุ่นด้วยต้นคริสต์มาสที่ประดับประดาเอาไว้อย่างสวยงาม ที่ใต้ต้นคริสต์มาสจะมีของขวัญวางเรียงไว้มากมายประตูบ้านและขอบเตาผิงจะถูกตกแต่งด้วยหรีดกิ่งสนและฮอลลี ในเดนมาร์กมีการประดับกิ่งเบริร์ชด้วยผลแอปเปิ้ลสีแดงผลเล็ก ๆ และคนแคระตัวจิ๋วที่เรียกว่า “พิสเซอร์” ในนอร์เวย์และสวีเดนมีการทำสัตว์ตัวเล็ก ๆ จากฟางแล้วผูกด้วยริบบิ้นสีแดง อาหารในวันคริสต์มาสจะมีอาหารพิเศษมากมายทั้งไก่งวง เนื้ออบก้อนโต ซอสแครนเบอร์รี ขนมพาย พุดดิง เค้ก และคุกกี้เป็นร้อย ๆ ชนิด ที่ฝรั่งเศสมีการทำเค้กพิเศษเป็นรูปขอนไม้รสชาติเข้มข้นที่เรียกว่า บุช เดอ โนแอล (ขอนไม้คริสต์มาส) และหลังจากอาหารค่ำที่แสนวิเศษผ่านไป นาทีอันน่าระทึกใจก็มาถึงนั่นก็คือ การแกะของขวัญนั่นเอง คริสต์มาสเป็นเทศกาลแห่งความสุขที่มีเรื่องให้พูดถึงไม่รู้เบื่อ สำหรับใครก็ตามที่กำลังจะฉลองเทศกาลนี้ก็ขอให้มีความสุขมาก ๆ ทุกวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี จะมีการฉลองรื่นเริงในหมู่คริสต์ศาสนิกชนทั่วโลกกิจกรรมในวันนี้มีแต่สิ่งที่น่ารื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นการกินเลี้ยง แลกของขวัญแต่งบ้านด้วยต้นคริสต์มาส ร้องเพลงคริสต์มาสไปจนถึงเอาถุงเท้าไปแขวนรอซันตาคลอสผู้อารีย์นำของขวัญมาใส่ไว้ให้[23]

4) พิธีกรรมในเทศกาลมหาพรต (The Lent) เริ่มจากวันพุธรับเถ้า (Ash Wednesday) มหาพรต คือ ช่วงเวลา 40 วัน แห่งการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่ปัสกา เลข 40 เตือนให้เราระลึกถึงฝนที่ตกตลอด 40 วัน 40 คืน ในสมัยโนอาห์ เพื่อชาระล้างความชั่วร้ายของแผ่นดินให้สะอาดหมดจด 40 ปี แห่งการเดินทางของชาวฮีบรูในทะเลทราย เพื่อจะเข้าสู่ดินแดนแห่งพระสัญญา 40 วัน ที่พระเยซูเจ้าทรงอดอาหารและถูกประจญในถิ่นทุรกันดาร มหาพรต คือ ช่วงเวลาแห่งการภาวนาที่เข้มข้นการอดอาหาร การพลีกรรม และประกอบกิจศรัทธาห้วงเวลาแห่งการให้ความสดชื่นแก่โลกของเรา เพื่อไปสู่บ้านของพระเจ้า สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ (Paschal Triduum) เราคริสตชน จะรักษาวันพระเจ้านี้ได้อย่าง

---

[22] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 69.

[23] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 69.

เหนียวแน่นเราอดอาหารในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์และชิดสนิทกับพระด้วยการตื่นเฝ้าในวันเสาร์ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเราตื่นเฝ้าและรอคอยให้การเสด็จกลับคืนพระชนมชีพในวันอาทิตย์ปัสกาที่กำลังมาถึงเราด้วยความกระหายและโหยหาพระองค์ การร่วมชิดสนิทและการอวยพร วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ วันเสาร์ศักดิ์สิทธิ์และวันอาทิตย์ปัสกานี้ รวมเรียกว่า “Paschal Triduum” หมายถึง 3 วัน แห่งการผ่านพ้น Triduum คือ หัวใจของปีพิธีกรรม ส่วนวันแห่งความตายการถูกขังและการกลับคืนพระชนมชีพของพระเยซูคริสตเจ้า ตลอดช่วงวันอันศักดิ์สิทธิ์นี้ เราจะฉลองการเสด็จผ่านความตายของพระเยซูเจ้าและของเราด้วยการโปรดศีลล้างบาปพิธียืนยันการเป็นคริสตชนและการรับศีลมหาสนิทในช่วงปัสกานี้แก่คริสตชนใหม่[24]

5) พิธีกรรมในเทศกาลปัสกา (Eastertime) เริ่มจากวันอาทิตย์ปัสกาจนถึงวันอาทิตย์สมโภชพระจิตเจ้า เทศกาลปัสกา คือ ช่วงเวลา 50 วัน แห่งการเฉลิมฉลอง ซึ่งอยู่ถัด Triduum นับได้ว่าเป็นเทศกาลที่เก่าแก่และงดงามที่สุดของพระศาสนจักร วันแห่งความชื่นชมยินดีของโลก ซึ่งตื่นจากการหลับใหล 50 วัน (เปนเตก๊อสเต) คือ สัปดาห์ที่ทวีคูณ 7x7 = 49 บวกอีก 1 วันอาทิตย์ปัสกา

ดังนั้น เทศกาลปัสกา จึงมีวันอาทิตย์ 8 ครั้ง (8 วัน) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงความลึกลับของนิรันดรภาพ แต่ละสัปดาห์เรามีวันพระเจ้าและแต่ละปีเรามีเทศกาลปัสกา 50 วันแห่งการเปล่งเสียง “อัลเลลูยา” สรรเสริญพระเจ้า 50 วัน แห่งการใช้ชีวิตตามบทบัญญัติแห่งความยุติธรรม และสันติสุข ซึ่งเต็มเปี่ยมในตัวเราเมื่อรวมทั้ง 3 ช่วงเข้าด้วยกัน คือ มหาพรต สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ และปัสกา จึงกลายเป็นการผลิบานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระศาสนจักร[25]

6) พิธีกรรมเทศกาลธรรมดา (Ordinary Time) เป็นเทศกาลที่แทรกอยู่ระหว่างเทศกาลพระคริสตสมภพ กับมหาพรต และระหว่างเทศกาลปัสกากับเทศกาลเตรียมรับเสด็จพระคริสตเจ้า เป็นเวลาประมาณ 34 สัปดาห์ นอกเหนือไปจากเทศกาลสำคัญของพระศาสนจักรแล้ว สัปดาห์เหล่านี้เรียกว่า เทศกาลธรรมดา ดังนั้น ในแต่ละสัปดาห์ จึงมีการนับเป็นตัวเลข เพื่อช่วยให้เราแบ่งการอ่านบทอ่านบทสวดต่าง ๆ ในหนังสือพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องและรวมทั้งหนังสือสวดเป็นทางการของพระศาสนจักร ที่เรียกว่า หนังสือทำวัตรอีกด้วย[26]

7) พิธีศีลล้างบาป (Baptism) หรือพิธีศีลจุ่ม เป็นพิธีกรรมแรกที่ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์จะต้องรับเพื่อเป็นการล้างบาปมลทินต่าง ๆ เพราะชาวคริสต์เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมา เป็นการล้างบาปกาเนิดและบาปทุกอย่างที่ติดตัวมาก่อนหน้านั้น เพื่อให้กลับไปเป็นบุตรของพระเจ้าและเป็นสมาชิกของคริสตจักร มีสิทธิและหน้าที่อย่างคริสตชนทุกประการ ศีลล้างบาป หรือ ศีลจุ่ม เป็นเครื่องหมายภายนอกที่มาจากความเชื่อ เพื่อเป็นการชำระ หรือลบล้างบาปกำเนิด อาศัยการช่วยให้

---

[24] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 69.

[25] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 70.

[26] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 70.

รอดขององค์พระเยซูคริสตเจ้า พิธีการรับศีลล้างบาปนี้ มีเครื่องหมายที่สำคัญ คือ การใช้น้ำและการชำระล้างพร้อมกับคำกล่าวว่า ข้าพเจ้าล้างท่านในพระนามของพระบิดาและพระบุตรและพระจิต ผลของศีลล้างบาปมีความเชื่อว่าทำให้ได้รับพระหรรษทานได้กลับเป็นลูกของพระมีเกียรติและศักดิ์ศรีสมบูรณ์แบบ เพื่อดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายของความศักดิ์สิทธิ์ทั้งในชีวิตนี้และชีวิตนิรันดรในสวรรค์

ผู้รับศีลล้างบาปอาจกระทำได้ตั้งแต่เริ่มเกิดใหม่ หรือกระทำตอนโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะดีกว่าเพราะเป็นการกระทำด้วยความศรัทธาของตนอย่างแท้จริง ผู้ทำพิธี คือ คุณพ่ออธิการ (ภาษาชาวบ้านเรียกคุณพ่อเจ้าวัด ซึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส) หรือผู้ที่คุณพ่ออธิการได้มอบหมาย แต่ในยามวิกฤตใกล้ตายก็โปรดศีลล้างบาปให้ได้ทั้งนั้น ผู้โปรดศีลล้างบาปจะต้องทำให้ถูกวิธี มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะ[27]

8) พิธีศีลกำลัง (Confirmation) เป็นพิธีเจิมน้ำมันที่หน้าผาก เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อในการนับถือศาสนาคริสต์ เป็นการเสริมสร้างการเติบโตฝ่ายจิตวิญญาณ ทำให้ได้รับพระพร 7 ประการ ของพระจิตและพร้อมที่จะอุทิศตนรับใช้คริสตจักร การรับศีลกำลังของเป็นการยืนยันหรือเครื่องหมายบ่งบอกถึง “การบรรลุนิติภาวะทางความเชื่อ” หรือความศรัทธา คือ การพัฒนาเติบโต มีกำลังเข้มแข็งในความเชื่อ สามารถเป็นพยานถึงความเชื่อ ทั้งด้วยความคิด คำพูด และการปฏิบัติ พิธีกรรมของ การรับศีลกำลังคือการทำเครื่องหมาย โดยการปกมือ และการเจิมน้ำมันคริสมาที่หน้าผาก ผู้โปรดศีลกำลังนั้น โดยปกติจะเป็นพระสังฆราช (Bishop) ประจาท้องถิ่นประธานปกมือเหนือศีรษะผู้รับศีลกำลัง ส่วนบาทหลวงอื่น ๆ ที่ร่วมพิธีจะร่วมปกมือเพื่อ ร่วมโปรดศีลกำลังด้วย ในขณะปกมือนั้น พิธีกรรมสำคัญของศีลกำลังก็คือ พระสังฆราชเจิมน้ำมันที่หน้าผากของเด็กโตที่รู้รับผิดชอบแล้ว เป็นรูปกางเขน และพิธีที่แสดงว่าพระจิตเสด็จเข้าสู่จิตใจผู้นั้นแล้ว ถือเป็นคริสตชนโดยสมบูรณ์ การรับศีลนี้เป็นการแสดงสัมพันธภาพระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ อันเป็นการแสดงความมั่นคงทางจิตใจ หรือเป็นการ รับพระจิตให้มาอยู่ในตน ดังนั้น ผู้ที่จะเข้ารับศีลนี้ควรอยู่ในวัยที่รู้เหตุผลนั่นคือ มีอายุประมาณ 9-14 ปี ในการโปรด ศีลกำลัง เป็นศีลที่พระศาสนจักรอัญเชิญพระจิตเจ้าเสด็จลงมาเหนือผู้รับ และประทานพระพรพิเศษให้ผู้รับ และประทานพระพิเศษให้ผู้รับได้มีพลังและปรีชญาณในการทำหน้าที่ของคริสตชนในฐานะที่มีภารกิจร่วมกับพระเยซูคริสต์ผู้ทรงเป็นสงฆ์ประกาศก และกษัตริย์เหมือนสมัยอัครสาวก[28]

9) พิธีศีลเจิมคนไข้ (Anointing of the Sick) เป็นพิธีการเจิมคนไข้ด้วยน้ำเสก มีบาทหลวงเป็นผู้ทาพิธีเพื่อสร้างกำลังใจแก่ผู้ป่วยให้มีกำลังใจที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ เจิมคนไข้ เป็นการช่วยให้ผู้ป่วยได้รับความรอด ศีลเจิมคนไข้เป็นศีลที่โปรดให้สำหรับผู้ป่วยที่อ่อนกำลัง ในสภาพที่น่าเป็นห่วง หรือกำลังจะสิ้นใจ เพื่อเขาจะได้รับพระหรรษทานในยามเจ็บป่วย และเป็นการเตรียมจิตใจ

---

[27] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 70.

[28] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 71.

ให้ยึดมั่นในความเชื่อและเพื่อการฟื้นฟูสภาพทั้งกายและจิตใจ พิธีกรรมมีเครื่องหมายสำคัญคือ การเจิมน้ำมันที่หน้าผาก และฝ่ามือทั้งสองข้าง คนไข้ที่จะรับศีลเจิมนี้ส่วนมากเป็นพวกอยู่ในขั้นร้ายแรง บาทหลวงจะเป็นผู้ทาพิธีกรรม โดย เริ่มตั้งแต่อ่านบทอ่านจากพระคัมภีร์เทศน์เตือนใจ ปกมือศีรษะคนไข้แล้วเสกน้ำมัน เจิมน้ำมันที่หน้าผากและมือ หรืออาจเพิ่มเติมในที่อื่น ๆ แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ถ้าคนไข้ตายแล้ว บาทหลวงจะไม่ประกอบพิธีนอกจากสวดภาวนาขอพระเจ้าอภัยบาปให้ ผู้ที่รับศีลนี้มีความเชื่อว่าจะได้รับพระหรรษทาน และเข้มแข็งมั่นคงในความเชื่อ พร้อมที่จะยอมรับความเจ็บปวด และเห็นถึงพระพรในยามเจ็บป่วย มีส่วนร่วมในพระทรมาน และการกลับคืนชีพของพระคริสตเจ้า ดังนั้น ควรจะให้ผู้ป่วยได้รับในขณะที่รู้ตัว เพื่อการเตรียมจิตใจได้อย่างดี ทั้งนี้ผู้รับก็จะสามารถรับศีลอภัย และศีลมหาสนิท ซึ่งถือว่าเป็นศีลเสบียงที่ให้สำหรับผู้ป่วยเพื่อเป็นการเตรียมกลับไปหาพระ เป็นเจ้าในสภาพของชีวิตพระหรรษทานและในความพร้อมของผู้ป่วย[29]

10) พิธีศีลอนุกรม (Holy Orders or Ordinations) หรือพิธีศีลบวช เป็นพิธีกรรมในการรับผู้ที่จะปวารณาตัวเข้าเป็นศาสนบริกรของศาสนจักรและรับใช้ประชากรพระเจ้า เป็นพิธีสำหรับการบวชเป็นนักบวช ได้แก่ มุขนายก บาทหลวง และพันธบริกร ผู้ที่จะเข้ารับการบวชเป็นบาทหลวงได้ต้องได้ผ่านการรับศีลล้างบาปและศีลกำลังมาแล้ว และมีคุณสมบัติในเรื่องการมีศีลธรรมอันดีงามมาแล้ว พร้อมกันนั้นก็ต้องเชื่อมั่นว่าตนเองได้รับการดลใจจากพระเจ้าให้มาเป็นสมาชิกศาสนบริกรพิเศษของศาสนจักร อันเนื่องมาจากผู้ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้กระทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ต้องอุทิศตนเป็นผู้รับใช้พระเจ้าด้วยการอภิบาลปกครองทำให้ศักดิ์สิทธิ์และอบรมสั่งสอนชุมชนคริสตชน เครื่องหมายสำคัญของการประกอบพิธีกรรมก็คือ การปกมือของพระสังฆราชเหนือผู้รับศีลบวช ตลอดจนการเจิมน้ำมันคริสมา เพื่อเป็นเครื่องหมายถึงการประทานองค์พระจิตเจ้าเป็นการอภิเษก และมอบอานาจของการเป็นสงฆ์แห่งศาสนบริกร เพื่อต่องานขององค์พระคริสตเจ้าและการถูกส่งไปเพื่อรับใช้เป็นผู้ประกาศข่าวดีแห่งความรอด ศีลบวช มีลาดับ 3 ขั้น คือ พระสังฆราช พระสงฆ์ และสังฆานุกร[30]

11) พิธีศีลสมรส (Matrimony) เป็นพิธีกรรมที่จะกระทำการผูกพันระหว่างหนุ่มสาวที่จะใช้ชีวิตร่วมกันต้องประกอบพิธีผูกพันกันไว้โดยให้คามั่นต่อพระเจ้า ซึ่งพิธีกรรมศีลสมรสนี้การประกอบพิธีจะต้องกระทำโดยบาทหลวง จึงจะมีความศักดิ์สิทธิ์และถูกต้อง การประกอบพิธีกรรมจะกระทำโดยบาทหลวง บาทหลวงซึ่งเป็นประธานและพยานทางศาสนาเป็นผู้ประกอบพิธีให้ ซึ่งพิธีกรรมจะประกอบกันในโบสถ์ พิธีกรรมการแต่งงานจะทำระหว่างพิธีมิสซา บาทหลวงจะไปอยู่หน้าคู่บ่าวสาว และจะมีพยานเป็นชายหญิงอีกคู่หนึ่ง เมื่อบาทหลวงประกาศความเป็นคู่แต่งงานไปแล้ว จะมีการแลกแหวนที่มีการเสกแล้วให้ระหว่างกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของการสมรสอยู่ที่คู่บ่าวสาวให้คามั่นสัญญาด้วย

---

[29] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 71.

[30] สุริยา รัตนกุล, *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (อ้างอิงแล้ว), หน้า 71.

ตนเองว่าเขาทั้งสองจะเป็นเลือดเนื้อเดียวกัน ยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งในยามทุกข์ ยามสุข เวลาเจ็บไข้หรือเวลาสบายดี จนตลอดชีวิตการสมรสจึงต้องมีใจเป็นอิสระ

การไปโบสถ์ในวันพระ โดยชาวคริสต์ในสมัยแรก ๆ จะถือวันเสาร์เป็นวันพระ และวันเริ่มต้นของสัปดาห์เหมือนอย่างศาสนายิว เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นวันอาทิตย์ในสมัยของเซนต์ปอล และถือกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงวันอาทิตย์ ชาวคริสต์จะไปโบสถ์เพื่อปฏิบัติศาสนกิจเป็นการพัฒนาจิตใจ การเฉลิมฉลองวันคริสต์มาส ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองรื่นเริงเป็นการใหญ่เพราะถือว่าเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู กล่าวคือ นิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่าวันที่ ๒๕ ธันวาคมของทุกปี เป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู แต่นิกาย ออร์ธอดอกซ์ตะวันออกถือว่า วันเกิดของพระเยซูตกอยู่ในเดือนมกราคม เทศกาลแอดเวนต์ (Advent) ก่อนถึงวันคริสต์มาส 4 สัปดาห์ ชาวคริสต์จะพากันอ่านคัมภีร์พันธสัญญาเดิม เพื่อเตรียมตัวต้อนรับวันคริสต์มาส การเฉลิมฉลองวันอีปิฟานี (Epiphany) หลังจากวันคริสต์มาสผ่านพ้นไปแล้ว 12 วัน ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองเพื่อระลึกถึงวันที่มีนักปราชญ์ตะวันออกมาเยือนพระเยซูตอนเกิดใหม่ การเฉลิมฉลองเทศกาลอีสเตอร์ ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองเพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันกลับฟื้นคืนชีพของพระเยซู กล่าวคือ ชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนสิ้นชีพในเย็นวันศุกร์ ครั้นรุ่งเช้าวันอาทิตย์ พระเยซูก็ฟื้นคืนชีพสู่สวรรค์[31]

ศาสนาอิสลามก็นับว่าเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของอาหรับและโลกตะวันตก ผู้ที่เป็นมุสลิมต้องปฏิบัติตามหลักศาสนกิจ 5 ประการดังนี้ คือ การกล่าวคำปฏิญาณตนเข้ารับอิสลาม การละหมาด 5 เวลาในแต่ละวัน การถือศีลอดในเดือนรอมดอน การบริจาคทาน (ซะกาต) และการทำฮัจญ์ หลักพิธีกรรมมีหลักความเชื่อหลัก 6 ประการ นั่นคือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (อัลลอฮ์) เชื่อในบรรดามลาอีกะฮ์ เชื่อในคัมภีร์ที่ถูกประทานมาจากพระเจ้า เชื่อในบรรดาศาสนทูตต่าง ๆ เชื่อในวันสิ้นโลก (วันกียามะฮ์) และเชื่อในกฎแห่งความดีความชั่ว (กอดอและกอดัร)[32]

จากข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมทางตะวันตกส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ และอิสลาม มีบางพื้นที่ที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น ลัทธิเพแกน ไญยนิยม เป็นต้น และมีการปรับเปลี่ยนตามกาลเวลาปรากฏให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า แต่ละยุคสมัยนั้น ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีจะมีส่วนสัมพันธ์กันตลอดมา ดังปรากฏเป็นศิลปะ ถาวรวัตถุ สถานที่ การแต่งกาย อาหาร บทกลอน บทกวี และบทประพันธ์ ที่บอกเล่าเรื่อง ถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคนั้น ๆ ซึ่งเป็นบ่งชี้สนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ในอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

---

[31] ประยงค์ สุวรรณบุบผา, *ศาสนาและวัฒนธรรม แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก,* (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2539), หน้า 63.

[32] Lipka, Michael; Hackett, Conrad (6 เมษายน 2017), *"Why Muslims are the world's fastest-growing religious group",* เว็บไซต์ https://www.pewresearch.org., สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2565.

2.3.3 ความเป็นมาของพิธีกรรมทางตะวันออก

อันมีแหล่งกำเนิดที่บริเวณแม่น้ำสินธุที่ประเทศอินเดียปัจจุบันเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญทางตะวันออกเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาและปรัชญาพิธีกรรมมากมาย โดยเฉพาะอันเกิดจากความเชื่อทางลัทธิและศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ โดยมีความเคารพศรัทธาในองค์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายที่มีอำนาจอยู่เหนือสรรพสิ่ง โดยเฉพาะพระพรหมผู้สรรสร้างพระวิษณุผู้รักษาและพระศิวะผู้ทำลาย รวมเรียกว่า ตรีมูรติ ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่ได้เกิดมีมาช้านานแล้วในประเทศอินเดียเป็นศาสนาของชนเผ่าอารยัน ศาสนาของชาวอารยันนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยมีมูลเหตุอย่างหนึ่งคือ ความไม่รู้จักภูมิศาสตร์ หมายถึงว่าชาวอารยันดั้งเดิมนั้นมิได้มีความรู้ในมูลเหตุแห่งธรรมชาติ จึงได้ยกย่องธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ขึ้นเป็นเทวะ (เทพเจ้า) และแบ่งออกเป็นหมวดสูงต่ำ เพื่อสะดวกแก่การนับถือและการทำบัตรพลีจัดพิธีกรรมถวาย

ต่อมาศาสนาฮินดูได้มีการพัฒนาตัวเองขึ้นมาจากศาสนาพราหมณ์เรียกว่าไตรเวทและวรรณคดีทางศาสนาขึ้นมามากมาย ปรัชญาต่าง ๆ ก็แตกแขนงออกไปมาก ความเชื่อดังกล่าวก่อให้เกิดพิธีกรรม จึงได้เขียนคัมภีร์เกี่ยวกับพิธีกรรมขึ้น เรียกว่า อาถรรพเวท ประกอบด้วยบทสวดเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คาถาอาคม มนต์ขลัง เสดาะเคราะห์ เสริมมงคลเป็นพระเวทที่เขียนขึ้นมาภายหลัง โดยใช้คัมภีร์ฤคเวทเป็นหลัก[33] บทสวดต่าง ๆ อันมีจุดประสงค์เพื่อขจัดโรคและภัยพิบัติทั้งกล่าวรวมถึงหน้าที่ของกษัตริย์และสัจธรรมชั้นสูง คัมภีร์พระเวทได้แก่ มันตระและพราหมณมันตระ หรือมนต์รวบรวมบทสวดที่กล่าวถึงเทพเจ้าแห่งปัญญา สุขภาพ ความมั่งคั่ง และความมีอายุยืนรวมถึงบทสวดอ้อนวอนเพื่อขอทาสบริวาร สัตว์เลี้ยง บุตร ชัยชนะในสงคราม แม้กระทั่งการขอให้ยกเลิกซึ่งบาปทั้งปวงอันได้กระทำลงไป

พระพุทธศาสนาเจริญในอินเดียเคียงคู่กับศาสนาพราหมณ์ต่อมาความเชื่อใน 2 ศาสนานี้ก็ได้ประยุกต์ประสมประสานระหว่างศาสนาแห่งปัญญา ไม่เน้นในเรื่องพิธีกรรมกลายมาเป็นพระพุทธศาสนาแห่งพิธีกรรมแบบพระพุทธศาสนามหายาน อย่างพระพุทธศาสนาในมหายาน เช่น หลักพิธีกรรมชื่อว่าอภิเษก คือ พิธีรับเข้าหมู่หรือรับเป็นศิษย์ของพุทธตันตระ[34] มันตระ หรือธารณี คือ การสังวัธยายมนตร์ หรือการบริกรรมคาถา ซึ่งเชื่อว่าเวทมนตร์คาถาอาคมขลังของไทยก็คงมาจากพุทธตันตระนี้เอง แต่เรียกรวมว่า พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ พุทธตันตระนั้นดึงเอาวิธีการของไสยศาสตร์ทางศาสนาพราหมณ์มา แต่เปลี่ยนเทพเป็นพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์แบบมหายาน พิธีกรรมชื่อมุทรา คือ แสดงท่าทางต่าง ๆ ด้วยนิ้วมือ หรือแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นเครื่องหมายประจำองค์พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เช่นสมาธิมุทรา ธรรมจักรมุทรา เป็นต้นพิธีกรรมชื่อสมาธิ คือ กำหนดจิตให้จดจ่ออยู่กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งจน

---

[33] ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญาอินเดีย,* (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2535), หน้า 22.

[34] สุวิญ รักสัตย์, *พระพุทธศาสนามหายาน,* (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, 2552), หน้า 170.

ปรากฏว่าเรากลายเป็นพระ หรือเทพนั้น ๆ นี้คือ จุดสูงสุดของพุทธตันตระ[35] พระพุทธศาสนาแนวนี้มีชื่อเรียก 3 ประการ คือ มันตรยาน วัชรยาน และกาฬจักร[36]

พิธีกรรมในอารยธรรมอินเดียจะมีพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์เป็นหลักต่อมาศาสนาเชนและพระพุทธศาสนากำเนิดขึ้น ต่อมาศาสนาพราหมณ์วิวัฒนาการเป็นศาสนาฮินดู และต่อมาได้มีศาสนาสิขและหลากหลายลัทธิก่อกำเนิดขึ้น อินเดียจึงได้มีวิวัฒนาการด้านพิธีกรรมในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นพิธีประจำบ้าน หรือพิธีสังสการ เป็นพิธีกรรมที่ทำให้บริสุทธิ์ซึ่งผู้ที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ต้องทำมีอยู่ 12 อย่าง คือ 1. พิธีตั้งครรภ์ 2. พิธีเมื่อเด็กมีลมปราณ 3. พิธีแยกหญิงตั้งครรภ์ 4. พิธีคลอดบุตร 5. พิธีตั้งชื่อเด็ก 6. พิธีนำเด็กออกไปดูดวงอาทิตย์ 7. พิธีป้อนข้าว 8. พิธีโกนผม 9. พิธีตัดผม 10. พิธีเริ่มการศึกษา 11. พิธีกลับเข้าบ้าน และ 12. พิธีแต่งงาน

2. พิธีศราทธ์ เป็นพิธีทำบุญอย่างหนึ่งที่ลูกหลานทำบุญอุทิศให้แก่บิดามารดาหรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะระทำกันในเดือน 10 ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ การทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับนี้ เรียกว่า ทำปิณฑะ ซึ่งหมายถึง ก้อนข้าวที่จะถวายอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ ปิณฑจะทำ 8 ที่ ให้แก่ บิดา ปู่ ปู่ทวด ตา ตาทวด บิดาของตา และพระวิศวเทพอีก 2 ที่

3. พิธีบูชาเทวดา พิธีจะแตกต่างกันไปตามวรรณะ ถ้าเป็นวรรณะสูง จะมีพิธีสวดมนต์ภาวนา อาบน้ำชำระกาย และสังเวยเทวดาทุกวัน พิธีสมโภชถือศีล และในวันศักดิ์สิทธิ์จะไปนมัสการบำเพ็ญกุศลในเทวาลัย แต่ถ้าเป็นวรรณะต่ำพิธีที่ปฏิบัติก็จะแตกต่างออกไป

พิธีกรรมที่ปรากฏในอารยธรรมจีน จะมีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิม ผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับมาจากอินเดีย ได้แก่[37]

1. ตรุษจีน วันตรุษจีนนั้นถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามประเพณีของชาวจีนในจีนแผ่นดินใหญ่และชาวจีนทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย ซึ่งวันตรุษจีนนี้นับเป็นวันพิเศษและมีความสำคัญยิ่งสำหรับคนจีน จะมีการเฉลิมฉลองกันไปทั่วโลก โดยเฉพาะชุมชนขนาดใหญ่ของคนจีนในประเทศต่างๆ ในวันตรุษจีนนี้ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนถือว่าเป็นวันที่สมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะไปประกอบธุรกิจการงานที่ไหน หากอยู่ในจังหวัดหรือในประเทศเดียวกัน บรรดาสมาชิกในครอบครัวชาวจีนเหล่านั้นจะกลับบ้านมาพบปะกันอย่างพร้อมเพรียงกัน คล้ายกับวันสงกรานต์ที่ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทย ในวันตรุษจีนนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนจะถือประเพณีปฏิบัติอยู่ 3 วัน ดังนี้

---

[35] สุวิญ รักสัตย์, *พระพุทธศาสนามหายาน,* (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, 2552), หน้า 170.

[36] สุชาติ หงษา, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อดีต-ปัจจุบัน,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2549), หน้า 97.

[37] จิตรา ก่อนันทเกียรติ, *ธรรมเนียมจีนที่คนส่วนใหญ่ไม่รู้แต่มีในเมืองไทย,* (กรุงเทพมหานคร: สันติศิริ, 2553), หน้า 10-12.

1) วันจ่าย คือ วันก่อนวันสิ้นปี ซึ่งเป็นวันที่ชาวไทยเชื้อสายจีนจะต้องไปซื้ออาหาร ผลไม้ และเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ในตอนค่ำจะมีการจุดธูปอัญเชิญเจ้าที่ (ตี่จูเอี๊ย) ให้ลงมาจากสวรรค์เพื่อรับการสักการะบูชาของเจ้าบ้าน

2) วันไหว้ คือ วันสิ้นปี จะมีการไหว้ในวันนี้ 3 ช่วงเวลา คือ ตอนเช้ามืด คือ การไหว้เทพเจ้าต่างๆ ด้วยเครื่องไหว้ ได้แก่ เนื้อสัตว์ 3 ชนิด (ซาแซ คือ หมูสามชั้นต้ม ไก่ต้ม และเป็ดต้ม) หรือปรับเปลี่ยนเป็นเนื้อสัตว์ชนิดอื่นก็ได้ หรือมากกว่านี้ เป็นเนื้อสัตว์ 5 ชนิดก็ได้ เหล้า น้ำชา และกระดาษเงินกระดาษทอง ตอนสาย คือ การไหว้บรรพบุรุษที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ซึ่งถือเป็นการแสดงความกตัญญูตามคติจีน การไหว้บรรพบุรุษนี้จะไหว้กันไม่เกินเที่ยงวัน เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วยซาแซ อาหารคาวหวาน รวมทั้งการเผากระดาษเงินกระดาษทองและเสื้อผ้ากระดาษเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ หลังจากนั้น ญาติพี่น้องจะมาร่วมรับประทานอาหารที่เซ่นไหว้บรรพบุรุษเสร็จเรียบร้อยแล้ว และช่วงเวลานี้ถือเป็นเวลาที่ครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลจะรวมตัวกันได้มากที่สุด และเมื่อร่วมรับประทานอาหารกันเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการแลกเปลี่ยนอั่งเปากัน และตอนบ่าย คือ การไหว้ผีไม่มีญาติ เครื่องเซ่นไหว้จะประกอบด้วยข้าว กับข้าวต่าง ๆ ขนมเข่ง ขนมเทียน เผือกเชื่อมน้ำตาล กระดาษเงินกระดาษทอง พร้อมทั้งมีการจุดประทัดเพื่อไล่สิ่งชั่วร้ายและเป็นสิริมงคล

วันขึ้นปีใหม่ คือ วันที่หนึ่งของเดือนที่หนึ่งของปี วันนี้ชาวจีนจะถือธรรมเนียมโบราณที่ยังปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน กล่าวคือ การไปไหว้ขอพรจากญาติผู้ใหญ่และผู้ที่เคารพรัก โดยจะนำส้มสีทองจำนวน 4 ผล ห่อด้วยผ้าเช็ดหน้าของผู้ชายไปมอบให้ สาเหตุที่มอบส้มให้กัน เนื่องจากคำว่า “ส้ม” ในภาษาแต้จิ๋วเรียกว่า “กา” ซึ่งไปพ้องกับคำว่าทอง เพราะฉะนั้นกาให้ส้มจึงเปรียบเสมือนเป็นการนำโชคไปให้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ในวันนี้ยังถือคติหลายๆ อย่าง เช่น ไม่พูดจาไม่ดีต่อกัน ไม่ทวงหนี้กัน และไม่กวาดบ้าน เป็นต้น

2. เช็งเม้ง เป็นวันที่ลูกหลานชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน พากันไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่สุสานฝังศพ (ฮวงจุ้ย) สำหรับในประเทศไทยวันเช็งเม้งถือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีเป็นหลัก ประเพณีพิธีกรรมปฏิบัติในวันเช็งเม้ง

1. การทำความสะอาดสุสาน เช่น การลงสีที่ป้ายชื่อให้ดูใหม่ และการตกแต่งสุสานด้วยกระดาษม้วนสายรุ้ง เป็นต้น

2. การเซ่นไหว้เจ้าที่ ด้วยของไหว้ ซึ่งประกอบด้วย เทียน ธูป ชา เหล้า และของไหว้ต่างๆ เช่น ผลไว้ ฯลฯ และกระดาษเงินกระดาษทอง การเซ่นไหว้เจ้าที่นี้ควรงดไหว้เนื้อหมู เนื่องจากเชื่อกันว่าเราไม่สามารถรู้ได้ว่าเจ้าที่แต่ละแห่งนั้นเป็นชนชาติใด ดังนั้น จึงควรไหว้อาหารที่เป็นกลาง ที่ทุกชนชาติสามารถรับประทานได้ การไหว้เจ้าที่นี้ ถือเป็นการให้เกียรติ และขอบคุณเจ้าที่ที่ช่วยคุ้มครองดูแล

3. การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ด้วยของไหว้ต่างๆ ประกอบด้วย ชา เหล้า ของไหว้ต่างๆ (ส่วนใหญ่เป็นขนมถ้วยฟู) กระดาษเงินกระดาษทอง เทียน และธูป เพื่อระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

เมื่อจัดอาหารและของเซ่นไหว้ทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้นำครอบครัวก็จะจุดธูปเทียนบอกกล่าวแก่เจ้าที่ เพื่ออัญเชิญให้มารับเอาเครื่องเซ่นไหว้ หลังจากนั้น จึงจะจุดธูปเทียนเพื่อไหว้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และอธิฐานขอพรจากบรรพบุรุษ เพราะเชื่อกันว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงวนเวียนอยู่ในโลกนี้ และเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ดังนั้น เมื่อเราเซ่นไหว้จะส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต[38]

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา น่าจะมีมาแต่โบราณสมัยก่อนพุทธกาลตั้งแต่ยุคของศาสนาพราหมณ์ โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้นจะยึดถือและปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวท ซึ่งพระเวทย์หรือมนตราใช้สำหรับการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ พระเวทย์แบ่งออกเป็น 3 ประการ เรียกว่า “ไตรเภท” เป็นที่มาของ “คัมภีร์ไตรเภท” ซึ่งถือว่าได้รับมาจากโอษฐ์ของพระผู้เป็นเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียกร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณทั้งหลายในการบูชาพระผู้เป็นเจ้า การบูชาด้วยเครื่องสักการะประเภทนี้เรียกว่า “การบวงสรวงเทวดา” เพื่อต้องการเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่ดีของการตั้งจิตอธิษฐานขอให้สัมฤทธิ์ผลตามปรารถนา ต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

พิธีกรรมต่าง ๆ ในตะวันออกนั้น สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. พิธีที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรี พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ

2. พิธีเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก 10 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำวัน อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ครูอาจารย์ หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ ฯลฯ

2. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว เป็นการกระทำในกรณีที่สถานการณ์ยังไม่อำนวย หรือพิธีกรรมที่กระทำเป็นปฐมฤกษ์ เช่น พิธีการวางศิลาฤกษ์ พิธีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ พิธีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตชั่วคราวแล้วเชิญกลับ ฯลฯ

---

[38] เฟิงชุยทาวน์, *“พิธีกรรมวันเชงเม้ง”,* เว็บไซต์ http://www.fengshuitown.com/fengshui/fengshui tip-pray-ancestor.html., สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2565.

3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่มีเกิดขึ้นในประเทศจีนและอินเดีย วันกระทำพิธีจะเป็นวันก่อนวันเพ็ญและเดือนแรมในแต่ละเดือน และในช่วงก่อนกระทำพิธีกรรมที่สำคัญ

4. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง ราชบัณฑิต พราหมณ์ หรือนักปราชญ์ ในวาระสำคัญของผู้ประสงค์เป็นเจ้าภาพ

5. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

6. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ ด้วยการกระทำในฤกษ์งามยามดีสำหรับสถานที่การทำงาน หรือของนั้นอันเป็นการแสดงถึงการเริ่มต้น

7. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เป็นพิธีที่หน่วยงานราชการ หรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดวัน โดยประชุมกัน เช่น วันพืชมงคล ประเพณีทำขวัญข้าว ฯลฯ

8. พิธีกรรมเฉพาะบุคคล จะเป็นการกระทำในโอกาสอันพึงเกิดความปีติ เช่น การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ โกนจุก แต่งงาน ฯลฯ โดยมากมักถือเอาวันฤกษ์ดี ซึ่งถูกโฉลกกับผู้เป็นเจ้าของงานพิธีนั้น ๆ เพื่อเสริมขวัญและกำลังใจ

9. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและสมหวัง เช่น พิธีการบนบานศาลกล่าว พิธีกรรมบูชาเพื่อขอบุตร ฯลฯ

10. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกรรม หรือการบูชาครู หรืองานพิธีประจำปี จะกระทำกันเพียงปีละหนึ่งครั้ง เช่น พิธีตรียัมพวาย พิธีพลีสุกรรมของพรหมสถาน ฯลฯ โดยพิธีตรียัมพวายเป็นวันที่มหาเทพเสด็จสู่โลกมนุษย์และวันพลีสุกรรมเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมทางตะวันออกนั้น มีการสืบทอดต่อเนื่องกันโดยการรับแนวมาปฏิบัติจากศาสนาหนึ่งมาสู่อีกศาสนาหนึ่งได้ โดยเฉพาะในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาที่เน้นพิธีกรรมจนกลายเป็นระเบียบแบบแผนให้ปฏิบัติตามกลายเป็นวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาก็ได้รับอิทธิพลจากส่วนนี้มาด้วย โดยเฉพาะนิกายพุทธตันตระจะเน้นหนักทางพิธีกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจทั้งหลาย แม้แต่วัฒนธรรมจีน เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปก็ได้มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้น ทำให้จีนมีพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และความเชื่อท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

2.3.4 ความเป็นมาของพิธีกรรมในประเทศไทย

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องเพราะก่อนการมีศาสนามนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลี้ลับในธรรมชาติ การดำรงชีวิตผูกพันกับ ฝน ฟ้า อากาศ การทำการเกษตร เก็บของป่า ล่าสัตว์ จึงก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมขึ้นเพื่อบูชาอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติด้วยความเชื่อว่ามีพลังบันดาลความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิต สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นหัวใจหลักของความมั่นคงในการดำรงชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทยกระทำขึ้น

ในลักษณะยอมจำนนอ้อนวอนร้องขอต่ออำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติ รวมทั้งความเชื่อทางศาสนา คือ พุทธและพราหมณ์[39]

พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะผู้ปกครองอินเดียทรงส่งทูต 2 องค์ คือ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระเข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ อาณาจักรทวารวดีได้ยอมรับนับถือศาสนาใหม่นี้อย่างเต็มที่ทำให้ประชาชนต่างหันมาให้ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลายอีกทั้งเนื้อแท้แห่งพระพุทธศาสนาก็สอดคล้องกับลักษณะพื้นฐานของคนไทยและไม่เป็นปฏิปักษ์รุนแรงกับความเชื่อดั้งเดิม ต่อมาพระพุทธศาสนานิกายมหายานได้เข้ามาแผ่อิทธิพลทางศาสนาทั้งแบบโพธิสัตวยานและมันตรยาน โดยเข้ามาทั้ง 2 ทาง คือ 1. มีศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรศรีวิชัย เป็นนิกายที่นับถือโพธิสัตว์และเข้ามาทางตอนเหนือ 2. มีศูนย์กลางอยู่ที่พุกาม เป็นนิกายแบบมันตรยาน นิกายทั้ง 2 ต่างก็มีรูปแบบพิธีกรรมเป็นของ ๆ ตน โดยเฉพาะนิกายมันตรยานที่เจริญอยู่ในพุกามในยุคสมัยของพระเจ้าอนุรุทธ (อโนรธามังช่อ)[40]

ครั้นในสมัยสุโขทัย เรารับรูปแบบของศาสนาพุทธจากศรีลังกา โดยผ่านทางเมืองเมาะตะมะของมอญด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดสงบเสงี่ยม ทำให้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับศรีลังกาในสมัยนั้นมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น ส่งผลต่อศิลปกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งล้วนมีต้นกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้นเช่นเดียวกันกับประเพณีและพิธีกรรมในประเทศไทย เกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนาอันประกอบด้วยพุทธและพราหมณ์ มีการปฏิบัติเพื่อบูชาตามความเชื่อดังกล่าวผ่านประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีหรือประเพณี 12 เดือน ทั้งนี้จำแนกได้เป็น ประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น ประเพณีหลวง คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์ ขณะที่ประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่ราษฎร มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เนื่องเพราะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและสภาพแวดล้อมต่างกัน[41]

สำหรับประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ หรือประเพณีท้องถิ่น ศรีศักรได้ชี้ให้เห็นว่า “ประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ต่างมีการเลียนแบบหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ประเพณีหลวงได้แบบอย่างของประเพณีราษฎร์มาประสมประสานกับวัฒนธรรมต่างประเทศ จนกลายเป็นประเพณีหลวงโดยสมบูรณ์ หลังจากนั้นก็มีอิทธิพลส่งกลับไปสู่ประเพณีราษฎร์อีก ทำให้ประเพณี

---

[39] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนาในอาเซีย,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 143.

[40] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนาในอาเซีย,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 144.

[41] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนาในอาเซีย,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 145.

ราษฎร์ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามประเพณีหลวง เพราะฉะนั้น นอกจากการปฏิบัติประเพณีในรอบปีของราชสำนักแล้ว ประชาชนแต่ละท้องถิ่นก็มีงานประเพณีในรอบปีเช่นเดียวกัน ซึ่งจะมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันไป”[42]

2.3.5 พลวัตรความต้องการและผลที่ได้จากพิธีกรรมในสังคมไทย

พิธีกรรมต่าง ๆ นั้น เกิดจากความต้องการในลักษณะที่แตกต่างกันไป ตั้งแต่เกิด เจ็บป่วย การร่ำเรียนศึกษาหาความรู้ การครองเรือน และการตาย เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างไปในแต่ละพื้นที่เนื่องจากมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพอากาศตลอดจนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันไป

ทั้งนี้ จากบทความ บทสังเคราะห์พลวัตรประเพณีพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย ของ ศิราพร ณ ถลาง ได้ชี้ให้เห็นว่า “จากข้อมูลคติชนพิธีกรรมในสังคมไทยทุกวันนี้สามารถจัดได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1 ประเพณีสืบสาน ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมในประเพณี 12 เดือน ที่สืบทอดมาในวิถีชีวิตไทยในภาคต่าง ๆ และยังปฏิบัติอยู่ในชุมชนชนบทในปัจจุบัน โดยเฉพาะที่เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันธรรมสวนะ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ประเพณีสร้างสรรค์ เป็นประเพณีพีกรรมที่มีการประยุกต์ต่อยอด “ประดิษฐ์ใหม่” หรือ “สร้างสรรค์ใหม่” ในบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น ประเพณีแข่งเรือยาวไทย-ลาว ซึ่งได้รับ “การสร้างสรรค์” ด้วยบริบททางสังคมในปัจจุบัน ทั้งในบริบทโลกาภิวัฒน์ บริบทการท่องเที่ยว บริบทอาเซียน หรือบริบท “ข้ามพรมแดน”[43]

จากบทความดังกล่าวเมื่อนำมาพิจารณาถึงประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีบุญบั้งไฟ ทั้ง 3 ประเพณีล้วนแล้วแต่เป็น “ประเพณีสืบสาน” เนื่องเพราะปรากฏอยู่ในประเพณี 12 เดือน ที่มีการสืบทอดและสืบสานกันมาเป็นระยะเวลายาวนานในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ขณะที่ปัจจุบันประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวล้วนประสบปัญหาในประเด็นของการธำรงไว้ซึ่งคุณค่าของตน เนื่องจากเราไม่อาจปฏิเสธระบบโลกาภิวัตน์ มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้โลกไร้พรมแดน การเดินทางของข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว การเดินทางโดยเส้นทางการคมนาคมก็เช่นกัน ธุรกิจการท่องเที่ยวจึงมีส่วนสำคัญในการนำรายได้เข้าประเทศและก่อให้เกิดอาชีพแก่ประชาชนในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันการพยายามทำให้ประเพณีพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิตกลายมาเป็นประเพณีที่สร้างรายได้แก่ชีวิตนั้น ปรากฏอยู่ในประเพณีและพิธีกรรม เช่น

---

[42] ศรีศักร วัลลิโภดม. (2547). *ลอยกระทง: จากประเพณีหลวงสู่ประเพณีราษฎร์ แล้วพินาศด้วยการท่องเที่ยว.* เว็บไซต์วารสารเมืองโบราณ: http://www.muangboran-journal.com/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=31. เข้าเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2564

[43] ศิราพร ณ ถลาง, *คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี,* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2559), หน้า 360.

ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีบุญบั้งไฟ อย่างเห็นได้ชัด พิธีกรรมที่ปฏิบัติในวันต่าง ๆ เหล่านี้ เหตุเดิม คือ ความต้องการความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ

ขณะที่บทความ ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟ ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ประเพณีบุญบั้งไปของจังหวัดยโสธร จัดขึ้นเพื่อความต้องการยกระดับให้จังหวัดเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว ซึ่งเหตุผลเดิมทีพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมเพื่อการขอฝนจากพญาแถน นิธิ พยายามเสนอว่า “แท้ที่จริงแล้ว คุณค่าของงานบุญบั้งไฟ ที่ยโสธรไม่ได้อยู่ที่การท่องเที่ยว แต่การปรับประเพณีท้องถิ่นในชนบทให้กลายเป็นประเพณีของชุมชนระดับเมืองเป็นสิ่งที่น่าสนใจกว่า” นอกจากนี้ นิธิ ยังชี้ให้เห็นว่าการที่การท่องเที่ยวไม่ส่งผลมากนักในการเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ส่งผลดีต่อชาวยโสธร “ที่จะมีโอกาสดึงบุญบั้งไฟกลับมาเป็นสมบัติของตัวต่อไปตามเดิม จะเปลี่ยนแปลงงานนั้นอย่างไรก็ได้เมื่อทุกกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคมของชุมชนเมืองยโสธรยอมรับ”[44]

ขณะที่บทความ การช่วงชิงความหมายเนื่องด้วยประเพณีบุญบั้งไฟในกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน ของปฐม หงษ์สุวรรณ ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟในลักษณะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน แม้ว่าประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร จะมีชื่อเสียงมากที่สุด แต่ในขณะเดียวกันจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดเลย จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดกาฬสินธุ์ ก็มีประเพณีบุญบั้งไฟเช่นกัน หากแต่ความเปลี่ยนแปลงของประเพณีบุญบั้งไฟที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ คือการช่วงชิงความยิ่งใหญ่ของบุญบั้งไฟเพื่อที่จะมีพื้นที่ยืนและเป็นที่รู้จักเฉกเช่นเดียวกับประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร เหตุผลเดิมของพิธีกรรมในวันประเพณีบุญบั้งไฟจึงแปรเปลี่ยนไป[45]

ดังนั้น จึงเกิดความพยายามในการสร้างความแตกต่างด้วยมูลค่า อาทิเช่น “มหกรรมบุญบั้งไฟสิบล้าน อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด”[46] เพื่อช่วงชิงความยิ่งใหญ่และความสนใจจากนักท่องเที่ยว และการพยายามสร้างความแตกต่างด้วย คำว่า “โบราณ”[47] เพื่อช่วงชิงความเป็นดั้งเดิมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของประเพณี จึงเกิดขึ้น

การกระทำดังกล่าวอาจเป็นผลประโยชน์ในเพียงระยะเวลาสั้น ๆ หากแต่ในระยะยาวกลุ่มชาติพันธุ์อีสานอาจเกิดความขัดแย้งในการช่วงชิงการเป็นเจ้าของความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีพิธีกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ กระทำขึ้นเพื่อ

---

[44] นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,* (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2536), หน้า 115.

[45] ปฐม หงส์สุวรรณ, *นานมาแล้ว: มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 36.

[46] ปฐม หงส์สุวรรณ, *นานมาแล้ว: มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 36.

[47] ปฐม หงส์สุวรรณ, *นานมาแล้ว: มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 39.

ความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิต ดังนั้น สิ่งที่ควรตระหนักถึงคือสำนึกร่วมกันในการตระหนักถึงหมุดหมายสำคัญของประเพณีพิธีกรรมดังกล่าว เพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าและการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยความเคารพและศรัทธาในประเพณีและพิธีกรรม

จากบทความที่นำมากล่าวถึงทั้งหมดนี้ ล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของประเพณีและพิธีกรรม ในความตระหนักรู้ทางคุณค่าที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การท่องเที่ยวอาจเข้ามามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงและคลอนคลายความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันการสร้างสำนึกรู้ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำในสังคมไทย เพื่อรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเด็นคำถามสำคัญที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงหลีกไม่พ้นว่าจะทำอย่างไรให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นยังคงไว้ ซึ่งหัวใจสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อความอุดมสมบูรณ์และความเจริญงอกงามแก่ชีวิตมิใช่ตระหนักเพียงรายได้แก่ชีวิต

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อของมนุษย์พัฒนาการมาจากการได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ แล้วยึดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกลายเป็นลัทธิ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาสนพิธีพิธีกรรมจึงเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของศาสนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งจำแนกความเป็นมาจากซีกตะวันตก และมาจากซีกตะวันออก สำหรับประเทศไทยพระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะผู้ปกครองอินเดียทรงเผยแพร่พระพุทธศาสนามายังไทยโดยในสมัยสุโขทัย ไทยรับรูปแบบของพระพุทธศาสนามาจากอินเดียและศรีลังกา อันส่งผลต่อศิลปกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งล้วนมีต้นกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้น ทำให้เป็นที่มาของพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติจวบจนปัจจุบัน

2.4 ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นวิวัฒนาการของความเชื่อของมนุษย์ที่ต้องการที่จะให้ความเชื่อนั้นมีทั้งหลักปฏิบัติที่เหมือนกันและสร้างความน่าเชื่อถือ เคารพต่อความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งหลักปฏิบัติต่าง ๆ เมื่อมีรูปแบบ แบบแผน ที่ตายตัวและยังให้คุณและโทษแก่ผู้ปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามก็ได้ ซึ่งพิธีกรรมสามารถแยกออกเป็น 4 ประเภท คือ[48]

1. พิธีกรรมศาสนา ได้แก่ พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อศาสนา พระเจ้า คำสอน เช่น การถวายสังฆทาน ถวายผ้ากฐิน การทำบุญตักบาตร การสวดอ้อนวอนพระเจ้า การบูชารูปเคารพ พิธีล้างบาป บูชาครู ซึ่งพิธีดังกล่าวจะเป็นข้อปฏิบัติตามพิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ ตามแต่ผู้ปฏิบัติจะนับถือศาสนาใด

---

[48] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 13-14.

2. พิธีกรรมลัทธิความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าตัวเองมีพ่อเกิด แม่เกิด หรือเชื่อว่าชีวิตคนขึ้นอยู่กับดวงเกิด เส้นลายมือ ตลอดจนความเชื่อที่นอกเหนือจากศาสนาที่ตนนับถือ แต่ได้เชื่อถือและปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา เช่น พิธีครอบครู พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

3. พิธีกรรมจากจารีตประเพณี เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อที่มีข้อปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา ใครไม่ปฏิบัติตามก็อาจจะมีการลงโทษหนัก-เบา แล้วแต่จารีตที่แต่ละกลุ่มชนตั้งขึ้น เช่น พิธีกรรมขอขมาผีบ้านผีเรือน พิธีกรรมการแต่งงาน รวมไปถึงพิธีกรรมการทำบุญงานศพ การฝัง การเผา เป็นต้น

4. พิธีกรรมวัฒนธรรมประเพณี เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการวางระเบียบของสังคมนั้น ๆ ให้มีการปฏิบัติต่อกัน เช่น พิธีปฏิญาณตน พิธีการกราบ การไหว้ การรับของผู้ใหญ่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ศาสนพิธีย่อมมีการปฏิบัติไปตามความเชื่อของลัทธิศาสนาต่าง ๆ ย่อมที่จะแตกต่างกันเพราะพิธีกรรม คือ การหล่อหลอมความเป็นหนึ่งอันเดียวกันกับความเชื่อ ความศรัทธา เป็นรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์และศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในที่นี้ขอจำแนกประเภทของศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมในสมัยพุทธกาลและพิธีกรรมในปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

2.5 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมเป็นระเบียบการดำเนินการตามคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งแล้วจะก่อให้เกิดความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นภายหลังจากการดำเนินการตามวิธีการของคำสอนนั้นแล้ว ซึ่งในพระไตรปิฎกและคำภีร์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีพิธีกรรมอยู่หลายอย่างที่มีการปฏิบัติกันอยู่เป็นจำนวนมากในสมัยก่อนพุทธกาล เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นได้เคยปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ตามลัทธิความเชื่อดั้งเดิมที่ศาสนาพราหมณ์เคยได้ปฏิบัติสุดท้าย การปฏิบัติอันเป็นพิธีกรรมที่เป็นไปตามแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐไม่มีพระองค์ทรงปริวรรตการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเดิม โดยเน้นถึงหลักการปฏิบัติตนเองให้เป็นผู้มีความเจริญมากกว่าที่จะไปพึ่งพิงอาศัยกับพิธีกรรมที่ปฏิบัติ เพื่อหวังให้อำนาจลึกลับ หรือพระเจ้าดลบันดาลให้ เช่น พิธีกรรมบูชายัญ[49] โดยการฆ่าแพะ เพื่อที่จะสังเวย[50] แด่เทวดาเพื่อจักได้พอพระทัยแล้วตนเองก็จะเป็นคนดี แต่เมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วทรงสอนทางแห่งการปฏิบัติว่าคนเราจะดี หรือบริสุทธิ์ได้ด้วยการปฏิบัติตน ปฏิบัติกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์เท่านั้น ไม่ใช่การฆ่าแพะสังเวยเทวดาแล้วตนจักบริสุทธิ์

พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน คือ แบบอย่าง หรือวิธีปฏิบัติของประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ศาสนพิธี” สาเหตุที่ทำให้เกิดศาสนพิธีในพระพุทธศาสนานั้นก็เนื่องจาก

---

[49] ขุ.อป. (ไทย) 71/ 326/ 780.

[50] ม.ม. (ไทย) 17/ 46/ 297.

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา วิธีที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้นมีมากในไทยนั้น เราได้แบ่งพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน หรือศาสนพิธีออกเป็น 4 หมวด ดังนี้[51]

2.5.1 กุศลพิธี

กุศลพิธี หมายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคลหรือการสร้างความดีแก่ตนทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั่นเอง พิธีทำนองนี้มากด้วยกัน แบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญพวกหนึ่งและพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัยทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะพวกหนึ่ง

พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญ ที่สำคัญมีอยู่ 3 เรื่อง คือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและพิธีรักษาอุโบสถ พิธีทั้ง 3 เรื่องนี้เป็นพิธีที่พุทธศาสนิกชนทุกคนพึงทราบและปฏิบัติได้โดยถูกต้องครบ กระบวนระเบียบพิธี ตลอดจนสามารถจัดพิธีนั้นๆ ให้เด็กหรือเยาวชน หรือผู้ที่จะเข้ามาเป็นพุทธศาสนิกชนต่อไปได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องครบถ้วนตาม กระบวนระเบียบพิธีที่กำหนดเป็นประเพณีไว้ด้วย

พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะที่สำคัญได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสสัย พิธีทำสามีจิกรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุโบสถและพิธีออกพรรษา แต่ละพิธีล้วนมีความสำคัญต่อพระสงฆ์ทั้งนั้น อันเป็นพิธีกรรมที่เป็นหน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่จะปฏิบัติ ซึ่งสามารถกล่าวโดยย่อได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. อปโลกนกรรม[52] คือ กรรมที่เพียงบอกกันในที่ชุมนุมสงฆ์ มี 5 คือ

1.1 นิสสารณา คือ นาสนะสามเณรผู้กล่าวตู่พระพุทธเจ้า

1.2 โอสารณา คือ รับสามเณรผู้ประพฤติดีเข้าหมู่

1.3 พรหมทัณฑ์ ประกาศไม่ว่ากล่าวภิกษุหัวดื้อ

1.4 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเป็นอย่างเดียวกันเหมือนกัน เช่น อปโลกน์นักแจกอาหารในโรงฉัน พิธีที่ทำในที่ประชุมสงฆ์ไม่ต้องตั้งญัตติ (ข้อเสนอ) ไม่มีอนุสาวนา (การขอคำปรึกษา)

2. ญัตติกรรม[53] คือ กรรมที่เพียงตั้งญัตติไม่มีอนุสาวนา มี 9 คือ

2.1 โอสารณา เรียกอนุปสัมปทาเปกขะที่ถามอันตรายิกรรมแล้วเข้าหมู่

2.2 นิสสารณา ประกาศถอนพระธรรมกถึก ฯลฯ

2.3 อุโบสถ

---

[51] กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *ศาสนพิธีและมารยาทไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 1-4.

[52] วิ.ป. (ไทย) 10/ 1354/ 969.

[53] วิ.ป. (ไทย) 10/ 913/ 439.

2.4 ปวารณา

2.5 สมมติต่างเรื่องฯ

2.6 ให้คืนจีวรและบาตร เป็นต้น

2.7 รับอาบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์

2.8 ประกาศวันเลื่อนปวารณาออกไป

2.9 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกันเช่น ประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย

3. ญัตติทุติยกรรม[54] คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนาหนเดียว มี 7 ประการ คือ

3.1 นิสสารณา คือ คว่ำบาตร

3.2 โอสารณา คือ หงายบาตร

3.3 สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น

3.4 ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

3.5 ประกาศถอน หรือเลิกอานิสงส์กฐิน เป็นต้น

3.6 แสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ

3.7 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน ญัตติทุติยกรรมที่สวดในลำดับในการระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย

4. ญัตติจตุตถกรรม[55] คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนา 3 หน มี 7 คือ

4.1 นิสสารณา คือ สงฆ์ทำกรรม 7 อย่าง

4.2 โอสารณา สงฆ์ระงับกรรม 7 อย่างนั้น

4.3 สมมติ คือ สมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี

4.4 ให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต

4.5 นิคหะ คือ ปรับภิกษุผู้ประพฤติปริวาสและมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

4.6 สมนุภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ดื้อรั้นในการกระทำอันมิชอบ

4.7 กัมมลักษณะ ได้แก่ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน เช่น อุปสมบทและอัพภาน

สรุปได้ว่า พิธีกรรมที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพิธีกรรมของสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่พึงปฏิบัติให้ถูกต้อง พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัตินี้ พุทธบริษัทที่เป็นคฤหัสถ์ก็ควรศึกษาบ้าง เพื่อจะได้เป็นการสร้างเสริมศรัทธาปสาทะในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าพระพุทธเจ้านั้นท่านได้วางระเบียบวิธีปฏิบัติไว้สำหรับพระสงฆ์อย่างไร มีความละเอียดลออและมีความหมายต่อพุทธศาสนิกชนอย่างไร พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามเพื่อความขัดเกลา

---

[54] วิ.ม. (ไทย) 7/ 82/ 136.

[55] วิ.ม. (บาลี) 6/ 85/ 167.

กิเลสอย่างยากยิ่งอย่างไรและจะเป็นการที่จะช่วยให้ได้มีประสบการณ์ในการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะบุคคล ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ให้กลมกลืนกัน เป็นการสร้างความมั่นคงในความดีงามของพุทธบริษัทโดยส่วนรวมด้วย

2.5.2 บุญพิธี

บุญพิธี หมายถึง พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป มี 2 ประเภท คือ

1. พิธีทำบุญในงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและญาติสนิทมิตรสหาย เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน เป็นต้น

2. พิธีทำบุญในงานอวมงคล ได้แก่ การทำบุญเกี่ยวกับการตาย เช่น การทำบุญหน้าศพ การทำบุญอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น

บุญพิธีเป็นทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชนเป็นพิธี เกี่ยวกับชีวิตของคนทั่วไป ส่วนมากทำกันเกี่ยวกับเรื่องฉลองบ้าง เรื่องต้องการสิริมงคลบ้าง เรื่องตายบ้าง ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีนิยม จึงเกิดมีพิธีกรรม หรือแบบแผนที่ต้องปฏิบัติขึ้นและถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล พิธีทำบุญ หรือบุญพิธีสำหรับสังคมพุทธศาสนิกชน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทำบุญงานมงคลและทำบุญงานอวมงคล

งานหลักของการทำบุญ คือ การเลี้ยงพระ จึงนิยมเรียกกันว่า การทำบุญเลี้ยงพระ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์แล้วถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลเสร็จแล้วถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์แล้วรับพรจากพระสงฆ์ เป็นเสร็จพิธี[56]

ในการทำบุญ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานต่าง ๆ นั้น เรียกว่า เจ้าภาพ เจ้าภาพในการทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมักจะเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่ประสงค์จะทำบุญนั้น ๆ หรือเป็นคณะบุคคล เช่น บุตรธิดาของผู้ตายเป็นเจ้าภาพในการจัดงานศพ หรือคณะกรรมการของสมาคม เป็นเจ้าภาพในการทำบุญเปิดป้ายสมาคม เป็นต้น ถ้าเป็นงานทำบุญของส่วนรวม เช่น งานทำบุญของประชาชนทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่ที่มีคนเคารพนับถือมากในหมู่บ้านนั้นเป็นเจ้าภาพ หรือประชาชนทั้งหมู่บ้านนั้นร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เป็นต้น

การทำบุญงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ งานวันสำคัญต่างๆ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ แก่ญาติมิตรสหาย หรือแก่หมู่คณะที่ร่วมกันจัดงานทำบุญนั้นขึ้น ส่วนการทำบุญงานอวมงคลเป็นการทำบุญเกี่ยวกับการตาย นิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพและงานทำบุญอัฐิ

---

[56] คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, *นักธรรมชั้นโท*, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียงจงเจริญ, 2560), หน้า 514-553.

พิธีทำบุญ มีระเบียบพิธีที่ต้องปฏิบัติแบ่งกันเป็น 2 ฝ่าย คือ พิธีฝ่ายเจ้าภาพ หรือฝ่ายคฤหัสถ์ และพิธีฝ่ายสงฆ์ พิธีฝ่ายเจ้าภาพ หรือฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ สิ่งของต่าง ๆ สำหรับพิธีและการปฏิบัติในพิธี การนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญแขกมาในงานตลอดจนการตระเตรียมภัตตาหารไว้ถวายพระสงฆ์และอาหารสำหรับการเลี้ยงดูแขกญาติมิตรสหายที่มาในงาน

ส่วนพิธีฝ่ายพระสงฆ์ นอกจากการเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังจะต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนาในกรณีต่าง ๆ พิธีพระธรรมเทศนา และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่น ๆ เช่น พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

สรุปได้ว่า พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ พุทธศาสนิกชนถือว่าจะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริงย่อมสำคัญที่พิธีฝ่าย สงฆ์ ดังนั้น พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจึงพิถีพิถันเป็นพิเศษ เป็นต้นว่าความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ ลำดับพิธี การอาราธนา การเจริญพระพุทธมนต์ในพิธี

2.5.3 ทานพิธี

ทานพิธี คือ พิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายปาฏิบุคลิกทาน การถวายสังฆทาน หรือการถวายผ้ากฐิน ผ้าป่า ผ้าอาบน้ำฝน และอื่น ๆ

การถวายทานเป็นการถวายวัตถุที่ควรให้ทาน ในพระพุทธศาสนาเรียกวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า ทานวัตถุ จำแนกได้เป็น 10 ประการ คือ

1. ภัตตาหาร
2. น้ำรวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค
3. ผ้า เครื่องนุ่งห่ม
4. ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย
5. มาลัย และดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ
6. ของหอม หมายถึง ธูปเทียนบูชาพระ
7. เครื่องลูบไล้ หมายถึง เครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด
8. ที่นอนอันควรแก่สมณะ
9. ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะและเครื่องสำหรับเสนาสนะ เช่น เตียง ตู้ เก้าอี้ เป็นต้น
10. เครื่องตามประทีปมีเทียนจุดใช้แสง ตะเกียง น้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น

ทั้ง 10 ประการนี้ ควรถวายทานแด่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควร การถวายทานมีนิยม 2 อย่าง คือ

1. ถวายเจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน
2. ถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง มอบให้เป็นของสงฆ์แล้วเฉลี่ยกันใช้สอยเอง เรียกว่า สังฆทาน

การถวายปาฏิบุคลิกทานไม่ต้องมีพิธีกรรมในการถวาย เพราะเมื่อผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งใดแด่พระภิกษุ หรือสามเณรรูปใดก็จัดสิ่งนั้น มอบถวายพระภิกษุ หรือสามเณรรูปนั้นเป็นรายบุคคลก็สำเร็จ เป็นทานแล้วและผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาด้วยบทสวดบทไหน เรื่องนั้นก็เป็นส่วนบุคคลเช่นกัน แต่สำหรับสังฆทานเป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัดจัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่การบุคคล จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะ มีพิธีการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ซึ่งเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

การถวายทานวัตถุทั้ง 10 ประการดังกล่าว มีคำถวายแตกต่างกันออกไป ซึ่งแยกได้เป็นพวก ๆ ตามปัจจัยเครื่องอาศัย 4 อย่างของบรรพชิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช

การถวายทานนิยมถวายเป็น 2 แบบ คือ 1. ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้นๆ เรียกว่า กาลทาน และ 2. ถวายไม่เนื่องด้วยกาลหรือนอกกาล เรียกว่า อกาลทาน ซึ่งมีระเบียบพิธีในการถวายส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กันทั้งสิ้น

สรุปจากข้อมูลข้างต้นได้ว่า พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า ทานพิธี ซึ่งมีทั้งทานพิธีสามัญที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป และรายละเอียดของทานพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีเหตุผล ประวัติ และวิธีการถวาย ซึ่งจะต้องทราบทั้งฝ่ายผู้ถวายและภิกษุสงฆ์ผู้รับถวาย

2.5.4 ปกิณกะพิธี

ปกิณกพิธี หมายถึง พิธีเบ็ดเตล็ด ได้แก่ มารยาทและระเบียบปฏิบัติในพิธีทั้ง 3 ข้างต้น เช่น พิธีอาราธนาศีล วิธีประเคนพระ วิธีแสดงความเคารพ เป็นต้น

ปกิณกพิธี คือ พิธีต่างๆ ที่ไม่นับเข้าในพิธีทั้ง 3 ข้างต้น ส่วนใหญ่จะเป็นมารยาทและวิธีปฏิบัติในพิธี 3 ประการ รวมทั้งข้อปฏิบัติบางอย่างที่พุทธศาสนิกชนควรทราบ พิธีเหล่านี้ ได้แก่ วิธีแสดงความเคารพพระ วิธีประเคนของพระ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ พิธีของพระสงฆ์ก็มีวิธีบังสุกุลในพิธีทำบุญอายุ หรือพิธีศพ วิธีบอกศักราชในการแสดงพระธรรมเทศนา

จากข้างต้น ปกิณกพิธีนั้น เป็นพิธีว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติบางประการในการประกอบพิธีต่าง ๆ ในหมวดต้น ๆ เพิ่มเติมอีก 5 เรื่อง คือ 1. วิธีแสดงความเคารพพระ 2. วิธีประเคนของพระ 3. วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย 4. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร และ 5. วิธีกรวดน้ำ

กล่าวโดยสรุป เราสามารถกล่าวถึงประเภทพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นประกอบไปด้วย กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกะพิธี มีระเบียบพิธีโดยเฉพาะ ในแต่ละพิธีในการประกอบพิธีตามประเพณีมักจะมีผู้ที่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนพิธีเป็นอย่างดี เป็นพิธีกรผู้นำในการประกอบพิธี เจ้าหน้าที่ในการประกอบพิธีให้แก่เจ้าภาพ ประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนพิธี งานพิธีนั้น ๆ ในท้องถิ่นบางแห่ง บางโอกาสที่ไม่มีพิธีกร เจ้าหน้าที่พิธีหาพิธีกร หรือเจ้าหน้าที่พิธีไม่ได้ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ หรือ

ประธานสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาในพิธีนั้นจะเป็นผู้บอกให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพ หรือประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในพิธีนั้น นับว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญในการที่จะทำให้การประกอบศาสนพิธีสำเร็จดังประสงค์ของเจ้าภาพอีกทางหนึ่งด้วย

2.6 คุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมเกิดจากพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระองค์จึงมีคุณค่าและประโยชน์ทุกอย่าง เป็นไปเพื่อการก้าวพ้นจากทุกข์นั้นเอง คุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวอย่างสรุปได้ดังต่อไปนี้[57]

1. พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมนี้เป็นจุดนัดพบให้ทุกคนตอนแรกยังกระจัดกระจายอยู่มารวมกันเป็นจุดเดียวและเป็นจุดนัดหมายว่าจะเริ่มเรื่องนั้นแล้ว พิธีกรรมเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมตัวทั้งเตรียมกาย วาจา และเตรียมใจ ให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้น ๆ

2. พิธีกรรมเป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน พิธีกรรมจึงเป็นวินัยขั้นต้น การให้คนเข้ามาสู่พิธีกรรมนั้นทำเพื่ออะไร ความหมายอย่างหนึ่งก็คือ เพื่อฝึกคนให้จัด หรือควบคุมพฤติกรรมของตนให้ลงตัวเข้าที่

3. พิธีกรรมเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป พิธีกรรมเป็นสิ่งน้อมนำจิตให้เกิดความเลื่อมใสและเพิ่มพูนศรัทธา เพราะว่าพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพร้อม เพรียง และความประสานกลมกลืน เช่น คนตั้งร้อยตั้งพันก็สวดมนต์พร้อมกันหมด พระตั้ง 100 รูป ก็สวดมนต์ประสานเป็นเสียงเดียวกัน กิริยาวาจาก็เรียบร้อย สงบ ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะ คนผ่านไปมาได้ยินเสียงพระสวดพร้อมกันอย่างเป็นระเบียบ ไม่ใช่สวดกระแทกกระทั้นเอาตามใจแต่สวดโดยตั้งใจจริงจากจิตที่สงบผ่องใส คนที่ได้ยินได้ฟังก็เกิดความอิ่มใจปลื้มใจฟังแล้วเกิดศรัทธาปสาทะ โน้มนำจิตใจให้สงบแล้วก็เจริญยิ่งขึ้นไปในกุศลธรรม

4. พิธีกรรมเป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม พิธีกรรมนี้เป็นจุดปรากฏตัวของพระสงฆ์ พระสงฆ์มีทั้งผู้สอนเป็นและสอนไม่เป็น แต่การให้ธรรมนี้ไม่จำเป็นต้องพูด การให้ธรรมโดยไม่ต้องพูดก็เริ่มตั้งแต่การปรากฏตัวของพระไปทีเดียว ซึ่งสามารถให้ธรรมแก่ประประชาชนโดยทันที

5. พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ เรื่องพิธีกรรมนี้ก็รู้กันอยู่วาเป็นเรื่องรูปแบบ ขอสำคัญอยู่ที่ว่าทำอยางไรจะให้มีสาระอยู่ในรูปแบบนั้นด้วยรูปแบบบก็สำคัญ แต่รูปแบบจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีเนื้อหาสาระ ถ้ารูปแบบไม่มีเนื้อหาสาระก็ไม่มีประโยชน์ แต่ในทางกลับกันถ้า

---

[57] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ,* พิมพครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, 2539), หน้า 5-23.

เนื้อหาไม่มีรูปแบบช่วยเนื้อหานั้นก็จะเป็นประโยชน์ได้ยาก แม้เป็นสิ่งที่ต้องการ แต่คนก็ไม่สามารถจะเอามาใช้ประโยชน์อะไรได้

การประกอบพิธีกรรมมีความหมายสำคัญในการชักนำผู้คนให้มาพบปะรู้จักปฏิสัมพันธ์สื่อความหมายเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่มุ่งหวังอันเดียวกัน เป็นผลรวมทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดความสุขกายสบายใจ และมั่นใจจนเกิดการยอมรับพิธีกรรมต่าง ๆ รวมกัน

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมว่าเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่พิธีกรรมจึงเป็นของทิ้งไม่ได้ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเงียบกริบและทำในสิ่งเหมือนกันพร้อมเพียงกันซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใสพอทำบ่อย ๆ เข้าก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา[58]

ศาสนพิธีคู่กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ความจริงพิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอกเพื่อเป็นทางผ่านให้เข้าถึงแก่นธรรม หรือตัวแท้แห่งศาสนาเท่านั้น รวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ 2 อย่าง คือ

1. รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือ พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่งที่พอจะอวดผู้อื่นได้ว่าชาติเรานั้นได้สะสมระเบียบประเพณีอันดีงามมานานแสนนานแล้ว ซึ่งแสดงถึงว่าเรามีวัฒนธรรมมานานแสนนานแล้วนั่นเอง

2. ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือ ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ตัวอย่างในการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจของศาสนพิธี เช่น เมื่อต้องการจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แบบแรกตัดพิธีกรรมออกหมด คือ เมื่อพระมาถึงบ้านก็นำภัตตาหาร อันประกอบด้วยอาหารคาวหวานมาถวายท่านเลย เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้วก็อำลากลับวัดเลยเช่นกัน นี่แบบตัดพิธีกรรมออก อีกแบบหนึ่งเป็นแบบทำตามพิธีกรรม คือ เมื่อพระมาถึงแล้วเจ้าของบ้านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยได้กราบพระ ได้รับศีล ได้ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ได้ถวายทานด้วยมือตนเอง พระท่านฉันเสร็จแล้วก็ได้รับพรจากพระ ได้กรวดน้ำ ได้รับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามลำดับ ในสองแบบนี้แบบแรกไม่มีพิธีกรรม แบบหลังมีพิธีกรรมเพิ่มขึ้น

---

[58] นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน จันทรเพ็ญสวาง, *จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง,* (กรุงเทพมหานคร: กองทุน บี. ทราเวน, 2537), หน้า 43-56.

ตามความนิยม แบบไหนจะเป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าภาพหรือผู้กระทำประทับใจและเกิดความแช่มชื่น เป็นสุขใจมากกว่ากัน[59]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้สรุปคุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาไว้ว่า[60]

1. เป็นวิธีการดึงคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนา

2. เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

3. เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีปรารถนาดีต่อกัน

4. ผู้ที่ศึกษาศาสนพิธีดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพีธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล

5. สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้กล่าวว่า ในการประกอบศาสนพิธีทุกครั้ง ควรคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ของพิธีนั้น ๆ มากกว่าจะไปยึดติดอยู่กับขั้นตอน หรือส่วนประกอบเล็กน้อยที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยอธิบายไว้สองลักษณะ คือ ด้านคุณค่าของพิธีกรรมและด้านประโยชน์ของพิธีกรรม ไว้ดังนี้[61]

1. ด้านคุณค่าของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่

1.1 ศาสนพิธีเป็นเหมือนเปลือกที่ห่อหุ้มสาระของพระพุทธศาสนาเอาไว้ให้ปลอดภัยและนำมาใช้ได้เป็นประโยชน์แก่บุคคล สังคม ประเทศชาติได้อย่างยาวนาน

1.2 ศาสนพิธีเป็นเหมือนเครื่องมือที่ทำให้คนมารวมกันทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีระหว่างคนในชุมชน สังคม และในประเทศ

1.3 ศาสนพิธีเป็นเครื่องมือในการจัดสรรสภาพแวดล้อม ให้คนได้มีโอกาสเข้ามาใกล้ชิดกับศาสนา และได้เรียนรู้สาระของพระพุทธศาสนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

1.4 ศาสนพิธีเป็นเครื่องหมายที่แสดงออกซึ่งความเป็นชาติ ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียม

1.5 ขนบธรรมเนียมอันดีงาม เพราะวัฒนธรรมประเพณี และขนบธรรมอันดีงามเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อิงอาศัยอยู่กับแนวคิดทางศาสนาและศาสนพิธีทั้งสิ้น

---

[59] สามารถ มงคลสิริ, *ศาสนาพิธีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 19 กรกฎาคม 2554, http://news.dmc.tv/.html, 2554, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

[60] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 10 พฤษภาคม 2559, http://www.onab.go.th/service/.html, 2559, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

[61] พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, *งานพุทธชยันตีโลก 2600 ปี: คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี*, (กรุงเทพมหานคร: ประสานใจ, 2557), หน้า 132.

2. ประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่

2.1 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจแก่พุทธศานิกชนให้หมั่นทำความดี ละเว้นความชั่ว บำเพ็ญจิตใจให้สุขสงบ

2.2 พุทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

2.3 เป็นส่วนของการสร้างศรัทธาต่อศาสนาและยึดถือหลักธรรม

2.4 เมื่อยึดถือปฏิบัติเป็นสรณะแล้วจะก่อให้เกิดความสุข ความปีติ จิตขาวสะอาดขึ้น เป็นต้น

สรุปได้ว่า คุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีคุณค่าและประโยชน์เพราะพิธีกรรมนั้นเป็นจุดนัดหมายให้มาทำสิ่งเดียวกัน เป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน เป็นเครื่องมือในการน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เป็นโอกาสสำหรับพระที่จะแสดงธรรมเทศนา เป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ เป็นวิธีจูงจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรม รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผนที่งดงาม ทำให้พุทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เป็นส่วนของการสร้างศรัทธาต่อศาสนาและยึดถือหลักธรรม สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

2.7 สรุปพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อ เป็นขั้นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อ หรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการทางใจหรือความเชื่อของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่า มีความสบายใจหรือความเป็นสิริมงคล เป็นความศักดิ์สิทธิ์นอบน้อมต่อสิ่งที่เคารพบูชาทางศาสนา แต่ปัจจุบันพิธีกรรมยังมีความหมายกว้าง คือ พิธีเฉลิมฉลองและเกี่ยวกับการเลือกตั้งทางการเมืองด้วยพิธีกรรมถือได้ว่ามีความสำคัญต่อศาสนาและสังคม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตาม ย่อมมีคุณประโยชน์และปริศนาธรรมแฝงไว้ในการประกอบพิธีกรรมเสมอ คนเรานั้นแม้จะเป็นคนเหมือนกัน แต่ก็ไม่เหมือนกันที่สติปัญญา บางคนก็มีสติปัญญาสูง ซึ่งมีเป็นจำนวนน้อย บางคนก็ปานกลาง มีปัญญาที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเปรียบได้กับบัว 4 เหล่าในพระพุทธศาสนา สำหรับคนที่มีสติปัญญาดีนั้นก็สามารถเข้าใจหลักธรรมในศาสนาได้ง่าย แต่คนที่มีสติปัญญาน้อยก็เข้าใจหลักธรรมได้ยากหรือใช้เวลานาน ตลอดจนถึงอาจจะต้องใช้กุศโลบายในการชักนำให้เป็นผู้เข้าถึงหลักธรรม นักการศาสนาจึงต้องหาวิธีการให้พวกเขาเข้าใจหลักธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ นานาวิธี การอันหนึ่งก็คือ การสอดแทรกหลักธรรมไว้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

เพราะคนเราบางคนไม่ชอบฟังการสั่งสอน แต่ชอบพิธีกรรมติดพิธีกรรม ท่านจึงใช้กุศโลบายให้คนเราศึกษาธรรมจากพิธีกรรมเช่นเดียวกับหลอกเด็กให้กินยาขมในขนมหวาน[62]

ศาสนพิธีมีความเป็นมาจากลัทธิความเชื่อตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธศาสนาก็ได้ใช้ความกลมกลืนกับความเชื่อเหล่านั้นให้มาเป็นศาสนพิธีที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานมากแต่ว่าเชื่อเหล่านั้นก็ยังแฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอด ยิ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถูกบิดเบือนหลักธรรมคำสอนยิ่งทำให้ศาสนพิธีผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น วิวัฒนาการของศาสนพิธีดูเหมือนวนอยู่ในวังวนหวนกลับไปสู่ยุคที่ก่อกำเนิดศาสนพิธีตั้งแต่ต้นในสมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากที่กล่าวแล้วว่าพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มยังเชื่อถือโชคลาง ยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย ดังนั้น วิวัฒนาการของศาสนพิธีควรมีการพัฒนาให้ศาสนพิธีไปในทางที่ถูกต้อง คือ ต้องประหยัด ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือ ทำให้ถูกหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้น ๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสียสิ่งสำคัญตามความเหมาะสมถูกต้องเป็นไปตามคำสอนในพระพุทธศาสนา[63]

จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลกระทบตอระบบร่างกายจิตใจและพยาธิสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่รวมกันได้อย่างมีสันติสุขเป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดวาจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวม และการสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนานี้จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะขาดเสียมิได้นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป

---

[62] นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน จันทรเพ็ญสวาง, *จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง,* (กรุงเทพมหานคร: กองทุน บี. ทราเวน, 2537), หน้า 55.

[63] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ,* พิมพครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, 2539), หน้า 23.

บทที่ 3
วิพากษ์พิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาสนาในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางศาสนาทั้งที่เป็นกิจกรรมเฉพาะส่วนภายในศาสนาและที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก พิธีกรรมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในมิตินี้พระพุทธศาสนาเริ่มมีพิธีกรรมมากยิ่งขึ้นตามหลักพระธรรมวินัยที่กำหนดให้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันและกัน ทั้งที่เป็นข้อห้าม ข้ออนุญาต และข้อปฏิบัติ ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอความเป็นมาของการวิพากษ์พิธีกรรม โดยจะนำเสนอรายละเอียดแต่ละหัวข้อต่อไป

3.1 วิพากษ์
- 3.1.1 ความหมายของการวิพากษ์
- 3.1.2 ลักษณะของการวิพากษ์
- 3.1.3 เป้าหมายของการวิพากษ์
- 3.1.4 องค์ประกอบสำคัญของการคิดเชิงวิพากษ์
- 3.1.5 ทฤษฎีวิพากษ์ของมาร์กซิสต์ (Critical Theory)
- 3.1.6 ประโยชน์ของการวิพากษ์

3.2 ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม
- 3.2.1 การปรากฏของพิธีกรรมครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาล
- 3.2.2 ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม
- 3.2.3 พระธรรมวินัยที่ปรากฏในพิธีกรรม

3.3 วิพากษ์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา
- 3.3.1 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม
- 3.3.2 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเชิงผสมผสาน

3.4 วิพากษ์การประกอบพิธีกรรมและการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 3.4.1 พุทธศาสนิกชนเชื่อถือโชคลางและยึดติดกับพิธีกรรม
- 3.4.2 พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนพระพุทธศาสนา
- 3.4.3 พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้
- 3.4.4 พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 3.4.5 พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา
- 3.4.6 พิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย

3.5 สรุปวิพากษ์พิธีกรรม

3.1 วิพากษ์

การวิพากษ์ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลทุกด้านทั้งด้านบวกและด้านลบประกอบตามความคิดเห็น ซึ่งข้อเสนอแนะนี้จะเป็นความคิดสร้างสรรค์ อันมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 ความหมายของการวิพากษ์

การวิพากษ์ หมายถึง ความตั้งใจที่จะตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการไม่เห็นคล้อยตามข้ออ้างที่นำเสนอ แต่ตั้งคำถามท้าทาย หรือโต้แย้งข้ออ้างนั้น เพื่อเป็นแนวทางการต่อยอดองค์ความรู้เดิมและความคิดออกสู่สิ่งใหม่ที่แตกต่าง อันจะนำไปสู่การแสวงหาคำตอบที่สมเหตุสมผลมากกว่าข้ออ้างเดิม การวิพากษ์นั้น เป็นทักษะที่สามารถใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเราประสบปัญหา หรือเหตุการณ์ที่เราไม่คาดฝัน การที่เราจะแก้ปัญหาได้เราต้องประเมินก่อนจึงหาทางแก้ เราจึงถูกท้าทายให้ต้องพยายามเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น ยิ่งมีความเข้าใจสิ่งนั้นอย่างถ่องแท้การแก้ปัญหาก็จะยิ่งดีขึ้นตาม อย่างไรก็ดี บางครั้งปัญหามีความซับซ้อน และจำเป็นต้องมองผ่านหลาย ๆ มุมมอง ผ่านกรอบความคิดของหลาย ๆ แนวคิด ไม่ใช่มองผ่านประสบการณ์ของเราแต่เพียงลำพัง เพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุดสำหรับทุกทุกคนในสถานการณ์นั้น ๆ ดังนั้น การตัดสินใจที่ดีนั้น จริงแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นในทันที แต่จะเกิดขึ้นมาจากประสาทสัมผัสไปยังสมองของเรา โดยมีการสั่งการอย่างมีขั้นตอนเป็นระบบ[1]

ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์จึงเป็นทักษะที่ต้องใช้การฝึกฝนและเข้าใจการทำงานของสมองและความคิด เช่น การคิดจะดีได้ต้องมีวัตถุดิบ หรือมีข้อมูล การจัดการความคิดได้ต้องมีความเข้าใจ การจัดการข้อมูลได้ต้องมีการจัดลำดับและแบ่งหมวดหมู่ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งการฝึกการคิดเชิงวิพากษ์อย่างเป็นขั้นตอนนี้จะช่วยให้การตัดสินใจนั้นเป็นระบบบนพื้นฐานของการใช้เหตุผลได้อย่างเข้าใจและเข้าถึงมุมมองที่แตกต่างในหลากหลายมิติ[2]

นักวิชาการต่างให้ความหมายของการวิพากษ์ไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า วิพากษ์ ไว้ว่า วิพากษ์ หมายถึง พิจารณาตัดสินมาจากภาษาสันสกฤต วิวกฺษา เทียบ วิวาก ในอีกความหมายว่า ผู้พิพากษา และมาจากคำว่า “วากกยะ” อ่านว่า วาก-กะ-ยะ เรียกคำตัดสินนั้นว่า คำพิพากษา[3]

---

[1] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 10.

[2] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 11.

[3] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554,* (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 1227.

ทองย้อย แสงสินชัย ได้อธิบายความหมายของ คำว่า วิพากษ์ ไว้ดังนี้ วิพากษ์ ไม่ใช่ “วิพากย์” ถ้าให้เขียนคำที่ออกเสียงว่า วิ-พาก-วิ-จาน คำว่า วิ-พาก มักจะมีผู้สะกดเป็น “วิพากย์” คือ พาก ย ยักษ์ การันต์ ซึ่งเป็นการสะกดผิด “วิพากย์” พาก ย ยักษ์ การันต์ ไม่มีในภาษาไทย คำที่ออกเสียงว่า วิ-พาก สะกดเป็น “วิพากษ์” คือ พาก ษ ฤษี การันต์ “วิพากษ์” (พาก ษ ฤษี การันต์) มาจากคำสันสกฤตว่า “วิวกฺษา” วิวกฺษา (คำนาม) วิวักษา ความปรารถนา ความใคร่ ความปรารถนาจะพูด wish, desire the wish to speak “วิวกฺษา” เทียบบาลีเป็น “ววกฺขา” (วะ-วัก-ขา) คำกริยา (ปฐม บุรุษ เอกพจน์) เป็น “ววกฺขติ” (วะ-วัก-ขะ-ติ) แปลว่า ปรารถนาจะพูด, ปรารถนาจะเรียก (to wish to call) “วิวกฺษา” ในสันสกฤต เราเอามาใช้เป็น “พิพากษา” ในภาษาไทยมีคำที่มาจากรากเดียวกันกับ “วิวกฺษา” อีก 3 คำ คือ 1. พิพากษ์ หมายถึง ตัดสิน 2. วิพากษ์ หมายถึง พิจารณาตัดสิน และ 3. วิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง วิจารณ์ ติชม กล่าวได้ว่า “พากย์” มีใช้ในภาษาไทย “วิพากย์” ไม่มีใช้ในภาษาไทย ถ้าหมายถึง “แสดงความเห็นติชม” ต้องสะกดเป็น “วิพากษ์” ใช้ควบกับ “วิจารณ์” เป็น “วิพากษ์วิจารณ์” ก็ วิพากษ์ คำเดียวกันนี้ “วิพากษ์” คำนี้ มีรากเดียวกับ “พิพากษ์” และ “พิพากษา” ที่เราเข้าใจความหมายกันเป็นอันดี คือ ตัดสินคดีโดยศาล[4]

ธีรนุช อนุฤทธิ์ ได้ให้ความหมายของการวิพากษ์ อยู่ในกลุ่มทักษะการคิดขั้นสูงตามระดับทักษะการคิดของ Anderson & Krathwohl ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการแยกวัตถุสิ่งของเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นส่วน ๆ โดยมีหลักการ หรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อค้นหาความสำคัญ องค์ประกอบ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ เพื่อนำไปสู่การคิดหาหลักการ หรือข้อสรุปจากองค์ประกอบเหล่านั้นอย่างมีเหตุผล[5]

สุคนธ์ สินธพานนท์ วรรัตน์ วรรณเลิศลักษณ์ และพรรณี สินธพานนท์ กล่าวว่า การวิพากษ์ หมายถึง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง กระบวนการคิดที่ใช้เหตุผลโดยมีการศึกษาข้อเท็จจริง หลักฐาน และข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผลก่อนการตัดสินใจว่าสิ่งใดควร หรือไม่ควรเชื่อ ผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณจะเป็นผู้มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล ไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเอง ก่อนจะตัดสินใจในเรื่องใดก็จะต้องมีข้อมูลหลักฐานเพียงพอและสามารถเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้

---

[4] ทองย้อย แสงสินชัย, *วิพากษ์ ไม่ใช่ “วิพากย์”,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2562, (http://dhamma.serichon.us/2019/11/22/วิพากษ์-ไม่ใช่-วิพากย์/), 2559, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

[5] ธีรนุช อนุฤทธิ์. *การใช้กลุ่มวรรณกรรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนภาษาอังกฤษชาวไทย Implementation of literature circles to enhance Thai EFL learners' critical thinking skills,* วารสารภาษาปริทัศน์. ฉบับที่ 31, (2559), หน้า 81-106.

ถ้าผู้นั้นมีเหตุผลที่เหมาะสม ถูกต้องกว่า เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นใน การแสวงหาข้อมูลและความรู้[6]

อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์ กล่าวว่า การวิพากษ์ หมายถึง คุณลักษณะสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ ลักษณะความคิดที่ไม่ด่วนสรุป มีการวิเคราะห์หาข้อสมมติฐานหรือสาเหตุ การหาข้อมูล การประเมินข้อมูลว่าอะไรเกี่ยวข้องหรือสำคัญหรือไม่ การพิสูจน์ การสรุป การประเมิน ว่าเหมาะสมหรือไม่ มีประโยชน์หรือไม่ เมื่อได้ประมวลความรู้ทั้งหมดแล้วอาจสรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการคิด พิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูล เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผลและการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสมกว่า สิ่งใดถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง สิ่งใดดีหรือไม่ดี สิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ[7]

ริชาร์ด พอล และ ลินดา เอลเดอร์ ให้คำจำกัดความว่า การคิดเชิงวิพากษ์ คือ ศิลปะแห่งการวิเคราะห์และประเมินการคิดด้วยแนวคิดที่มุ่งสู่การปรับปรุงวิธีคิดของตนเองให้ดีขึ้น เรื่อย ๆ เป็นการชี้นำตนเอง การทำให้มีวินัยด้วยตนเองและการคิดแบบปรับแก้ไขตนเอง ช่วยให้การติดต่อสื่อความและเพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ การคิดเชิงวิพากษ์ คือ กระบวนการที่มีหลากหลายขั้นตอน เป็นกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับการสังเกต การวิเคราะห์ และการสะท้อนกลับความรู้ใหม่ รวมถึงการรวบรวม หรือหลอมรวมความรู้ ความเข้าใจที่เพิ่งได้รับมากับความรู้เดิมที่มีอยู่[8]

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ให้คำจำกัดความของคำว่า ความคิดเชิงวิพากษ์ หมายถึง ความตั้งใจที่จะพิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการไม่เห็นคล้อยตามข้ออ้างที่นำเสนอแต่ตั้งคำถามท้าทาย หรือโต้แย้งข้ออ้างนั้น เพื่อเปิดแนวทางความคิดออกสู่ทางต่าง ๆ ที่แตกต่างอันจะนำไปสู่การแสวงหาคาตอบที่สมเหตุสมผลมากกว่าข้ออ้างเดิม[9]

Costtrell ให้คำจำกัดความการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ว่าเป็นกระบวนการทางปัญญาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับทักษะที่หลากหลาย ได้แก่ การระบุตัวตน การอธิบายความ การ

---

[6] สุคนธ์ สินธพานนท์ วรรัตน์ วรรณเลิศลักษณ์ และพรรณี สินธพานนท์, *พัฒนาทักษะการคิดตามแนวปฏิรูปการศึกษา,* (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2555), หน้า 20.

[7] อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์, *การพัฒนาทักษะความคิดระดับสูง: Developing Higher Level of Thinking Skills,* (นครปฐม: ไอ คิว บุ๊คเซ็นเตอร์, 2555), หน้า 4.

[8] ริชาร์ด พอล และลินดา เอลเดอร์. *สมุดนาทางขนาดจิ๋วสู่แนวคิดและเครื่องมือการคิดเชิงวิจารณญาณ.* เดชา บุญค้า (แปลและเรียบเรียง), 2551, สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2564. จาก https://www.criticalthinking.org/files/CT_Concepts-Thai.pdf.

[9] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *การคิดเชิงวิพากษ์ Critical Thinking,* พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย, 2549) หน้า 25.

ประเมินสถานการณ์ การให้ข้อสนับสนุนและข้อโต้แย้งต่อประเด็นต่าง ๆ การตีความ การสรุปความ การคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ[10]

จากนิยามความหมายของคำว่าพิพากษ์ดังกล่าว เราสามารถให้ความหมายคำจำกัดความของการวิพากษ์ของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญนั้น อาจกล่าวได้ว่า การวิพากษ์เป็นการเผยแพร่ข้อมูลทุกด้าน ทั้งด้านบวกและด้านลบ ประกอบตามความคิดเห็น ซึ่งข้อเสนอแนะนี้จะเป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นการคิดระดับสูงที่สามารถแยกแยะการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ด่วนตัดสินใจ ไม่คล้อยตามทันที แต่ต้องมีการตั้งคำถามเพื่อโต้แย้งข้ออ้างนั้น ๆ ก่อน นำไปสู่การสรุปความอย่างมีเหตุผล ทั้งนี้เราสามารถสรุปความหมายของคำว่าวิพากษ์ได้ว่า การวิพากษ์นั้น คือ การให้คำตัดสินสิ่งต่าง ๆ ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ ว่ามีคุณค่าและประโยชน์ หรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง ติชม แสดงความคิดเห็นว่าสิ่งนั้นดี หรือไม่ดี โดยไม่จำกัดความคิดที่จะวิพากษ์วิจารณ์แต่เป็นการวิพากษ์ที่มีเหตุผล

3.1.2 ลักษณะและกระบวนการของการวิพากษ์

ลักษณะของการวิพากษ์ จะเป็นไปในรูปแบบของความคิด หรือที่เรียกว่า การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เป็นกระบวนการวิเคราะห์ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ด้วยความเป็นเหตุเป็นผล เพื่อตรวจสอบสิ่งที่เชื่อว่าถูก หรือผิด ลักษณะของการวิพากษ์ มี 3 ประการ คือ 1. ให้ความสำคัญกับกระบวนการ 2. ให้ความสำคัญกับเหตุผลระมัดระวังอารมณ์ และ 3. มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบสิ่งที่เชื่อว่าถูก หรือผิด[11]

การคิดเชิงวิพากษ์มี 7 ขั้นตอน ดังนี้[12]

ขั้นตอนที่ 1 หาความรู้ (Knowledge) วิสัยทัศน์หรือแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้อง จะเกิดขึ้นได้เกิดจากจุดเริ่มต้นอย่างแรก คือ การเข้าใจว่าสิ่งที่เราต้องการคืออะไร ปัญหาที่เราต้องการแก้ไขคืออะไร ในขั้นตอนนี้ จึงเป็นการระบุปัญหา และรวบรวมข้อมูล ผ่านชุดคำถาม เช่น เราจะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นว่าอะไร สิ่งนี้เกิดขึ้นที่ไหน อะไรคือประเด็นสำคัญหลัก เป็นต้น ขั้นตอนนี้ มีเป้าหมายที่ต้องการ 2 อย่างด้วยกัน คือ เข้าใจปัญหา และเข้าใจว่าทำไมเราถึงจำเป็นต้องแก้ปัญหานั้น ๆ

---

[10] Cottrell, S., *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument,* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), p. 12.

[11] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *การคิดเชิงวิพากษ์ Critical Thinking,* พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย, 2549) หน้า 26.

[12] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 12.

ขั้นตอนที่ 2 ทำความเข้าใจ (Comprehension) เมื่อเราระบุปัญหาได้แล้ว ในขั้นตอนนี้คือการเข้าใจสถานการณ์และความเป็นจริงเหล่านั้น ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษา หรือรวบรวมมา โดยการนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดเรียงประเภท

ขั้นตอนที่ 3 การประยุกต์ (Application) หลังจากที่เราเข้าใจข้อมูลทั้งลักษณะ แหล่งที่มาต่อมา คือ การหาความสัมพันธ์ของข้อมูลและแหล่งที่มาเหล่านั้น โดยใช้ลักษณะข้อมูล กฎ นิยามในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ เครื่องมือที่นิยมใช้ก็คือ การทำMind Map ด้วยการหาความสัมพันธ์ต่าง ๆ เชื่อมกับปัญหา หรือเป้าหมายที่เราต้องการ ตัวอย่างคำถามเพื่อหาความสัมพันธ์ เช่น ปัญหานี้เกิดจากอะไร สามารถยกตัวอย่างได้หรือไม่ เราใช้เครื่องมือใดบ้างในการจัดการ การตั้งคำถามเหล่านี้จะทำให้ได้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อประเด็นของที่เราต้องการแก้

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ (Analysis) การวิเคราะห์ คือ การแยกแยะข้อมูลต่าง ๆ ลงเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อพิจารณาอย่างละเอียด หาสิ่งที่เป็นปัจจัย หรือสาเหตุที่มีผลต่อปัญหา รวมถึงแนวทางแก้ไข เครื่องมือที่นิยมใช้ คือ ผังแสดงเหตุและผล (Cause and Effect Diagram) กระบวนการนี้จะช่วยให้เห็น ไอเดียหรือชุดวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ (Synthesis) การสังเคราะห์ คือ การเอาความรู้ที่ได้มาวางแผนเพื่อการลงมือปฏิบัติ ลงตารางการทำงาน รวมถึงประเมินสถานการณ์ อาจใช้ Flow Chart หรือ SWOT เพื่อเขียนแผนภาพในการทำงานแต่ละขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 6 การลงมือทำ (Action) ในขั้นตอนนี้ คือ การนำแผนปฏิบัติงานที่ออกแบบไว้ดีแล้วมาลงมือปฏิบัติจริง เพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อบรรลุเป้าหมายที่เราระบุไว้ขั้นตอนที่ 1 การลงมือทำเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ถ้าการทำงานเป็นการทำงานเป็นทีม มีการทำงานเชื่อมโยงกัน ควรตรวจสอบให้มั่นใจว่าจุดเชื่อมโยงระหว่างงานแต่ละแผนกเป็นไปได้อย่างลงตัวไม่มีสะดุด

ขั้นตอนที่ 7 การประเมิน (Evaluation) แม้ว่าเราจะได้วิธีการเพื่อการแก้ปัญหาเรียบร้อยแล้ว ในส่วนที่ 7 คือ การต่อยอดความคิดที่ได้ด้วยการประเมินผลลัพธ์หลังลงมือปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบกระบวนการทั้งหมดอีกครั้งว่ามีประสิทธิภาพ หรือไม่อย่างไร ซึ่งในขั้นตอนการประเมินนี้ควรทั้งประเมินด้วยตัวเอง และถามความเห็นจากคนรอบข้าง

จะเห็นได้ว่า การคิดเชิงวิพากษ์ เป็นกระบวนการคิดที่เป็นมีขั้นตอนไม่ง่าย คือ ไม่เกิดจากการด่วนคิด หรือด่วนสรุป ไม่ยาก คือ ถ้าได้ทำก็ทำได้ เพียงแต่อาศัยการใจเย็น ค่อย ๆ พิจารณา เปิดใจกว้าง การคิดเชิงวิพากษ์ ถูกเรียกว่าเป็นการคิดชั้นสูง (High order of Thinking) เพราะอาศัยการคิดย่อย ๆ หลาย ๆ รูปแบบเป็นรากฐาน อย่างไรก็ดี ถ้าการคิดเชิงวิพากษ์จะเป็นการคิดชั้นสูงได้ ก็

เพราะผู้คิดมีความใจสูง มีความปรารถนาจะเข้าใจผู้อื่น และปรารถนาที่จะทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างสุจริตใจ[13]

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะและกระบวนการของการวิพากษ์นั้น เป็นการแสดงออกของความสามารถในการพิจารณา ประเมินและตัดสินสิ่งต่าง ๆ โดยการพยายามแสวงหาคำตอบที่มีความสมเหตุสมผล ช่วยให้เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง เชื่ออย่างมีเหตุผล ช่วยให้คิดอย่างรอบคอบครบถ้วน ช่วยแก้นิสัยการด่วนสรุป สิ่งที่นำมาฝึกการคิดวิพากษ์

3.1.3 เป้าหมายของการวิพากษ์

จุดมุ่งหมายของการวิพากษ์ คือ การกระตุ้นให้เกิดคำถามอยู่เสมอ ให้สงสัยในสิ่งที่ได้ยิน ได้เห็น ได้อ่าน และสำรวจความคิดของตนเอง ผู้ฝึกควรกระตุ้นให้ผู้รับการฝึกคิดโดยการเตรียมจัดสิ่งแวดล้อม ซึ่งคำนึงถึงแนวความคิดที่แตกต่างกันและหลากหลาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้อภิปรายแสดงความเห็นอย่างอิสระในลักษณะระดมสมองพร้อมกับยอมรับความคิดเห็นของทุกคน

เป้าหมายของการคิดเชิงวิพากษ์ จะต้องมั่นใจว่าสิ่งที่เราเชื่อนั้นถูกต้องเป็นเหตุเป็นผลมีความเข้าใจในสิ่งนั้นอย่างชัดเจน ในทางปฏิบัติ เรามักใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ เมื่อเรารู้สึกไม่มั่นใจในประเด็น หรือเรื่องเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง จึงไม่กล้ากระทำลงมือปฏิบัติอย่างเต็มที่ หรือการอยู่รวมกันที่เข้าใจไม่ตรงกันในบางประเด็น ต้องการหาทางออกด้วยกัน เป้าหมายของการวิพากษ์มีด้วยกัน 3 ประการ คือ[14]

1. เพื่อนำไปสู่ความจริง
2. นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่
3. ให้ได้สิ่งที่ดีกว่า ถูกต้องเหมาะสมกับชีวิต และบริบทสิ่งแวดล้อมมากกว่า

เมื่อเราดำเนินตามเป้าหมายของการวิพากษ์แล้ว จะทำให้เราได้ความจริงชุดใหม่ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และทำให้ชีวิตดีขึ้น สามารถสรุปได้ 4 อย่าง ดังนี้[15]

1. ความจริง (Facts) การได้ข้อมูลที่เป็นความจริง ซึ่งเมื่อรู้แล้วประมาณร้อยละ 90 ของข้อมูลที่ได้จะลืมไป เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแรงจูงใจน้อย

---

[13] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 12.

[14] Dr. Huang, *The foundation for Critical Thinking: พื้นฐานการคิดเชิงวิพากษ์,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563, https://www.criticalthinking.org/pages/defining-criticalthinking/766/, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

[15] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 13.

2. ความคิดรวบยอด (Concepts) การประมวลผลข้อมูล การพัฒนาความสัมพันธ์และความเข้าใจ ความรู้ประเภทนี้ทำให้เกิดแรงจูงใจ มากกว่าระดับแรก

3. สิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเอง (Personal Meanings) การบูรณาการ และการซึมซับความรู้ ความรู้ระดับนี้จะอยู่ได้นาน คงทน ทำให้เกิดแรงจูงใจมากที่สุด

4. การเรียนรู้อย่างเข้าใจ (Comprehensive Learning) การเรียนในระดับนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถาวร ด้านทัศนคติ และ/ หรือความสามารถ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เราสามารถอธิบายเป้าหมายของการวิพากษ์ได้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อการคิดแบบ Critical Thinking เชื่อมโยงกับสิ่งที่กำลังเรียน เราจะต้องสร้างความหมายในการเรียนรู้ให้ตนเอง ก็จะก่อเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและคงอยู่ได้นาน และเป็นการต่อยอดเกิดสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในที่สุด

3.1.4 องค์ประกอบสำคัญของการวิพากษ์

องค์ประกอบสำคัญของการวิพากษ์ คือ การสะท้อน การถ่ายทอด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดใจ หรือเรียกว่า วิภาษวิธี วิธีการโต้แย้งด้วยเหตุผล หรือวิภาษวิธี (Dialectics) เป็นศิลปะอย่างหนึ่งในการสืบค้นความเป็นจริงด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง 2 คนขึ้นไปอย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ได้ความกระจ่าง ความเข้าใจ ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาทักษะต่าง ๆ สามารถใช้สร้างทักษะและเพื่อฝึกการคิดในการใช้เหตุผลได้

วิภาษวิธีจะมองว่าอารมณ์ หรือความรู้สึกเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการ ในขณะที่วิจารณ์ หมายถึง การติชม แสดงความคิดเห็นในเชิงตัดสินคุณค่า ข้อดีข้อด้อย การวิจารณ์ไม่รวมถึงกระบวนการการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละชุดคุณภาพและคุณลักษณะของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการวิจารณ์แตกต่างจากวิภาษวิธี[16] ลักษณะของการวิพากษ์ เป็นกระบวนการคิดด้วยความระมัดระวังเกี่ยวกับประเด็น หรือหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง โดยไม่ให้ความรู้สึกหรือความเห็นส่วนตัวมากระทบกระบวนการคิด โดยสามารถกล่าวสรุปเป็นลำดับได้ คือ

1. การวิเคราะห์ (Analyzing) สำรวจบางสิ่งบางอย่าง ระบุส่วนประกอบและความสัมพันธ์ของส่วนประกอบเหล่านั้น ได้อย่างชัดเจน

2. การสรุป (Inferring) ใช้เหตุผลสรุปจากข้อมูลที่ได้วิเคราะห์

3. การเปรียบเทียบหาสิ่งที่เหมือนกันและต่างกัน (Comparing and Contrasting)

4. การทำนาย (Predicting) สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปจากสถานการณ์ที่มีอยู่ โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

---

[16] Dr. Huang, *การคิดเชิงวิพากษ์คืออะไร ทำไมถึงได้เป็นทักษะสำคัญอันดับ 2,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563, http://www.narasak.com/2018/01/25/what-is-critical-thinking/, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

5. การตั้งสมมุติฐาน (Hypothesizing) จากการวิเคราะห์หลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วหาคำตอบที่อาจจะเป็นไปได้ หาวิธีแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ด้วย

6. การคิดเชิงวิพากษ์ หรือคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) โดย การสำรวจข้อมูล สำรวจหลักฐานและข้อถกเถียงต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ไม่มีการลำเอียง เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นไปได้

7. การใช้เหตุผลแบบอนุมาน (Deductive Reasoning) เป็นการใช้กฎ ทฤษฎี หรือหลักการเพื่อวิเคราะห์หารายละเอียดปลีกย่อย

8. การใช้เหตุผลแบบอุปมาน (Inductive Reasoning) เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบส่วนย่อยแล้วสรุปเป็นกฎ ทฤษฎี หรือหลักการ

9. การจัดระเบียบ การจัดการ (Organizing) สิ่งต่าง ๆ โดยใช้เหตุผลประกอบ

10. การจำแนกประเภท (Classifying) จัดสิ่งต่าง ๆ เป็นเป็นประเภทเดียวกัน

11. การตัดสินใจ (Decision Making) สำรวจทางเลือกทั้งหลายอย่างมีเหตุผลแล้วเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง

12. การแก้ปัญหา (Problem Solving) วิเคราะห์สถานการณ์ที่ยุ่งยาก คิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหา

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว หนึ่งในขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยตรวจสอบการใช้เหตุผลของเรา หรือช่วยในการพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ก็คือ การแลกเปลี่ยนความคิดของเรากับผู้อื่นและรับฟังเสียงสะท้อนของผู้อื่น โดยมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น โสเครติส เฮเกล สามารถกล่าวโดยย่อได้ดังนี้

1. การถามแบบโสเครติค (Socratic Questioning) ในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสต์ศักราช โสเครติส ได้กระตุ้นให้เกิดความคิดเชิงวิเคราะห์โดยการใช้คำถามที่ท้าทาย นักเรียนให้คิดและใช้วาทะในการตอบ คำถามจะกระตุ้นการปฏิสัมพันธ์โต้ตอบ (Interaction) ระหว่างครูกับนักเรียน ท้าทายนักเรียนให้โต้ตอบ เพื่อแสดงเหตุผลสนับสนุนความคิดของตน เช่น ถามว่า “ท่านเชื่อว่า คนเราควรพูดความจริงเสมอหรือไม่ จะเป็นอย่างไรถ้ากล่าวเท็จ เพื่อช่วยชีวิตคนอื่น ความจริงดีกว่าชีวิตหรือไม่”

2. การถามแบบอุปมาน (Inductive Questioning) การถามประเภทนี้ เป็นการฝึกให้ใช้เหตุผลในการจัดการข้อมูลให้สัมพันธ์กับหลักการ หรือประเภท ควรให้นักเรียนสรุปหลักการและความสำคัญของข้อมูลที่กำลังเรียน เช่น มีสิ่งต่าง ๆ หลายอย่างให้นักเรียนได้จัดหมวดหมู่ใหม่ ครูอาจถามว่าอะไรสำคัญมากที่สุด อะไรสำคัญน้อยที่สุด นักเรียนควรเรียนสิ่งนี้หรือไม่ เพราะอะไร

3. การถามแบบอนุมาน (Deductive Questioning) การถามประเภทนี้ช่วยฝึกนักเรียนให้ใช้เหตุผลในการวิเคราะห์กฎหรือหลักการ มองภาพใหญ่แล้วจึงศึกษารายละเอียด เชื่อมความรู้ใหม่กับความรู้เก่า ครูอาจถามว่า เมื่อรู้สาเหตุหลักของเหตุการณ์เหล่านี้แล้ว ลองดูว่าอะไรเป็นสาเหตุของสิ่งนี้

ปัจจุบันทักษะการคิดและการแก้ปัญหานับว่าเป็นทักษะพื้นฐานธรรมดาเช่นเดียวกับทักษะทางด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ การสะกดคำ ความรู้ทางภูมิศาสตร์และอื่น ๆ แนวโน้มของการอบรมทุกวันนี้ คือ มีการฝึกอบรมทักษะการคิดที่ให้กลายเป็นวัฒนธรรมของการเรียนรู้อย่างกลมกลืน ในห้องฝึกอบรมที่เน้นการคิด จะมีการกระตุ้นให้ผู้รับการอบรมได้มีการสังเกตและวิเคราะห์ ฝึกใช้คำถามระดับสูงขึ้น (Higher-level questions) มีการถามให้ได้คิดไตร่ตรอง (Reflect) คิดใช้เหตุผลเกี่ยวกับความรู้ ข้อมูล และคิดแก้ปัญหา ต้องกระตุ้นให้ผู้รับการอบรมคิดเกี่ยวกับข้อมูลและกระตุ้นให้คิดเกี่ยวกับการคิดด้วย เช่น การคิดเช่นนี้ถูก หรือยัง มีเหตุผล หรือไม่ มีวิธีการคิดอย่างไร

การกระตุ้นให้มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาและกระบวนการ ถามชี้ให้เห็นว่าผู้ถามอยากรู้อยากเห็น สงสัยและไม่แน่ใจ กำลังคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่มักไม่กล้าที่จะตั้งคำถาม และมีคนส่วนน้อยมากที่ชอบถาม อาจเป็นเพราะไม่กล้าถาม รู้สึกอาย กลัวคนอื่นคิดว่าเป็นคำถามง่าย ๆ หรือคิดไม่ออกว่าจะถามอะไร ดังนั้น ผู้ฝึกอบรมจึง ควรกระตุ้นให้มีการถามมาก ๆ ซึ่งอาจจะมี ถามคำถามที่น่าสนใจบ้าง คำถามที่ไม่น่าถามบ้าง คำถามที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่กำลังศึกษากันอยู่บ้าง ทำให้เสียเวลาบ้าง อย่าคิดว่าคำถามเหล่านั้นไม่ดี ไม่ควร แสดงอาการบางอย่างออกมาทันที และไม่เหมาะสม ทำให้เข็ดขยาดไม่อยากถามต่อไป ผู้ฝึกอบรมควรคิดก่อนแสดงอาการโต้ตอบที่ไม่เหมาะสมออกไป คิดว่าทุกคนมีเหตุผลของตัวเองในการถาม บางทีคำถามเป็นเพียงสัญญาณที่บอกให้รู้ว่า พวกเราเพียงแต่ต้องการการยอมรับ ต้องการความสนใจจากผู้อื่นหรือเพื่อนๆ เท่านั้น

การหลีกเลี่ยงการแสร้งทำเป็นว่ารู้คำตอบทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ ควรหลีกเลี่ยงการตอบคำถามที่ไม่รู้แต่ตอบออกมาผิด ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่า คำตอบที่แท้จริงคืออะไร เพราะจะทำให้ผู้รับการอบรมขาดความเชื่อมั่นในตัววิทยากร การที่วิทยากรยอมรับว่าไม่รู้ไม่ใช่เรื่อง เสียหาย แต่ทำให้ผู้รับการอบรมคิดว่าวิทยากรก็เป็นมนุษย์เหมือนกันย่อมมีสิ่งที่ไม่รู้ได้ ช่วยให้ผู้รับการอบรมมีความเชื่อมั่นและความรู้สึกที่ดีต่อวิทยากรเอง สิ่งสำคัญ คือ วิทยากรควรรู้แหล่งและวิธีหาคำตอบช่วยพัฒนาผู้รับการอบรมให้มีความรู้และทักษะกระบวนการหาคำตอบด้วยตนเอง

3.1.5 ทฤษฎีวิพากษ์ของมาร์กซิสต์ (Critical Theory)

ศัพท์คำว่า “ทฤษฎีวิพากษ์” (Critical Theory) ได้รับการประดิษฐ์ขึ้นมาครั้งแรกในปี ค.ศ.1937 ภายหลังจากที่สมาชิกหลักส่วนใหญ่ของสถาบันแห่งนี้ได้อพยพไปอยู่ในสหรัฐอเมริกากันแล้ว ตามมาด้วยการประสบชัยชนะของฮิตเลอร์ หลายปีที่เดียวที่ศัพท์คำว่า “ทฤษฎีวิพากษ์” ได้ยืนหยัดอยู่ในฐานะที่เป็นคำรหัส สำหรับลัทธิมาร์กซ์ของสถาบันแห่งนี้ (A Codeword for the

Institute's Marxism) และเป็นความพยายามที่จะก่อตั้งทฤษฎีสังคมขั้นรากฐานที่เหนือสาขาวิชาขึ้นมา (A Radical Supradisciplinary social theory)[17]

ทฤษฎีสังคมนี้มีรากฐานอยู่ในหลักวิภาษวิธีแบบ Hegelian-Marxian Dialectics, วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical materialism), และวิธีวิพากษ์แบบ Marxian critique ในเศรษฐศาสตร์การเมือง และทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิวัติ. ขอให้เราสังเกตุที่ตรงนี้ ซึ่งได้ใช้คำว่า Supradisciplinary (เหนือหรือไปพ้นจากสาขาวิชา) และไม่ใช้คำว่า Interdisciplinary (สหวิทยาการ)

ทฤษฎีวิพากษ์ เดิมทีเดียวเกี่ยวข้องกับความพยายามต่าง ๆ ของปัจเจกชนจากหลาย ๆ สาขาวิชาที่ได้มาทำงานร่วมกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน เพื่อพัฒนาทฤษฎีระบบและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสังคมร่วมสมัยขึ้นมา มากกว่าเพียงการนำเอาปัจเจกแต่ละคนจากสาขาวิชาที่แยกๆกันอยู่มาพูดคุยกันเท่านั้น หรือกำหนดหัวข้อที่แตกต่างตามความเชี่ยวชาญอย่างหลากหลายเพื่อมาทำวิจัยและหรือมาค้นคว้าหาคำตอบ ดังที่ Lowenthal ได้กล่าวเอาไว้ดังนี้[18]

ศัพท์คำว่า “งานสหวิทยาการ” (Interdisciplinary Work) หมายถึง ไม่มีอะไรมากเกินไปกว่าการละทิ้งสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างที่มันเป็น ขณะเดียวกันก็พัฒนาเทคนิคบางอย่างขึ้นมา ซึ่งให้การสนับสนุนในการทำความรู้จักหรือทำความคุ้นเคย ระหว่างกันและกัน โดยไม่มีการบีบบังคับให้ทอดทิ้งความเคารพหรือความเชื่อมั่นในตัวเองไปหรือข้ออ้างในสิทธิของแต่ละสาขาวิชา ในทางตรงข้าม “ทฤษฎีวิพากษ์” ได้วิจารณ์ความมีเหตุผลหรือความสมบูรณ์ ในคำอ้างของสาขาวิชาต่างๆที่แยกออกจากกัน และพยายามที่จะสร้างสรรค์ทฤษฎีสังคมชนิดใหม่ขึ้นมาทฤษฎีหนึ่ง

ความเรียงของ Horkheimer ในเรื่อง “ทฤษฎีแบบจารีต และทฤษฎีวิพากษ์” (Traditional and Critical Theory) ในปี 1972 ได้นำเสนอเนื้อหาสาระและความเข้าใจที่เป็นระบบมากที่สุดเกี่ยวกับแนวคิดในเรื่องทฤษฎีทางสังคมของสถาบันแห่งนี้ ขณะเดียวกันก็ได้อธิบายถึงโครงการของสถาบันอย่างชัดเจน และความสัมพันธ์ของสถาบันแห่งนี้กับทฤษฎีแบบจารีต นับจาก Descartes จนมาถึง Positivism (ปฏิฐานนิยม) ได้รับการแสดงอัตลักษณ์ออกมา ในสิ่งที่ปัจจุบันนี้เรียกกันว่า Foundationalism (รากฐานนิยม) ยกตัวอย่างเช่น ความพยายามที่จะวางทฤษฎีลงบนหลักการพื้นฐาน ซึ่งมีรากฐานอยู่บนสิ่งที่นักทฤษฎีแบบจารีตได้สร้างคำอธิบายต่าง ๆ ในทฤษฎีของตน[19]

---

[17] สมเกียรติ ตั้งนโม, *https://midnightuniv.tumrai.com/finearts2544/newpage16.html* สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566.

[18] Lowenthal, Leo. 1986. *The Utopian Motif is Suspended: Conversation with Leo Lowenthal,* New German Critique 38: 105-111.

[19] Horkheimer, Max and Theodor W. Adorno, 1972, *Dialectic of Enlightenment,* New York: Herder and Herder, Pp, 25-36.

ทฤษฎีแบบจารีต มีแนวโน้มในลักษณะของวิธีการแบบนิรนัย (Deductive) เป็นวิธีการสรุปจากหลักเกณฑ์หรือหลักใหญ่มาสู่เรื่องเฉพาะ ให้สิทธิพิเศษแก่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและคณิตศาสตร์ Horkheimer อ้างว่า เป้าหมายของมันคือเอกภาพและความกลมกลืน โดยที่คณิตศาสตร์เป็นแบบจำลองของมัน ด้วยเหตุนี้ Horkheimer จึงเสนอว่า ทฤษฎีแบบจารีตเป็นภาพฉายอันหนึ่งของอุดมคติแบบชนชั้นกลาง ซึ่งประสานกับตลาดทุนนิยม ได้รับการทำให้สอดคล้องหรือรวมกันโดยกฎที่คำนวณได้เกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทาน บ่อยทีเดียวที่ “ทฤษฎีวิพากษ์” ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างความคิด สถานะต่าง ๆ ในทางทฤษฎี และสภาพแวดล้อมทางสังคมของมัน นอกจากนั้นยังพยายามที่จะทำให้เป็นเรื่องของบริบท หรือเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ในเทอมต่าง ๆ ของรากเหง้าของมันภายในกระบวนการทางสังคม การดำเนินรอยตามแนวทางอันนี้เกี่ยวกับการสืบค้น Horkheimer เสนอว่า ทฤษฎีแบบจารีต ในตัวมันเอง เป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการต่าง ๆ ทางสังคม ที่ได้สร้างลัทธิทุนนิยมและสังคมชนชั้นกลางขึ้นมา แนวโน้มของมันที่มุ่งสู่ความเป็นวัตถุนิยมเชิงกลไกเป็นการผลิตซ้ำความคิดและการปฏิบัติในลักษณะกลไกของยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งตามความคิดนี้โลกได้ถูกคิดว่าเป็นเครื่องจักรเครื่องหนึ่ง ในช่วงระหว่างยุคที่เครื่องจักรได้เข้ามาครอบงำความเป็นอยู่ของมนุษย์[20]

แนวโน้มอิทธิพลของชนชั้นกลางเกี่ยวกับความคิดในเชิงปริมาณและเป็นนามธรรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลทฤษฎีแบบจารีตในการผลิตซ้ำแนวโน้มต่าง ๆ ที่มุ่งไปสู่ความเป็นนามธรรม และแบบจำลองอันหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องปริมาณ ได้รับการวางพื้นฐานอยู่บนการแลกเปลี่ยนในตลาดทุนนิยม ที่ที่มูลค่าได้รับการแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นนามธรรม ในเทอมของปริมาณ ใกล้เคียงกับสังคมชนชั้นกลางที่ถูกควบคุมโดยมูลค่าแลกเปลี่ยนที่ถูกทำให้เป็นนามธรรมจากคุณค่า เป้าหมาย อารมณ์ความรู้สึกและคุณภาพ ซึ่งอันนี้มันได้สร้างทฤษฎีแบบจารีตขึ้นมาเช่นเดียวกัน และในท้ายที่สุด การแบ่งแยกออกเป็นชิ้น ๆ และการแตกออกมาเป็นสาขาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ได้ผลิตซ้ำความแบ่งแยกของชนชั้นกลางเกี่ยวกับเรื่องแรงงานภายใต้ลัทธิทุนนิยม ด้วยเหตุนี้ ความเชี่ยวชาญและการแบ่งซอยแยกส่วนจึงเป็นรูปลักษณ์อันมีอิทธิพลต่อโครงสร้างของสังคม[21]

ความคิดของมาร์กซ์นั้นได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากทั้งแนวคิดวิภาษวิธีประวัติศาสตร์ของเกออร์ก วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) และเศรษฐศาสตร์การเมืองของแอดัม สมิท (Adam Smith) และเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) เขาเชื่อในความเป็นไปได้ที่จะศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะทำให้เข้าใจแนวโน้มของประวัติศาสตร์รวมถึงผลลัพธ์ของข้อขัดแย้งทางสังคมได้

---

[20] Horkheimer, Max. 1932. “Vorwort.” *Zeitschrift fur Sozialforschung.* Vol. 1:i-iv.

[21] สมเกียรติ ตั้งนโม, *https://midnightuniv.tumrai.com/finearts2544/newpage16.html* สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566.

ปรัชญาของมาร์กซ์ ที่เฮเกล เรียกว่า วัตถุนิยมประวัติศาสตร์นั้น ได้รับอิทธิพลอย่างสูงมาจากแนวคิดของเฮเกิลที่ว่าความจริง (รวมถึงประวัติศาสตร์) นั้นจะต้องพิจารณาแบบวิภาษวิธี (Dialectic) โดยมองว่าเป็นการปะทะกันของแรงคู่ตรงข้าม หลายครั้งแนวคิดนี้ถูกเขียนย่อว่าเป็น Thesis + Antithesis ⟶ Synthesis (ข้อวินิจฉัย + ข้อโต้แย้ง ⟶ การประสม, การสังเคราะห์) เฮเกลเชื่อว่าทิศทางของประวัติศาสตร์นั้นสามารถพิจารณาได้เป็นช่วง ๆ ที่มีเป้าหมายไปสู่ความสมบูรณ์และจริงแท้ เขากล่าวว่าหลายครั้งพัฒนาการจะเกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่ก็อาจมีบางช่วงที่ต้องมีการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงผู้ที่อยู่ในอำนาจเดิม มาร์กซ์ยอมรับภาพรวมของประวัติศาสตร์ตามที่เฮเกลเสนอ อย่างไรก็ตามเฮเกลนั้นเป็นนักปรัชญาแนวจิตนิยม ส่วนมาร์กซ์นั้นต้องการจะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในรูปของวัตถุ เขาได้เขียนว่านักปรัชญาสายเฮเกลนั้นวางความเป็นจริงไว้บนหัว ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจับมันให้วางเสียใหม่บนเท้าของตนเอง[22]

ในการยอมรับวิภาษวิธีเชิงวัตถุ ซึ่งเป็นการปฏิเสธแนวคิดแบบจิตนิยมของเฮเกลนั้น มาร์กซ์ได้รับอิทธิพลมาจาก ลุควิก ฟอยเออร์บาค (Ludwig Feuerbach) ในหนังสือ “The Essence of Christianity” ฟอยเออร์บาคได้อธิบายว่าพระเจ้านั้น คือผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้คนยกย่องพระเจ้านั้น แท้จริงแล้วเป็นคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์นั่นเอง. มาร์กซ์ยอมรับแนวคิดเช่นนี้ และได้อธิบายว่า โลกวัตถุนั้นเป็นโลกที่แท้จริง ส่วนแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากโลกวัตถุ แม้ว่ามาร์กซ์จะเชื่อเช่นเดียวกับเฮเกิลและนักปรัชญาคนอื่น ๆ ในการแบ่งแยกโลกที่ปรากฏกับโลกที่แท้จริง เขาไม่เชื่อว่าโลกวัตถุนั้นจะซ่อนโลกที่แท้จริงทางจิตเอาไว้ ในทางกลับกัน มาร์กซ์ยังเชื่อว่าอุดมการณ์ที่ถูกสร้างผ่านทางประวัติศาสตร์และกระบวนการสังคมนั้น เป็นสิ่งที่ปิดบังไม่ให้ผู้คนเห็นสถาพทางวัตถุที่แท้จริงในชีวิตของพวกเขา[23]

ผลงานอีกชิ้นหนึ่ง ที่มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงแนวคิดของเฮเกลของมาร์กซ์ คือ หนังสือที่เขียนโดย ฟรีดริช เองเงิลส์ (Friedrich Engels) ชื่อว่า “The Condition of the Working Class in England in 1844” (สภาพของชนชั้นกรรมาชีพในอังกฤษในปี 1844) หนังสือเล่มนี้ทำให้มาร์กซ์มองวิภาษวิธีเชิงประวัติศาสตร์ออกมาในรูปของความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และมองเป็นว่าชนชั้นกรรมาชีพสมัยใหม่จะเป็นแรงผลักดันที่ก้าวหน้าที่สุดสำหรับการปฏิวัติ[24]

---

[22] เสกสรร ทายะรังสี และคณะ, *https://phdcommunication.wordpress.com/2013/03/08/*แนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ ของมาร์กซิสม์ (Critical theory) สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566.

[23] ฑิฆัมพร เอี่ยมเรไร, *การใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในงานวิจัย: มาร์กซิสม์และแนวคิดพื้นฐาน เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาสัมมนาการสื่อสาร 5,* (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), หน้า 4.

[24] ฑิฆัมพร เอี่ยมเรไร, *การใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในงานวิจัย: มาร์กซิสม์และแนวคิดพื้นฐาน เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาสัมมนาการสื่อสาร 5,* (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), หน้า 5.

คาร์ล มาร์กซ์ ยืมวิธีคิดของเฮเกลมาปรับใช้ โดยเปลี่ยนหน่วยการวิเคราะห์จากระดับวิธีคิดมาเป็นระดับสังคม ซึ่งสามารถสรุปการใช้ทฤษฎีวิพากษ์ ดังนี้ (ฑิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2556)

1. ยึดปรัชญาทฤษฎีวิพากษ์ เพราะมนุษย์มีสองด้าน (Y/N) มี Critical Mind
2. ดู Totality เป็น Approach สู่ปัญหา
3. ไม่เชื่อความเป็นกลาง ดูเป็นประเด็น ๆ ไป รวมทั้งวิจารณ์พวกเดียวกัน
4. ไม่ศึกษาแค่สิ่งที่เป็นไป (Given) หา Potential เพื่อเปลี่ยนแปลงเสมอ
5. แก้ปัญหาแบบ Collectivity ไม่ผลักภาระให้กับปัจเจก (Individual)
6. Dialectic สังคมแบบไหนก็สื่อสารแบบนั้น
7. คีย์เวิร์ดต่างกันเน้น Dynamic ไม่ใช่ Norm

ทั้งนี้ข้อวิจารณ์แนวคิดของมาร์กซ์ ก็ยังมีข้อบกพร่อง คือ

1. ข้อจำกัดในแต่ละยุคสมัย
2. มาร์กซ์ เป็นชาวยุโรปจึงอธิบายด้วยประสบการณ์สังคมยุโรป
3. การพัฒนาทางวิชาการสายมาร์กซิสม์ของสานุศิษย์ที่ตีความแตกต่างกันออกไป[25]

3.1.6 ประโยชน์ของการวิพากษ์

งานวิจัยหลายฉบับ ยืนยันว่าการคิดเชิงวิพากษ์นั้น จะประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งการดำเนินชีวิต อาชีพการงาน ความมั่นคงทางการเงิน นอกจากนี้ ยังช่วยในเรื่องกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น ความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมทักษะในหลายด้าน ความอยากรู้อยากเห็นจะทำคุณเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งมากขึ้น นักคิดวิเคราะห์ ส่วนใหญ่มักจะตั้งคำถามในทุกๆด้านของปัญหาและข้อเท็จจริงที่ซ่อนอยู่ การเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิตจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นนักคิดวิเคราะห์

การวิพากษ์ช่วยเพิ่มความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้นักคิดวิเคราะห์อาจจะเป็นนักคิดสร้างสรรค์ด้วย ในปัจจุบันความคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับคนทำงานสมัยใหม่โดยเฉพาะงานด้านการตลาด เพื่อการสร้างสรรค์สินค้า หรือบริการและสร้างสรรค์วิธีการโฆษณาช่องทางต่าง ๆ ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า หรือบริการ นำมาซึ่งผลกำไรที่มากขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้การวิพากษ์ยังช่วยส่งเสริมทักษะอีกหลายด้าน การคิดวิเคราะห์เป็นปลูกฝังความสามารถทางปัญญาให้ได้คิดในหลายแง่มุม เพราะจิตใจต้องได้รับการออกกำลังกายเช่นเดียวกันกับกล้ามเนื้อ[26]

---

[25] ฑิฆัมพร เอี่ยมเรไร, *การใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในงานวิจัย: มาร์กซิสม์และแนวคิดพื้นฐาน เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาสัมมนาการสื่อสาร 5,* (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), หน้า 16.

[26] ไชย คชเสนีย์, *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส, 2565), หน้า 14.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้อธิบายประโยชน์ของการวิพากษ์ไว้ดังนี้[27]

1. การคิดวิพากษ์ช่วยสืบค้นความจริงแทนคล้อยตามความคิด เราจะไม่คล้อยตามความเคยชิน หรือเชื่อตาม ๆ กัน แต่เราจะตั้งคำถามให้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่ การสืบค้นความจริง การวิพากษ์ช่วยแก้ไขนิสัยด่วนสรุปตามความเคยชิน ทำให้เราสามารถตัดสินเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบและสามารถป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้

2. การคิดวิพากษ์ช่วยสังเกตความแตกต่างท่ามกลางความเหมือน เหตุการณ์ที่เหมือนเดิม เช่น กิจวัตรประจำวัน การขับรถไปทำงาน การจราจรที่ติดขัดในตอนเช้า เป็นต้น มักก่อให้เกิดความเคยชิน คิดว่าทุกอย่างจะเหมือนเดิม เหตุการณ์ในทุก ๆ วันจะเหมือนเดิม แต่ในความเป็นจริง ไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นสองครั้งในลักษณะที่เหมือนกันทุกประการ ดังนั้น เราจึงไม่สามารถใช้ข้อสรุปเดียวกันกับสำหรับทุกเหตุการณ์ได้ แต่จำเป็นต้องมีการวิพากษ์เพื่อตรวจสอบว่าสิ่งที่เราคิดนั้นเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ โดยดูจากบริบทแวดล้อมเป็นสำคัญ

3. การคิดวิพากษ์ช่วยให้เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ถูกหลอก การคิดวิพากษ์จะทำให้เกิดการคิดหลากหลายแง่มุม เกิดการตั้งคำถามว่าซื้อไปทำไม ซื้อแล้วดีหรือไม่ เทียบกับไม่ซื้อแล้วเป็นอย่างไร ช่วยทำให้เราตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีกว่า ท่ามกลางสิ่งที่ดีและไม่ดี ทำให้เป็นคนที่ไม่ถูกหลอกง่าย เพราะเป็นคนไม่เชื่อข้อมูลเหล่านั้นทันที แต่จะพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านก่อนการตัดสินใจ

4. การคิดวิพากษ์ช่วยให้ตัดสินตามข้อเท็จจริง ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก คนเรามักจะใช้ความรู้สึกตัดสินสิ่งต่าง ๆ มากกว่าการใช้ข้อเท็จจริง และมักตัดสินเรื่องเหล่านั้นอย่างปราศจากข้อมูล อีกทั้งยังเชื่อมั่นว่าเป็นจริงตามนั้น นอกจากนั้น เราต้องตระหนักว่าข้อสมมติฐานของเรามีโอกาสผิดพลาดได้เสมอ และในบางเรื่องอาจจะยังไม่มีเหตุผลเหมาะสมมายืนยันสมมติฐานที่เราคิด หากเราสรุปโดยปราศจากการวิพากษ์และให้เหตุผลสนับสนุนข้ออ้างที่หนักแน่นพอแล้วอาจทำให้เราตัดสินใจผิดพลาด เราจำเป็นต้องคิดวิพากษ์เพื่อตรวจสอบความจริงได้อย่างรอบคอบและยุติธรรมต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การพิจารณาตัดสินเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากขาดการคิดวิพากษ์ หมายถึง ขาดการสืบค้นความจริงอย่างรอบคอบและยุติธรรม ส่งผลทำให้ได้ข้อสรุปเพียงด้านเดียว โดยผู้สรุปอาจยึดสมมติฐานของตนเป็นหลักซึ่งอาจถูก หรือผิดก็ได้

5. การคิดวิพากษ์เป็นจุดเริ่มต้นของความคิดสร้างสรรค์ เพราะกล้าคิดแนวใหม่ ไม่ปักใจในสิ่งเดิม เพราะการวิพากษ์เริ่มต้นด้วยความสงสัย เริ่มที่จะไม่เชื่อและไม่ยอมรับความคิดเดิม ๆ วิธีปฏิบัติเดิม ๆ เนื่องจากเห็นว่าไม่เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนไป อันนำไปสู่การหาแนวคิดใหม่ ๆ

---

[27] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *การคิดเชิงวิพากษ์ Critical Thinking,* พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย, 2549) หน้า 28.

นอกจากนั้น สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ ได้อธิบายประโยชน์ของการวิพากษ์อย่างมีวิจารณญาณในการดำเนินชีวิต ดังนี้[28]

1) การคิดอย่างมีวิจารณญาณทำให้เรามีความมั่นใจในการเผชิญต่อปัญหาต่าง ๆ และแก้ปัญหาได้ถูกทาง

2) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะสามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีเหตุผล

3) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนสุขุมรอบคอบ ละเอียดลออ ก่อนการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะต้องมีข้อมูลหลักฐานประกอบ แล้ววิเคราะห์ด้วยเหตุผลก่อนการตัดสินใจ

4) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะทำกิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีระบบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน

5) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีทักษะการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี

6) การพัฒนาวิธีการคิดอย่างมีวิจารณญาณอยู่เสทอ ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ของโลกที่มี การเปลี่ยนแปลง

7) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย

8) ผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่บนหลักการและเหตุผล ส่งผลให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

จากประโยชน์ที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นข้อดีในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น แต่กระบวนการต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องกระกอบไปด้วยทักษะย่อยต่าง ๆ ที่จะช่วยให้สามารถพัฒนาการคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีการพัฒนาและฝึกฝนการวิพากษ์อย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลดีทั้งต่อตนเองและส่วนร่วม การคิดเชิงวิพากษ์จะช่วยให้เรามองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยใจที่เป็นกลาง ไม่ตัดสินใจเชื่อในสิ่งที่ได้รับทันทีแต่จะตั้งคำถามเพื่อเป็นการตรวจสอบ ความถูกต้อง มีการแสวงหาความรู้ ข้อเท็จจริง หลักฐานต่าง ๆ มายืนยันในสิ่งที่ตัดสินใจว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผลสมควรแก่การเลือก ส่งผลให้เราไม่ถูกหลอก ทำให้เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์และพร้อมจะยอมรับสิ่งใหม่หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง

สรุปได้ว่า การวิพากษ์ ในความหมายที่ใช้กันในโลกตะวันตก มีลักษณะให้ความสำคัญกับกระบวนการ ให้ความสำคัญกับความเป็นเหตุเป็นผลระมัดระวังความรู้สึกหรือความเห็นส่วนตัวจะมีอิทธิพลกับการคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบสิ่งที่เชื่อว่าถูก หรือผิด ในพระพุทธศาสนามีคำสอนที่

---

[28] สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ, *พัฒนาทักษะการคิด พิชิตการสอน,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2551), หน้า 10.

เกี่ยวกับการคิดหลายพระสูตรด้วยกัน เช่น กาลามสูตร กล่าวถึงการอย่าปลงใจเชื่อสิ่งใด ๆ ง่าย ๆ โดยไม่ใช้สติปัญญาของตนเองตรวจสอบ ผู้เขียนมีความเห็นด้วย โลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทุกสิ่งทุกอย่างมีความไม่เที่ยง ความเป็นจริงต่าง ๆ ในประเด็นต่าง ๆ ก็เช่นกัน บางช่วงวิธีการนี้ดี บางช่วงวิธีการเดิมก็ใช้ไม่ได้ก็ต้องเปลี่ยน กาลามสูตรเปรียบเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อให้เห็นความสำคัญของการคิดด้วยความระมัดระวังตรวจสอบสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ให้ดี ในขณะที่การคิดเชิงวิพากษ์ คือ ทักษะของการคิดที่จะใช้ในลำดับต่อมา

3.2 ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นมาในโลกโดยการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ แม้ปรินิพานนานแล้ว แต่ปรากฏว่าหลักธรรมที่ทรงค้นพบนั้นยังให้คุณประโยชน์แก่ผู้นำไปปฏิบัติอยู่เสมอซึ่งการค้นพบความจริงของชีวิตและจักรวาลในการตรัสรู้นั้นถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมอินเดีย กล่าวคือ ทรงเห็นว่าสิ่งที่ประชาชนพากันเชื่อและปฏิบัติกันมานั้นยังเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานเทศกาลหรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ตาม ล้วนเป็นเรื่องที่มีความผิดพลาดอันเกิดมาจากการมีการศึกษาที่ผิดพลาดจากคำสอนและแนวปฏิบัติของผู้คนในยุคก่อน ๆ ฉะนั้นเมื่อทรงบรรลุธรรมแล้ว จึงได้นำเอาหลักการดังกล่าวมาสอนและชี้แจงเพื่อให้ประชาชนในยุคนั้นได้รับรู้ความจริงเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งในส่วนของระบบคิดและการปฏิบัติต่อความคิดความเชื่อนั้น

3.2.1 การปรากฏของพิธีกรรมครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาล

การศึกษาเรื่องพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล จึงเป็นการศึกษาถึงเนื้อหาของพิธีกรรม หรือศาสนกิจที่อยู่ในสมัยพุทธกาลที่ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก พิธีกรรมถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาที่พระพุทธองค์แม้จะทรงไม่สนับสนุนให้ศาสนกิจทั้งหลายหมกมุ่นลุ่มหลงแต่ไม่ทรงปฏิเสธที่จะนำเอาแนวทางในการจัดการประกอบพิธีกรรมมาใช้ให้สอดคล้องกันแนวทางของคำสอนเพื่อเป็นสื่อในการสอนธรรมให้ถูกต้องตามจริตของผู้คนที่ประสงค์จะเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวของพระพุทธศาสนาได้ ศาสนกิจในสมัยพุทธกาล มีดังนี้

1. พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท

การบรรพชาอุปสมบทเป็นศาสนกิจ หรือศาสนพิธีอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติไว้เดิมนั้นการบวชเข้ามาเป็นภิกษุกระทำด้วยความเรียบง่าย เพียงพระพุทธเจ้าตรัสคำว่า[29]

> เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด

[29] วิ.มหา. (ไทย) 4/ 18/ 25.

เรียกการบวชแบบนี้ว่า “เอหิ ภิกขุ อุปสัมปทา” การบวชในขณะนั้นพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นผู้บวชให้ ทุกครั้งที่มีกุลบุตรประสงค์ออกบวช พระสาวกทั้งหลายตั้งนำกุลบุตรมาหาพระพุทธเจ้า ทำให้การบวชเป็นเรื่องยาก ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงประทานการบรรพชาแบบไตรสรณคมโดยที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า[30]

> ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั่นแหละจงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เถิด
>
> เธอจงกล่าวอย่างนี้ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ

แต่ต่อมาการบรรพชาอุปสมบทจะต้องมีการตรวจสอบความเหมาะสมของผู้มาบวชมายิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าจึงมีพุทธานุญาตให้บวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า[31]

> ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะ (ผู้ขอบวชเป็นภิกษุ) ของท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ นี้เป็นญัตติ ผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นด้วยเพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การบวชในพระพุทธศาสนาก็ใช้วิธีนี้สืบทอดกันต่อมา จนถึงสมัยปัจจุบัน แต่ในสมัยนี้มีเรื่องประกอบการบวชเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นพิธีกรรมการบวชที่บางครั้งเกินเลยจนไม่ใช่สาระ

ในปรินิพพานสูตรพระพุทธเจ้าประทานให้พระอานนท์บวชให้แก่สุภัททะปริพาชกเป็นพระสงฆ์องค์สุดท้ายก่อนกาลเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระสูตรได้แสดงไว้ว่า มีปริพาชกคนหนึ่งชื่อสุภัททะอยู่ในเมืองกุสินารา ได้ยินว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพานเสียแล้วจึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามข้อสงสัยของตน แต่พระอานนท์ขอร้องว่า อย่าได้รบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย พระองค์กำลังจะปรินิพพาน เสียงขอร้องและเสียงห้ามได้ยินถึงพระผู้มีพระภาค พระผู้มีความกรุณาดุจห้วงมหรรณพตรัสกับพระอานนท์ว่า ให้อนุญาตให้สุภัททปริพาชกเข้าเฝ้าพระองค์ได้ พระสุภัททะเข้าเฝ้าทูลถามว่า ครูทั้ง 6 คน อันเป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นอันมาก มีปูรณกัสสปะ เป็นต้น ได้เป็นสัพพัญญู ตรัสรู้จริงตามคำปฏิญาณของตนหรือไม่ พระศาสดาตรัสห้ามเสียว่า อย่าถามปัญหาอย่างนี้เลย ถ้าไม่มีข้อสงสัยอื่นพระองค์ก็จะแสดงธรรมให้ฟัง และแล้ว พระองค์ก็ตรัสกับสุภัททะว่า[32]

---

[30] วิ.มหา. (บาลี) 4/ 34/ 42-43.

[31] วิ.มหา. (ไทย) 4/ 70/ 98-99.

[32] ที.ม. (ไทย) 13/ 215/ 163.

ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ในธรรมวินัยนั้นย่อมไม่มีสมณะที่ 1 (โสดาบัน) สมณะที่ 2 (พระสกทาคามี) สมณะที่ 3 (พระอนาคามี) และสมณะที่ 4 (พระอรหันต์) ส่วนในธรรวินัยใด มีมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ในธรรมวินัยนั้นย่อมมีสมณะที่ 1-2-3 และ 4 โดยลำดับ ก็ในธรรมวินัยนี้ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ธรรมวินัยนี้จึงมีสมณะอย่างแน่นอน ลัทธิอื่น ๆ ว่างจากสมณะ ผู้รู้ทั่วถึง

ดูก่อน สุภัททะ ถ้าภิกษุพึงเป็นอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์" สุภัททะเลื่อมใสขอบรรพชาอุปสมบท พระองค์ตรัสว่า ผู้เคยบวชในลัทธิอื่นมาก่อน เมื่อประสงค์จะบวช ต้องอยู่ปริวาส 4 เดือนก่อน คือ อยู่ฝึกฝนตนเองให้เคยชินกับภาวะแห่งผู้บวชในธรรมวินัยนี้ แต่พระองค์ทรงรู้ข้อแตกต่างแห่งบุคคลในเรื่องนี้ สุภัททะทูลว่า สมัครใจจะอยู่ถึง 4 ปี อย่าว่าแต่ 4 เดือนเลย เมื่อทราบแน่ชัด

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์จัดการบวชให้สุภัททะว่า อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุภัททะบวช

ท่านสุภัททะบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในคืนนั้นเอง นับว่าเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายในระหว่างที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่

เหตุการณ์ดังกล่าวข้างตน แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้นมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง จัดเป็นหนึ่งในกิจของสงฆ์ที่จะต้องให้การบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตร กุลธิดาที่ประสงค์จะเข้ามาบวช จึงเกิดเป็นระเบียบแบบแผน รูปแบบ ขั้นตอนที่ชัดเจนขึ้น

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีรูปแบบการบวชอยู่ 3 ประเภท[33] คือ

1. การบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเป็นวิธีบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในสมัยพุทธกาลยุคต้น ๆ โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานให้ด้วยพระองค์เอง โดยการตรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด" ตรัสเพียงเท่านี้ ก็เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว การอุปสมบทแบบนี้ทรงประทานแก่พระอัญญาโกณฑัญญะมหาเถระเป็นบุคคลแรก จึงถือว่าท่านเป็นปฐมสาวก หรือปฐมเถระในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อมีผู้มาขอบวชมากขึ้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงเลิกวิธีอุปสมบทแบบนี้และทรงเปลี่ยนเป็นติสรณคมนูปสัมปทา และเป็นวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน

---

[33] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 67.

2. การบวชแบบติสรณคมนูปสัมปทา หรือไตรสรณคมนอุปสัมปทา แปลว่า การอุปสมบทด้วยการเข้าถึงไตรสรณะหมายถึงการบวชเป็นภิกษุโดยการรับไตรสรณคมณ์ ซึ่งในสมัยต้นพระพุทธเจ้าประทานเองเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรให้เป็นภิกษุได้โดยวิธีให้กุลบุตรรับไตรสรณคมน์เท่านั้น ซึ่งการบวชแบบนี้สำเร็จได้โดยบุคคล คือ พระสาวกรูปใดรูปหนึ่งก็สามารถบวชกุลบุตรได้ ต่อมาทรงอนุญาตวิธีการอุปสมบทโดยสงฆ์ คือ ให้ทำเป็นสังฆกรรมที่เรียกว่า แบบญัตติจตุตถกรรมวาจา จึงเลิกวิธีบวชแบบติสรณคมนูปสัมปทา แต่ทรงอนุญาตให้ใช้วิธีนี้บวชสามเณร ซึ่งถือปฏิบัติกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

3. การบวชแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นสังฆกรรม 1 ใน 4 อย่างของภิกษุสงฆ์ที่ทำร่วมกัน จัดเป็นสังฆกรรมที่มีน้ำหนักมากที่สุด หนักแน่นที่สุด ใช้ทำกรรมที่สำคัญมาก เช่นการให้อุปสมบทการให้ปริวาส ให้อัพภาน การสวดสมนุภาสน์ เป็นต้น วิธีการ คือ จะมีการสวดญัตติขึ้นก่อน 1 ครั้ง และสวดอนุสาวนา 3 ครั้ง เมื่อรวมกันจึงเรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม แปลว่า กรรมมีญัตติเป็นที่ 4 หมายความว่า กิจกรรมของสงฆ์ที่ทำร่วมกันโดยต้องทำการสวดญัตติขึ้นก่อน แล้วตามด้วยอนุสาวนำอีก 3 ครั้ง ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม (กรรมมีญัตติเป็นที่ 4) ไม่เรียกว่า ญัตตฺยาทิกรรม (กรรมมีญัตติเป็นเบื้องต้น) เป็นต้น มีเพราะทรงตรัสเป็นโวหารแบบปฏิโลม (นับย้อนศร)

2. พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์

การแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ หมายถึง พิธีกรรมที่สงฆ์จะพึงทำในท่ามกลางคณะ เพื่อแต่งตั้งสมาชิกในสงฆ์ ผู้มีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่แทนสงฆ์ในเรื่องต่าง ๆ ได้ เช่น การแต่งตั้งพระภัตตุทเทสก์ ภิกษุผู้มีหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ ภิกษุผู้มีหน้าที่รักษาเรือนคลัง ภิกษุผู้รับจีวร ผู้แจกจีวร ภิกษุผู้แจกข้าวต้ม ภิกษุผู้แจกผลไม้ เป็นต้น โดยการแต่งตั้ง ต้องมีพิธีกรรมขึ้นภายใน ซึ่งบุคคลที่จะมาทำหน้าที่จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพื้นฐาน 5 ประการ คือ ไม่มีอคติ 4 และเป็นผู้รู้เรื่องที่ตนเองได้รับการแต่งตั้งนั้นเป็นอย่างดี[34]

3. พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่

ธรรมเนียมขึ้นบ้านใหม่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยพิจารณาได้จากกรณีของเจ้าศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ที่ทรงสร้างท้องพระโรง (สัณฐานคารสภา) เสร็จแล้ว ยังไม่มีใครเข้าพักอาศัย หรือทำการ เมื่อทราบข่าวว่าพระพุทธองค์เสด็จมาจึงเข้าเฝ้าพร้อมกับกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมและฉันภัตตาหารเป็นปฐมฤกษ์ พระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพในวันนั้นทรงแสดงธรรมแก่

[34] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 68.

เจ้าศากยะที่เข้าเฝ้าจำนวนมากและจากเหตุดังกล่าวชาวพุทธโดยทั่วไป เมื่อมีการสร้างบ้านเรือนหรืออาคารใหม่จึงนิยมนิมนต์พระไปประกอบพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล[35]

4. พิธีกรรมการแสดงเป็นอุบาสกอุบาสิกา (พุทธมามกะ)

คำว่า อุบาสก อุบาสิกา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่าหมายถึง[36]

1. บุคคลผู้ขวนขวายทานเพื่อภิกษุสงฆ์หรือเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

2. บุคคลผู้เป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย โดยการประกาศตนเองเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

จากความหมายสามารถสรุปได้ว่า อุบาสก อุบาสิกา หมายถึง ผู้เข้าถึงและประกาศความเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิตและเป็นผู้ที่จะต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามสมควรแก่ฐานะโดยการขวนขวายเรื่องทานทั้งไทยธรรมและการตั้งจิตที่ประกอบศรัทธาอันมั่นคงต่อพระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้อุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีคุณธรรมอันแสดงถึงความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีด้วย

พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกา (พุทธมามกะ) มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเทววาจิก หมายถึง การประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าโดยการเข้าถึงพระพุทธ และพระธรรมเป็นที่พึ่งตลอดชีวิตเหตุที่ประกาศในครั้งนั้นมีเพียงพระพุทธและพระธรรมเท่านั้น อุบาสกที่ประกาศตนเป็นคู่แรก คือ ตปุสสะและภัลลิกะ

2. การแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเตวาจิกหมายถึง การประกาศตนเป็นพุทธมามกะด้วยการเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต อันเป็นการเข้าถึงครบพระรัตนตรัยได้แก่ บิดามารดาและภรรยาเก่าของท่าน “ยสกุลบุตร” ผู้ได้บรรลุธรรมในช่วงการประกาศพระพุทธศาสนายุคต้น การประกอบศาสนพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1. การให้ทาน หรือถวายทานแด่พระสงฆ์ 2. พระสงฆ์อนุโมทนา และ 3. การประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ในยุคแรก ๆ นี้การประกาศเป็นพุทธมามกะจะยึดหลักการนี้เสมอ

5. พิธีกรรมการถวายทานแด่พระพุทธ

สังฆทาน หมายถึง ทานที่ชาวพุทธถวายแก่พระสงฆ์ คือ ภิกษุตั้งแต่ 2 รูป ขึ้นไป โดยไม่ได้จำเพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือหมายถึงการให้แก่ส่วนรวมเพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สงฆ์ การถวายสังฆทานได้มีมาในพระพุทธศาสนายุคต้น ปรากฏอยู่ในทักขิณาวิภังคสูตร กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงรับการถวายผ้าจีวรจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่ทรงมีศรัทธาถวายเจาะจงพระพุทธองค์ แต่พระองค์ทรงตรัสให้นำไปถวายแก่สงฆ์ สำหรับพิธีกรรมการถวายสังฆทานนั้นมี

---

[35] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 69.

[36] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 69.

ความสำคัญก็คือการให้ทานด้วยการกล่าวคำถวาย ซึ่งในคัมภีร์มิได้กล่าวรายละเอียดมากนักแต่ปัจจุบันมีคำถวายสังฆทานที่เป็นที่นิยมอยู่หลายสำนวน และมีการรับศีลรวมถึงการกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร[37]

6. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่

พระพุทธเจ้าทรงฝึกฝนศาสนทายาทของพระองค์ให้มีความพร้อมด้วยคุณสมบัติถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ ในการดำเนินศาสนกิจ ดังปรากฏในอัคคัญญสูตรแสดงว่า ในหมู่เทวดาและมนุษย์ ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ (วิชชา) และความประพฤติ (จรณะ) เป็นผู้ประเสริฐสุด (วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส)[38] จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระพุทธเจ้าทรงปกครองสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ต่อมาให้พระอัครสาวกและพระผู้ใหญ่ช่วยแบ่งภาระหน้าที่ เมื่อคณะสงฆ์มากขึ้นทรงมอบหมายให้อุปัชฌาย์ดูแลแทน แต่ทรงให้ความเคารพและปฏิบัติตามมติสงฆ์ โดยมีธรรมวินัยเป็นหลัก

ดังพุทธพจน์ในมหาปรินิพพานสูตรว่า[39]

> ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นกาลอันสมควรแล้ว ที่มีพระอรหันต์เกิดขึ้นครบ 60 รูป รวมทั้งพระองค์เป็น 61 รูป แล้ว จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์รับสั่งเป็นอุดมการณ์ หลักการ วิธีการในการทำงานพระพุทธศาสนาในฐานะของผู้อนุเคราะห์โลกมีข้อความที่จัดว่าเป็นธรรมนูญของพระพุทธศาสนาในกาลต่อมาความว่า[40]

> ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีในจักษุน้อย มีอยู่

---

[37] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 70.

[38] ที.ปา. 11/ 72/ 164-165.

[39] ที.ม. (ไทย) 13/ 115/ 295.

[40] วิ.มหา. (ไทย) 6/ 32/ 38.

> เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมีภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม

การนำประเด็นเผยแผ่พระพุทธศาสนามาเพื่อให้เห็นว่าพระพุทธดำรัสนี้เป็นทั้งอุดมการณ์ หลักการ วิธีการและปฏิบัติการในการบริหารการจัดการเผยแผ่การศึกษา การนำสืบพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักการสืบสานพระพุทธศาสนากันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเมื่อมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทิศานุทิศ มีคนศรัทธาขอออกบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จึงทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระอรหันตสาวกเหล่านั้นทำหน้าที่ให้การบรรพชา อุปสมบทแก่ศิษย์ของตน ด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา ประกาศตนถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งด้วยกรรมวิธีเพียงเท่านี้ก็ทำให้ท่านเหล่านั้นสำเร็จเป็นภิกษุโดยชอบในพระพุทธศาสนาแล้วพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องบาปบุญ คุณโทษซึ่งคำสอนจะช่วยให้ศาสนาสืบต่อไปดังในปาฏิกสูตรใจความว่า[41]

> ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือการสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องบาป บุญ คุณโทษ ให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ ซึ่งเป็นประโยชน์แท้จริงแก่ผู้ปฏิบัติตาม พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ถึงบัดนี้ ก็เพราะความอัศจรรย์แห่งคำสอนของพระผู้มีพระภาคและพระสาวกผู้นำศาสนาสืบ ๆ กันมา หาใช่เพราะอิทธิฤทธิ์

และในอุทุมพริกสูตรกล่าวไว้ดังนี้[42]

> พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุ ให้ดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์โดยลำดับ เช่น เว้นจากการเบียดเบียนกัน มีศีล มีพรหมวิหาร ละนิวรณ์ได้ ได้ฌานและอภิญญา ว่าเป็นยอดแก่นของการบำเพ็ญตบะแต่ก็ยังมีธรรมอื่นที่สูงกว่าประณีตกว่านี้อีก คือ ความสิ้นกิเลส

ศาสนกิจที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นล้วนแต่เป็นเรื่องของการฝึกฝนตนให้เป็นผู้คุณภาพ การปฏิบัติทุกขั้นตอนนั้นเป็นระเบียบแบบแผนที่ประกอบไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญา จะเห็นได้ว่า พิธีกรรม หรือศาสนกิจในครั้งพุทธกาลนั้นมีความชัดเจนเพื่อผลแห่งความสุขผ่านการปฏิบัติ

7. ศาสนกิจต่อพุทธบริษัท

ในด้านศาสนกิจที่มีต่อพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงรับพระวิหารเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย ทำให้เกิดระเบียบปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับวิหารที่อยู่อาศัย หน้าที่ของพระจะต้องทำในการจัดแจกแบ่งเสนาสนะ จัดที่พักให้แก่พระที่จรมา มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เกิดขึ้น เพื่อรับผิดชอบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในส่วนบุคคล เสนาสนะ อาหาร สรุป คือ เรื่องปัจจัย 4 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีวินัย

---

[41] ที.ปา. (ไทย) 15/ 1-17/ 1-32.

[42] ที.ปา. (ไทย) 15/ 18-32/ 57-79.

เกี่ยวกับปัจจัย 4[43] ไว้พร้อมทั้งการพิจารณาด้วยทุกขั้นตอนของศาสนกิจในพระพุทธศาสนามีความหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธบริษัททั้งสิ้น แม้แต่พระที่สามารถมอบหมายให้ทำการสงฆ์ มีคุณสมบัติเป็นผู้ฉลาดสามารถ ทรงธรรม ทรงวินัย แตกฉานในพระวินัย รู้จักภารกิจที่จะต้องจัดต้องทำตามสมควรแก่ภารกิจนั้น ๆ ในพระวินัย เรียกว่า “อธิกรณ์” เป็นภารกิจที่เป็นสังฆกรรมกับสังฆกิจและวินัยกรรม ที่ต้องดำเนินการให้ถูกต้องไปตามสมควร รู้หลักการ วิธีการในการทำภารกิจเหล่านั้นด้วยความเรียบร้อยทุกท่านที่ทำหน้าที่ในพระวินัย[44] จะต้องปราศจากอคติ 4 ประการ คือ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ความลำเอียงเพราะกลัว และความลำเอียงเพราะหลง ซึ่งมีพรรษามากพอที่จะรับผิดชอบต่อภารกิจนั้น ๆ พึงสังเกตว่าคุณสมบัติและภารกิจของพระภิกษุ ที่ทรงกำหนดไว้ คือ การปฏิบัติธรรมอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของแต่ละท่าน โดยกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง ลดลง ในขณะที่ปริมาณแห่งธรรมะเพิ่มขึ้น[45]

กล่าวคือ มองทุกชีวิตด้วยความเป็นมิตร มองภารกิจ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ด้วยปัญญาความรอบรู้ ไม่ต้องการผลประโยชน์ นอกจากความสำเร็จแห่งภารกิจที่ตนรับผิดชอบสำเร็จด้วยความเรียบร้อยยุติธรรม นอกเหนือจากนั้น กระบวนการออกจากความผิดก็เป็นรูปแบบที่ชัดเจน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ผิดอาบัติหนักรองจากอาบัติปาราชิก คือ อาบัติสังฆาทิเสส มีระเบียบขั้นตอนที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ประพฤติผิดจะต้องมีความละอายต่อการแก้คืนการทำผิด ต่อไปจะไม่ได้ประพฤติผิดอย่างง่าย ๆ เรียกพิธีกรรมชนิดนี้ว่า การอยู่ปริวาส ในปาริวาสิกขันธกะ[46]

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลต่อพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง หากทำผิดไปแล้วก็ต้องมีระเบียบแบบแผนในการแก้ตัวใหม่ ส่วนในด้านอุบาสก อุบาสิกาก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์

8. พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์

มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาเป็นพิธีกรรม ที่เกี่ยวกับการชำระบ้านเมืองที่กำลังเกิดภัยโดยใช้วิธีการสวดมนต์อันเป็นพุทธานุภาพอย่างหนึ่ง ในเหตุการณ์นั้นพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดระงับภัยพิบัติยังแคว้นวัชชี นครเวสาลี ในครั้งนั้นเกิดภัยพิบัติ 3 ประการได้แก่

1. ทีพภิกขภัย คือ เกิดข้าวยากหมากแพง ด้วยพืชผลในไร่นาแห้งตายเสียหายเป็นอันมาก ด้วยฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนพากันอดอยากหิวโหยล้มตาย

2. อมนุสสัย คือ เหล่าภูตปีศาจทั้งหลายต่างเข้ามาหลอกหลอนเบียดเบียนชาวเมือง

---

[43] วิ.มหา. (ไทย) 4/ 128/ 197.

[44] วิ.มหา. (ไทย) 4/ 128/ 197.

[45] ม.มู. (ไทย) 12/ 422/ 456.

[46] วิ.จู. (ไทย) 6/ 75/ 157-191.

3. อหิวาตกภัย คือ เกิดอหิวาตกโรคระบาด

เนื่องจากเมื่อผู้คนอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก ไม่มีใครนำพาในการฝังซากศพทิ้งให้น้ำเหม็น บ้านเมืองสกปรกโสโครก เชื้อโรคจึงแพร่ระบาดชาวเมือง ก็ยิ่งเจ็บป่วยล้มตายมากขึ้น ครั้นนั้นพะบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จพุทธดำเนินถึงเมืองเวสาลีพร้อมเหล่าภิกษุสงฆ์ จำนวน 500 รูป ก้าวแรกที่ทรงเหยียบพระบาทสู่ภาคพื้นดินอันเกิดภัยพิบัติ พระพุทธองค์ทรงประทับยืนจ้องพระเนตรจับท้องฟ้า ทรงระลึก ถึงพระบารมีที่บำเพ็ญเพียรมาตั้งแต่ชาติต่าง ๆ ในอดีตทันใดนั้นมหาเมฆได้เริ่มตั้งเค้าดังแผ่นผ้าสีครามยืนยาวเหยียด ณ ทิศตะวันตก แล้วเคลื่อนมาปกคลุมพระนครเวสาลี สายฟ้าแลบแปลบปลาบท้องฟ้าส่งเสียงลั่นคำราม ในที่สุดสายฝนก็ตกลงมาประหนึ่งตั้งใจชะล้างพื้นดินให้สะอาด สายนำได้ไหลบ่าเข้าสู่พระนครพัดพาซากศพมนุษย์และสัตว์อีกปฏิกูลทั้งหลายไปสู่ทะเลใหญ่ เมื่อฝนขาดเม็ดพื้นแผ่นดินก็สะอาดปราศจากสิ่งปฏิกูล และอากาศที่ร้อนอบอ้าวก็บรรเทาสงบลงในเวลาเย็นของวันนั้น พระบรมศาสดารับสั่งให้พระอานนท์เถระ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากเรียนมนต์พระปริตรรัตนสูตร พระอานนท์ได้ระลึกถึงพระพุทธคุณพระบรมศาสดา จำเดิมแต่ปรารถนาพุทธภูมิ จนกระทั่งตรัสรู้ ณ โพธิบัลลังก์แล้วได้สวดพุทธมนต์พระปริตรรัตนสูตรประกาศพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ประคองบาตรของพระพุทธองค์อันเต็มไปด้วยน้ำพุทธมนต์ เที่ยวจาริกไปรอบพระนครเวสาลีพร้อมเหล่าเจ้าลิจฉวีทั้งหลายเพื่อประพรมน้ำพุทธมนต์ อันศักดิ์สิทธิ์ตลอดราตรี ทั้ง 3 ยาม ชาวเมืองที่กำลังเจ็บป่วยต่างหายจากโรคภัย บรรดาภูตผีปีศาจล้วนตกใจกลัวพุทธานุภาพพากันหลีกหนีออกจากนครเวสาลีจนหมดสิ้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นในบ้านเมือง ชาวพุทธมักมีการประกอบพิธีกรรมที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา อันจะเป็นเหตุในการแก้ไขปัญหานั้นได้ ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมที่เกิดจากการระลึกถึงบารมีของพระพุทธองค์เป็นหลัก[47]

9. พิธีกรรมการถวายอารามแด่พระพุทธศาสนา

ในระยะแรกของการประกาศพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้อาศัยตามโคนต้นไม้ หรือที่พักอันสงัด แต่ต่อมาภายหลังได้ทรงอนุญาตให้มีการถวายอารามให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ได้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารถวายพระเวฬุวัน อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายพระเชตวันมหาวิหาร และนางวิสาขาถวายบุปผาราม เป็นต้น ในกรณีของการถวายที่ดินและสร้างวัด เจ้าภาพจะต้องสร้างเสนาสนะกุฏิวิหารให้เสร็จพร้อมสรรพ จึงจะถวายเพราะถือว่าเป็นการสร้างถวาย เช่นกรณีพระเจ้าพิมพิสาร หรืออนาถปิณฑิกเศรษฐีที่สร้างเสนาสนะจนเสร็จจึงถวาย[48]

---

[47] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 71-73.

[48] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 74.

10. พิธีกรรมการลงอุโบสถ

เดิมทีพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอนุญาตการลงอุโบสถเนื่องจากยังไม่มีเหตุ ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารขอให้พระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุนำเอาพระวินัยมาสาธยายทบทวนในทุกวันขึ้น 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือวันแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ ในหมู่พระภิกษุสงฆ์โดยกำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมการสวดปาฏิโมกข์ คือ กำหนดให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา การสวดพระปาฏิโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ อันถือว่าเป็นกิจของสงฆ์ พึงปฏิบัติเพราะถือเป็นกรอบทางพระวินัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อย และก่อนที่จะมีการสวดพระปาฏิโมกข์ทุกครั้ง พระภิกษุทุกรูปจะต้องแสดงอาบัติเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตนก่อน[49]

11. พิธีกรรมในการฟังธรรม

เดิมทีในสมัยพุทธกาลไม่มีธรรมเนียมการกำหนดว่าวันพระจะต้องมีการแสดงธรรม ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ยกเหตุของอัญญเดียรถีย์ พระพุทธองค์จึงมีข้อกำหนดให้ภิกษุแสดงธรรมในวันพระได้ สำหรับการแสดงธรรมอุบาสกอุบาสิกาจะต้องอาราธนาศีล จากนั้นจึงจะนิมนต์พระให้แสดงธรรม ซึ่งพิธีการจะยึดเอารูปแบบของการอาราธนาธรรมของพระพรหม ครั้งภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงบรรลุธรรมใหม่ ๆ เป็นแนวทาง ส่วนผู้แสดงธรรม จะแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามลำดับเรื่องเรียกว่า อนุปุพพิกถา คือทาน ศีล สวรรค์ เรื่องโทษของกามและอานิสงส์การออกจากกาม หรือแสดงตามลักษณะพื้นฐานทางความคิดและอุปนิสัยของผู้ฟัง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจและความสัมฤทธิ์ของการแสดงธรรมในแต่ละครั้ง[50]

12. พิธีกรรมการถวายผ้าอาบน้ำฝน

นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้เริ่มต้น เนื่องจากเห็นว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ในการผลัดเปลี่ยน อาบน้ำในช่วงเข้าพรรษา เพราะในสมัยนั้นพระสงฆ์ไม่มีผ้าอาบน้ำโดยมากจะเปลือยกายอาบน้ำถือเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุสงฆ์ได้ในช่วงเข้าพรรษา[51]

13. พิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ

การจัดการเกี่ยวกับศพในสมัยพุทธกาลเป็นเรื่องของชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเท่านั้น เพื่อทำให้เกิดความสังเวชและเห็นความไม่

---

[49] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 75.

[50] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 75.

[51] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 76.

แน่นอนของสังขาร ไม่ได้มีการนำพิธีการอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง และให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริง ไม่โศกเศร้ากับคนที่จากไป ในกรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ พระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือ การพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและการเห็นความไม่แน่นอนของสังขาร[52]

14. พิธีกรรมการนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล การจัดการพระพุทธสรีระ และการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในมหาปรินิพพานสูตร พระอานนท์ทูลถามถึงข้อข้องใจต่าง ๆ เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้วจะได้ชี้แจงผู้สงสัยได้ถูกต้อง มีลำดับดังนี้[53]

1. เรื่องสังเวชนียสถาน พระอานนท์ทูลถามว่า เมื่อก่อนนี้ ออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างก็จาริกมุ่งหน้ามาเฝ้าพระศาสดา หลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ภิกษุเหล่านั้นควรจะไปที่ใด พระศาสดาตรัสตอบว่า ควรไปยังสถานที่ 4 แห่ง คือ สถานที่พระองค์ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ทรงแสดงธรรมจักร และสถานที่ปรินิพพาน เมื่อจาริกไปยังสถานที่เหล่านี้ มีจิตเลื่อมใส สิ้นชีพลงก็จักไปสู่สุคติโลกสวรรค์

2. เรื่องการปฏิบัติในพระพุทธสรีระ เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระองค์ตรัสตอบพระอานนท์ว่า[54]

> พวกเธออย่าได้ขวนขวายเพื่อบูชาสรีระของตถาคตเลย แต่จงมีความเพียรพยายามให้เป็นไปติดต่อในประโยชน์ของตน ๆ จงเป็นผู้ไม่ประมาท ทำความเพียรอย่างไม่หยุดหย่อน เพื่อให้บรรลุประโยชน์ของตนเถิด

สำหรับสรีระของพระองค์นั้นปล่อยให้เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี ผู้เลื่อมใสในพระองค์จะพึงทำกัน พระอานนท์ทูลถามว่า เขาเหล่านั้นควรปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระอย่างไร ตรัสตอบว่า ให้ปฏิบัติอย่างเดียวกับที่ปฏิบัติต่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ คือ ห่อด้วยผ้าใหม่และซับด้วยสำลี ทำเป็น 500 ชั้น แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็ก ซึ่งเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็ก ทำจิตกาธาน (เชิงตะกอน) ด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระแล้วสร้างสถูป (บรรจุพระอัฐิ) ไว้ที่หนทางใหญ่ 4 แพร่ง สรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอันบุคคลพึงปฏิบัติอย่างไร ควรปฏิบัติต่อสรีระของพระองค์อย่างนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ผู้มีจิตเลื่อมใสบูชาสักการะตลอดกาลนาน

ต่อจากนั้นได้ทรงแสดงบุคคล 4 จำพวก ซึ่งควรแก่การบรรจุอัฐิไว้ในสถูปและเป็นที่บูชาสักการะของมหาชน เรียกบุคคล 4 จำพวกนี้ว่า ถูปารหบุคคล คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจก-

---

[52] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 77.

[53] ที.ม. (ไทย) 13/ 67-162/ 67-328.

[54] ที.ม. (ไทย) 13/ 133/ 309-310.

พุทธเจ้า พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ที่เป็นพระอริยบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ พระอรหันตสาวก) และพระเจ้าจักรพรรดิธรรมิกราช ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่า เป็นผู้มีคุณธรรมควรแก่การบูชา และทำให้ผู้บูชาสักการะประสบผลดีนานาประการ มีความสุข และไปสู่สุคติสวรรค์เมื่อสิ้นชีพแล้ว พระอานนท์ทูลว่า ไม่ควรปรินิพพานที่เมืองเล็กเช่น กุสินารานี้ ควรเสด็จไปปรินิพพานที่เมืองใหญ่ เช่น เมืองจัมปา ราชคฤห์ สาวัตถี สาเกต โกสัมพี หรือพาราณสี เพื่อกษัตริย์มหาศาลและคหบดีมหาศาล ผู้เลื่อมใสพระองค์จะได้บูชาพระสรีระให้สมเกียรติ พระองค์ตรัสว่า เมืองกุสินารานี้ก็เคยเป็นเมืองใหญ่มาแล้ว ชื่อกุสาวดี ผู้ครองเมืองนี้ก็เป็นถึงจักรพรรดิ พระนามว่า มหาสุทัสสนะ นครนี้เคยมั่งคั่งรุ่งเรือง มีผู้คนหนาแน่น สุขสบายประดุจเทพนคร ชื่ออาลกมันทาราชธานี ตรัสดังนี้แล้วทรงให้แจ้งข่าวแก่มัลลกษัตริย์แห่งเมืองกุสินาราว่า พระองค์จักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้ ขอให้รีบมาจะได้ไม่ร้อนใจภายหลังว่า พระตถาคตเจ้าเสด็จมาปรินิพพาน ณ ดินแดนของตน แต่มิได้เข้าเฝ้า มิได้เห็นตถาคตเป็นครั้งสุดท้าย พระอานนท์ถือบาตรและจีวรของตนเข้าสู่เมืองกุสินาราเพียงผู้เดียว เวลานั้นมัลลกษัตริย์กำลังประชุมกันอยู่ ณ สัณฐาคาร (ห้องประชุม) เมื่อได้รับข่าวจากพระอานนท์แล้วก็เศร้าโศกเสียใจว่าทำไมพระพุทธองค์ด่วนปรินิพพานนัก ดวงตาของโลกจักอันตรธานเสียแล้ว พวกเขารีบไปเฝ้าพระศาสดาพระอานนท์คิดว่า ถ้าให้มัลลกษัตริย์เข้าเฝ้าถวายบังคมทีละองค์แล้วจะเสียเวลามาก จนรุ่งเช้าก็คงไม่เสร็จ จึงจัดให้เข้าเฝ้าทีละสกุลโดยลำดับ เพียงปฐมยามเท่านั้นก็เสร็จเรียบร้อย[55]

15. พิธีพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะ

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ อ้างถึงใน พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง)[56] ผู้เป็นพระพุทธบิดาของพระพุทธเจ้า ได้สวรรคตท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ พร้อมประยูรญาติมีพระนางมหาประชาบดีโคตรมี เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน พระองค์ตรัสว่า "ท่านทั้งหลายจงมองซึ่งพระพุทธบิดาอันสวรรคตแล้ว อันว่าความตายนี้ไม่เว้นย่อมทำลายชีพแห่งสัตว์ทั้งสิ้น เป็นธรรมดาจะเลือกหน้าก็หามิได้ ในขณะนั้นพระประยูรญาติและพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ต่างก็โศกาพิลาปปริเวทนาการ พระพุทธเจ้าตรัสระงับความโศกด้วย พระธรรมกถา อนิจจกถา แล้วทรงตรัสเรียกพระมหากัสสปะเถระ ให้เป็นธุระในการจัดเตรียมที่จะถวายพระเพลิงพระบรมศพ คือ จิตกาธานว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหาสถานที่อันควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด” พระมหากัสสปะรับพุทธฎีกาแล้วพร้อมกับทั้งภิกษุและกษัตริย์สักกายะราชวงศ์ พร้อมหมู่มหาชนก็ไปสู่สถานที่อันควร จะกระทำการถวายพระเพลิง แล้วจัดแจงทำเชิงตะกอน เมื่อพระมหาเถระทำจิตกาธานเสร็จแล้วก็กลับไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ แล้วพระองค์ก็ทรงประกอบพิธีสรงน้ำพระบรมศพ โดยทรงยกพระเศียรพระบิดาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วทรงนำน้ำสุคนธสรงพระบรม

---

[55] วศิน อินทสระ, *พระไตรปิฎกฉบับที่ทำให้ง่ายแล้ว,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, 2553), หน้า 153-155.

[56] พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง), *“ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ”,* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 13.

ศพ แล้วพระสารีบุตรก็สรงน้ำพระบรมศพเช่นเดียวกัน หลังจากที่สรงน้ำพระบรมศพแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่ลงหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหับศพด้วยพระองค์เอง ไปสู่จิตกาธาน ต่อจากนั้นก็ถวายพระเพลิง ในการจัดพิธีกรรมพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะนี้ ได้มีบรรดาขัตติย-กษัตริย์ บริวารทั้ง 6 พระนคร คือ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงเทวทหะ กรุงโกลิยนคร กรุงสักกนคร กรุงสุปวาสนคร และกรุงเวรนคร ต่างก็อาวรณ์แสนโศกเศร้าปริเวทนาต่างก็มาสโมสรนิบาต ต่างประกาศร่วมกันทำทักขิณาทานการกุศลต่าง ๆ มิได้ขาดถวายพระโลกนาถศาสดาทำทักขิณาถวายพระอริยสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ครั้งเสร็จภัตตาหาร พระบรมศาสดาก็ทรงอนุโมทนาเทศนา

16. พิธีฌาปนกิจศพของพระอัครสาวก

สาวกผู้เลิศ ผู้ยอดเยี่ยม มี 2 ท่าน คือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ท่านทั้งสองดำรงอยู่ในความเป็นเลิศด้วยคุณทั้งปวง พร้อมด้วยความพิเศษเพื่อบรรลุบารมีอันอุกฤฏ์ในปัญญาและสมาธิ ตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติชอบอันตั้งมั่นแล้ว ตลอดกาลนานต่อเนื่องโดยความเคารพอันนำมาเฉพาะอภินิหารที่เกิดจากเหตุเหล่านั้น เป็นเหตุแห่งความสำเร็จในกิจอื่นอย่างดียิ่งของสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสมาธิอันเป็นตัวธุระ โดยเป็นประธานในโพธิปักขิยธรรมทั้งหลาย คือ พระสารีบุตรมีสัมมาทิฏฐิเป็นประธาน ส่วนพระโมคคัลลานะมีสัมมาสมาธิเป็นประธานในการเจริญโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ[57] นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าพระสารีบุตรและพระโมคัลลานะมีความสามารถปกครองสงฆ์ได้และพระสารีบุตรเป็นเหมือนมารดา พระโมคคัลลานะเป็นเหมือนแม่นม

1. พระสารีบุตร

พระธรรมเสนาบดี หรือพระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระบรมศาสดา มีน้องชายคนเล็กชื่อจุนทะ ในเวลาที่ยังไม่อุปสมบทพวกพระเรียกท่านว่า สามเณรจุนทะ[58] แม้เป็นพระเถระแล้วก็เรียกอย่างนั้นเหมือนกัน ท่านเป็นผู้อุปัฏฐากพระสารีบุตร เมื่อพระสารีบุตรออกจากผลสมาบัตรจึงตรวจดูอายุสังขารของตน รู้แล้วว่า อายุสังขารจักเป็นเพียง 7 วันเท่านั้น จึงคิดว่า เราจะปรินิพพานที่ไหน ลำดับนั้นจึง เกิดความสังเวชปรารภมารดาว่า มารดาของเราก็เป็นมารดาของพระอรหันต์ถึง 7 องค์ ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ เลย ท่านได้เห็นอุปนิสัยแห่งพระโสดาบันปัตติมรรคจึงตรวจดูว่า จักบรรลุด้วยเทศนาของใคร ทราบว่าจักบรรลุด้วยธรรมเทศนาของท่านเอง ท่านคิดว่าถ้าเราพึงขวนขวายน้อยก็จักมีคนกล่าวกับเราว่า พระสารีบุตรเถระเป็นที่พึ่งของคนที่เหลือทั้งหลายจริงอย่างนั้น บัดนี้ท่านไม่อาจที่จะเปลื้องแม้เพียงความเห็นผิดของมารดาของตนได้ จึงตกลงใจว่าจะไปปรินิพพานในห้องเกิดที่บ้านมารดาตนนั้น พระสารีบุตรไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า[59]

---

[57] ธรรมสภา, *80 พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์),* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2555), หน้า 5.

[58] สำ.ม.อ. 30/ 410-420.

[59] สำ.ม. 30/ 730/ 407.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บำเพ็ญบารมีมาหนึ่งอสงไขย กำไรแสนกัป ก็เพื่อถวายบังคมพระบาททั้งสองนี้ของพระองค์ มโนรถของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว บัดนี้ แต่นี้ไปการประชุมกันในทีเดียวกันด้วยอำนาจปฏิสนธิจะมิได้มีอีกแล้ว สมาคมก็จะมิได้มี ความคุ้นเคยกันได้ขาดแล้ว ข้าพระองค์จักเข้าเมืองคือนิพพานที่ไม่แก่ ไม่ตาย เกษม มีสุข เย็นสนิท ไม่มีภัย ที่พระพุทธเจ้า หลายแสนพระองค์เข้าไปแล้ว ถ้าว่าพระองค์ไม่ทรงชอบพระทัยโทษไร ๆ ของข้าพระองค์ที่เป็นไปทางกาย หรือทางวาจา ขอพระองค์ทรงอดโทษนั้นด้วย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กาลนี้เป็นกาลไปของข้าพระองค์แล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

สารีบุตร เราอดโทษต่อเธอ ก็โทษไร ๆ ของเธอที่เป็นไปทางกาย หรือทางวาจา ที่ไม่ชอบใจเราไม่มีเลย สารีบุตร บัดนี้เธอจงสำคัญกาลอันควรเถิด

ฝ่ายชาวพระนครสาวัตถี พากันถือเอาของหอมและพวงมาลัย เป็นต้น ออกไปจนแน่นประตูเมืองพระสารีบุตรกล่าวกะมนุษย์เหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาท ชื่อว่าสังขารทั้งหลายย่อมเป็นอย่างนี้ จึงให้กลับแล้ว ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรทำการสงเคราะห์พวกมนุษย์ตลอดเจ็ดวัน ในระหว่างทางพักแรมคืนเดียว ในที่ทุกแห่งถึงบ้านนาหกะ เวลาเย็น นางพราหมณีคิดอยู่ว่าลูกชายเราทำไมจึงให้เตรียมที่อยู่แก่พวกภิกษุเท่านี้ ท่านบวชมาตั้งแต่หนุ่ม ตอนแก่อยากจะสึกละกะมัง จึงให้จัดแจงห้องคลอด ให้ทำที่เป็นที่พักของภิกษุ 500 รูป พอนั่งลงแล้วก็ส่งพวกภิกษุไปว่าพวกท่านจงไปพักผ่อนกันเถิด พอพวกภิกษุไปแล้วเท่านั้น อาพาธอย่างกล้าก็เกิดขึ้นแก่พระเถระเวทนาปางตายเพราะถ่ายเป็นโลหิต

ขณะนั้นเมื่อนางพราหมณี เห็นท้าวมหาราชทั้ง 4 ท้าวสักกะจอมเทพ มหาพรหม มาบำรุงพระสารีบุตร นางจึงคิดว่า เพียงลูกเรายังมีอานุภาพเท่านี้ พระศาสดาซึ่งเป็นพระเจ้าของลูกเราจักมีอานุภาพขนาดไหนหนอ พลันปีติ 5 อย่างเกิดขึ้นแผ่ไปทั่วสรีระ พระเถระคิดว่า ปีติโสมนัสเกิดขึ้นแล้วแก่มารดา บัดนี้เป็นเวลาสมควรแสดงธรรม จึงกล่าวว่า มหาอุบาสิกา ท่านกำลังคิดอะไร พระสารีบุตรจึงกล่าวกะมารดาว่า[60]

มหาอุบาสิกา ในขณะที่พระศาสดาของอาตมา ประสูติ ในขณะเสด็จออกผนวช ในขณะตรัสรู้ และในขณะประกาศธรรมจักรหมื่นโลกธาตุหวั่นไหวแล้ว ขึ้นชื่อว่าผู้ที่เสมอด้วยศีล สมาธิ ปัญญาวิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะไม่มี แล้วก็แสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับพระคุณของพระพุทธเจ้า ที่ขยายให้พิสดารว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ดังนี้ เป็นต้น

---

[60] ส.ม. 30/ 731/ 407.

เวลาจบธรรมเทศนาของพระสารีบุตร นางพราหมณี ดำรงอยู่ในพระโสดาปัตติผลแล้ว พระเถระคิดว่า บัดนี้เราให้เท่านี้ก็ควรแก่มารดาแล้ว ค่าเลี้ยงดูสำหรับแม่พราหมณี จักควรด้วยเหตุเท่านี้พระจุนทะประคองให้นั่งแล้ว พระเถระจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า[61]

อาวุโส เมื่อพวกท่านทั้งหลายเที่ยวไปกับผมตลอด 44 ปี กรรมใดของผมที่เป็นไปทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ซึ่งพวกท่านไม่ชอบใจ ขอให้พวกท่านจงอดโทษนั้นแก่ผมด้วย

ภิกษุ กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่ไม่น่าพอใจย่อมไม่มีแก่พวกข้าพเจ้า ผู้ไม่ละท่านเที่ยวไปดุจเงาของท่าน ตลอดกาลเท่านี้ แต่ว่าขอท่านจงอดโทษให้แก่พวกข้าพเจ้าเถิด

ลำดับนั้น พระเถระดึงมหาจีวรมาปิดหน้า นอนโดยข้างขวาเข้าสมาบัติ 9 ตามลำดับปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ อุบาสิกามารดาของท่าน คิดว่า ลูกของเราไม่กล่าวอะไรเลย หรือหนอ ลุกขึ้นนวดหลังเท้ารู้ว่าปรินิพพานแล้ว เปล่งเสียงดังหมอบที่เท้ากล่าวว่า[62]

พ่อพวกเราไม่รู้คุณของพ่อก่อนแต่นี้ ก็บัดนี้แม่ไม่ได้ เพื่อนิมนต์ภิกษุทั้งหลายร้อยหลายพัน หลายแสน ตั้งต้นแต่พ่อให้นั่งฉันนิเวศน์นี้ ไม่ได้เพื่อให้นุ่งห่มด้วยจีวร ไม่ได้เพื่อให้สร้างวิหารเป็นร้อยเป็นพันหลัง ดังนี้

ครั่นครวญอยู่แล้วจนถึงอรุณขึ้น เมื่ออรุณขึ้นนางสารีพราหมณี ก็ให้เรียกช่างทองมาให้เปิดห้องเก็บทอง ให้ชั่งด้วยตาชั่งใหญ่ ส่งไปด้วยแล้วกล่าวว่า[63]

พ่อทั้งหลาย จงทำเรือนยอดห้าร้อยยอดเรือนต้อนรับแขกห้าร้อย

ฝ่ายท้าวสักกเทวราชตรัสเรียกวิสสุกรรมเทพบุตรมาแล้ว ให้เนรมิตเรือนยอดห้าร้อยเรือนต้อนรับแขกห้าร้อย เรือนที่มหาอุบาสิกาให้สร้างแล้ว รวมกับที่พระวิษณุกรรมเนรมิตเข้าด้วยกันเป็นสองพันหลัง ลำดับนั้น คนทั้งหลายจึงให้สร้างมหามณฑป ล้วนด้วยของสาระ วางเรือนยอดใหญ่ไว้ท่ามกลางมณฑป แล้ววางของที่เหลือโดยสังเขปว่าเป็นบริวารปรารภการเล่นอย่างดีระหว่างพวกเทวดา ได้มีเหล่ามนุษย์ ระหว่างเหล่ามนุษย์ ได้มีพวกเทวดาอุปัฏฐายิกของพระเถระคนหนึ่งชื่อเรวดี คิดว่าเราจักบูชาพระเถระ จึงให้ทำเสาดอกไม้ทอง 3 ต้น (ต้นไม้ทอง) ท้าวสักกเทวราชคิดว่า เราจักบูชาพระเถระ มีนักฟ้อน 2.5 โกฏิ แวดล้อมเสด็จลงแล้ว มหาชนหันหน้ากลับ ถอยกลับด้วยคิดว่าท้าวสักกะเสด็จลงอุบาสิกานั้นในที่นั้นถอยกลับอยู่เพราะมีภาระหนักไม่อาจจะถอยไป ล้มลงแล้วในระหว่างมนุษย์ นางตายในที่นั้น เกิดในวิมานทองภพชั้นดาวดึงส์นางเห็นสิริสมบัติของตนจึงคิดว่าผลบุญที่

---

[61] สำ.ม. 30/ 732/ 407.

[62] สำ.ม. 30/ 733/ 408.

[63] สำ.ม. 30/ 734-38/ 408.

เราอาศัยพระเถระได้ทำการบูชาพระเถระด้วยเสาดอกไม้ทองสามต้น แล้วในบัดนี้แก่พวกมนุษย์ จึงลงมาสู่แผ่นดินเมื่อมนุษย์เห็นนางแล้ว มหาชนถามแล้วว่า ท่านเป็นใครนางจึงเล่าว่า เราชื่อเรวดี บูชาพระเถระด้วยเสาประดับด้วยดอกไม้ทอง ถูกพวกมนุษย์เหยียบแล้วตายไป เกิดในดาวดึง เชิญท่านทั้งหลายดูสิริสมบัติของเรา บัดนี้ถึงพวกท่านก็จงให้ทานทำบุญเถิด ครั้นนางกล่าวสรรเสริญการทำกุศล แล้วประทักษิณเชิงตะกอน พระเถระไหว้แล้วได้ไปเทวสถานของตน

ฝ่ายมหาชนเล่นอย่างเรียบร้อยอยู่๗วันแล้ว ได้ทำเชิงตะกอนด้วยของหอมทั้งปวง เชิงตะกอนประกอบด้วยแก้ว 99 ชนิด คนทั้งหลายจึงยกสรีระของพระสารีบุตรเถระขึ้นเชิงตะกอนแล้ว เผาด้วยกำหญ้าแฝก การฟังธรรมย่อมเป็นไปตลอดราตรี ทั้งหมด พระอนุรุธเถระจึงเอาน้ำหอมทุกชนิดดับเชิงตะกอนพระเถระเมื่อประชุมเพลิงศพพระสารีบุตรเถระเสร็จ พระจุนเถระ ก็ใส่ธาตุของพระสารีบุตรลงในผ้ากรองน้ำแล้วคิดว่า บัดนี้เราไม่อาจจะเก็บไว้ที่นี้ได้ จักกราบทูลแด่พระสัมมาสัม-พุทธเจ้าว่าพระสารีบุตรผู้เป็นธรรมเสนาบดีพี่ชายของเราปรินิพพานแล้ว ได้ถือเอาผ้ากรองน้ำที่ห่อธาตุและบาตรจีวรพระเถระไปเมืองสาวัตถี

พระจุนทเถระ ได้ไปหาพระอานนท์ยังพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีกรุงสาวัตถี ครั้นได้กล่าวกะพระอานนท์ว่า[64]

> ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นี้บาตรและจีวรของท่าน พระอานนท์พาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
>
> พระอานนท์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า
>
> ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามเณรจุนทะรูปนี้ได้บอกว่า ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้วนี้บาตรและจีวรของท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญกายของข้าพระองค์ประหนึ่งจะงอมงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ เพราะได้ฟังว่า ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว
>
> พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า
>
> อานนท์ สารีบุตรพาเอาศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ หรือวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ ปรินิพพานไปด้วยหรือ
>
> ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า
>
> หามิได้ พระเจ้าข้าท่านพระสารีบุตรมิได้พาศีลขันธ์ปรินิพพานไปด้วย ฯลฯ ก็แต่ท่านพระสารีบุตรเป็นผู้กล่าวสอนให้รู้ชัดแสดงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ไม่เกียจคร้าน ในการแสดงธรรมอนุเคราะห์เพื่อพรหมจารีทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายมาตามระลึกถึงโอชะแห่งธรรม ธรรมสมบัติและการอนุเคราะห์ด้วยธรรมนั้นของท่านพระสารีบุตร

---

[64] สำ.ม. 30/ 739/ 409.

หลังจากที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแล้ว พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ รับเอาผ้ากรองน้ำห่อธาตุวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า[65]

> ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นใดวันก่อนทำปาฏิหาริย์หลายร้อยอย่าง ขออนุญาตปรินิพพาน บัดนี้ธาตุทั้งหลาย เปรียบด้วยสีสังข์เหล่านี้ของเธอปรากฏอยู่ภิกษุทั้งหลายภิกษุนี้บำเพ็ญบารมีมาหนึ่งอสงไขย กำไรแสนกัป ให้ธรรมจักรที่เราให้เป็นไปแล้ว เธอเป็นผู้สอนองค์ที่สองที่เราได้เฉพาะ เป็นผู้ให้สาวกสันนิบาตครบภิกษุนี้เว้นเราเสีย หาผู้เสมอด้วยปัญญาในหมื่นจักรวาลไม่ เธอมีปัญญามาก มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญากล่าวให้บันเทิงได้ มีปัญญาแล่นไปเร็ว มีปัญญากล้า มีปัญญาในการแทงตลอด เธอมีความปรารถนาน้อย สันโดษ สงัด ไม่คลุกคลี ปรารภความเพียร เป็นผู้ตักเตือน ติเตียนความชั่ว เธอละมหาสมบัติที่ได้แล้วโดยเฉพาะบวชแล้วห้าร้อยชาติสารีบุตรมีความอดทนเป็นกำลัง เสมอด้วยแผ่นดินย่อมไม่หวั่นไหว ทั้งไม่เป็นไปในอำนาจจิตด้วย มีความอนุเคราะห์ เป็นผู้ประกอบด้วยกรุณาปรินิพพานแล้ว พวกเธอจงไหว้สารีบุตรผู้ปรินิพพานแล้วนั้นเถิด

จะเห็นได้ว่า การปรินิพพานของพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาก็มีพิธีการประกอบพอให้เห็นเป็นแบบอย่างได้ว่า การศาสนพิธีต่อพระอัครสาวกนั้นเป็นอย่างไร

2. พระโมคคัลลานะเถระ

ในบรรดาภิกษุสาวกทั้งหลาย พระโมคคัลลานะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยฤทธิ์ที่สุด ไม่ว่าจะกล่าวถึงด้านความปรารถนาในอดีตหรือบทบาทในการใช้อิทธิฤทธิ์ช่วยสอนพุทธธรรม กำราบสัตว์ผู้ดื้อด้านและอนุเคราะห์สัตว์ผู้ควรอนุเคราะห์ พระมหาโมคคัลลานะก็โดดเด่นที่สุด หลังจากที่ท่านถูกโจรที่ได้รับการว่าจ้างมาฆ่าด้วยการทุบร่างจะแหลก พระเถระยังไม่ตาย คิดว่าเราจะเข้าเฝ้าถวายบังคมพระศาสดาจึงจะปรินิพพาน แล้วประสานร่างกายให้เหมือนเดิมด้วยฌาน (และอภิญญา) แล้วเหาะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เชตวัน กราบทูลว่า[66]

> พระเถระทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักปรินิพพาน”
>
> พระองค์ตรัสว่า “เธอจะปรินิพพานหรือโมคคัลลานะ”
>
> พระเถระทูลว่า “พระเจ้าข้า”
>
> พระองค์ตรัสถามว่า “เธอจักไปปรินิพพานที่ไหนหรือ”
>
> พระเถระทูลว่า “ข้าพระองค์ไปยังกาฬศิลา พระเจ้าข้า”

---

[65] สำ.ม. 30/ 740/ 410.

[66] ธรรมสภา, *80 พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์),* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2555), หน้า 227-229.

พระองค์ตรัสว่า “โมคคัลลานะ ถ้าอย่างนั้นเธอจงกล่าวธรรมแก่เราแล้วค่อยไป เพราะตั้งแต่บัดนี้ไป เราจะไม่ได้เห็นสาวกเช่นเธออีก”

พระเถระถวาย บังคม เหาะขึ้นสู่อากาศ แสดงฤทธิ์แบบต่าง ๆ เหมือนพระสารีบุตรกระทำในวันปรินิพพาน แล้วกล่าวธรรมถวายบังคมลาแล้วไปที่กาฬศิลาแล้วปรินิพพาน

เมื่อพระเถระ ถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้วปรินิพพาน ณ ดงในกาฬศิลาประเทศในทันใดนั้นเอง ชาวเทวโลกทั้ง 6 ชั้นเกิดโกลาหลเป็นอันเดียวกันว่า ข่าวว่าอาจารย์ของพวกเราปรินิพพานแล้ว ต่างถือของหอม มาลา ธูป เครื่องอบและจันทน์จุรณ อันเป็นทิพย์ ทั้งฟืนนานาชนิดมาประชุมกันแล้ว สร้างจิตกาธานด้วยจันทน์แดงสูง 99 ศอก พระศาสดาประทับอยู่ใกล้ ๆ นั้น พระองค์ตรัสสั่งให้จัดการปลงศพของพระเถระรอบ ๆ สุสาน ฝนดอกไม้โปรยตกลงมาในที่ประมาณโยชน์หนึ่ง ได้มีมนุษย์อยู่ระหว่างเทวดา เทวดาอยู่ระหว่างมนุษย์ ถัดเทวดา โดยลำดับพวกยักษ์ยืนอยู่ ถัดพวกยักษ์มาก็เป็นพวกคนธรรพ์ ถัดจากพวกคนธรรพ์ มาเป็นพวกนาคถัดจากพวกนาคมาเป็นพวกครุฑ ถัดจากพวกครุฑมาเป็นพวกกินนรา ถัดจากพวกกินนรามาเป็นพวกกินนร ถัดจากพวกกินนรมาก็เป็นฉัตร ถัดจากฉัตรออกมาเป็นสุวรรณจามร ถัดจากสุวรรณจามรออกมาเป็นธงชัย ถัดธงชัยออกมาเป็นธงแผ่นผ้า ผู้ที่มาประชุมทุกเหล่าบรรดามีต่างเล่นสาธุกีฬาอยู่ตลอด 7 วัน หลังจากการประชุมเพลิงเสร็จพระศาสดาตรัสสั่งให้เก็บธาตุของพระเถระมาทำเจดีย์บรรจุไว้ที่ซุ้มประตู พระเวฬุวันสำหรับความสำคัญของสาธุกีฬา แปลว่า กีฬาที่ดี คือ การละเล่นที่ดีงามเป็นประโยชน์ เป็นคำในชั้นอรรถกถาเฉพาะอย่างยิ่งที่เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสาธุกีฬา 7 วัน ต่อเนื่องและประสานกับการบูชาพระบรมสาริกธาตุ แม้ในการปรินิพพานของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์หลายท่าน ก็มีเรื่องเล่าถึงการเล่นสาธุกีฬา 7 วัน และการบูชาพระธาตุ สาธุกีฬามีลักษณะสำคัญ คือ มิใช่เล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงของตนเอง แต่เล่นให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นและไม่ขัดต่อสัมปรยิกัตถะ (ประโยชน์ด้านจิตใจและปัญญา) ให้ก่อกุศลมาก เช่น มีคีตะ คือเพลงหรือการขับร้องที่กระตุ้นเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงของชีวิตและคิดที่จะไม่ประมาทเร่งสร้างสรรค์ทำความดี พร้อมทั้งเป็นการสักการบูชาพระผู้ปรินิพพาน[67]

จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีการประชุมเพลิงแด่พระอัครสาวกเบื้องซ้ายไว้ด้วย รวมทั้งมีการเล่นสาธุกีฬา แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของพิธีกรรมเหล่านั้นมิใช่มุ่งเพื่อสนุกสนานร่าเริง แต่มุ่งประโยชน์ด้วยจิตใจและปัญญาให้เห็นถึงความไม่เที่ยงในชีวิต

---

[67] พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ธานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง), *“ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ”,* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 15.

17. พิธีฌาปนกิจศพนางสิริมา

ในกรุงราชคฤห์มีนางคณิกา ชื่อ นางสิริมาเป็นน้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ นางสิริมาเป็นผู้ที่มีรูปงาม นางมีอาชีพเป็นหญิงนครโสเภณีสืบทอดจากมารดา นางมีค่าตัวที่บุรุษต้องจ้างไปค้างคืน ๆ ละ 1,000 กหาปณะ นางสิริมาได้สดับฟังเทศนาบรรลุโสดาปัตติผล ในเวลาจบพระคาถาว่า[68]

> พึงชำนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ พึงชำนะคนไม่ดี ด้วยความดี พึงชำนะคนตระหนี่ ด้วยการให้ปันพึงชำนะคนพูดพล่อย ๆ ด้วยคำจริง

นางสิริมาครั้นบรรลุโสดาปัตติผลแล้วนางเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยนางได้ถวายอาหารด้วยการจ่ายทรัพย์วันละ 16 กหาปณะทุกวัน จนวาระสุดท้ายของชีวิต ในเย็นวันนั้น นางสิริมาได้ทำกาลกิริยา แล้วพระราชาได้ส่งราชสาสน์ไปถวาย

พระศาสดาว่า “นางสิริมาได้ทำกาลกิริยาแล้ว” พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงทรงส่งข่าวไปให้พระราชาว่า “กิจ คือ การเผานางสิริมายังไม่มีพระองค์ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิริมานั้นไปในป่าช้าดิบแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เถิด” พระราชาได้ทรงทำตามรับสั่งแล้ว 3 วันล่วงไปแล้ว ในวันที่ 4 สรีระขึ้นพองแล้ว หมู่หนอนไต่ออกจากปากแผลทั้ง 9 สรีระ ทั้งสิ้นได้แตกสลายคล้ายถาดข้าวสาลี

ฉะนั้น พระราชาให้พวกราชบุรุษตีกลองโฆษณาในพระนครว่า “เว้นเด็ก ๆ ที่เฝ้าเรือนเสียใคร ไม่มาดูนางสิริมาจะถูกปรับ 8 กหาปณะ และได้ส่งสาสน์ไปสำนักพระศาสดาว่า “นัยว่าภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ขอจงมาดูนางสิริมา พระศาสดารับสั่งให้เผดียงสงฆ์ทั้งหลายว่า “เราทั้งหลายจะไปดูนางสิริมา” เมื่อพระศาสดาเสด็จไปถึงห้อมล้อมด้วยหมู่พระภิกษุ ได้ประทับอยู่ข้างหนึ่ง พระภิกษุณีสงฆ์ ราชบริษัท อุบาสกบริษัท ต่างก็ยืนอยู่พวกละข้างหนึ่ง พระศาสดาตรัสถามพระราชาว่า หญิงนั้นคือใคร พระราชาทรงกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หญิงนั้น ชื่อสิริมา น้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาตรัสว่า “หญิงนั้นคือสิริมาหรือนี่”พระราชาทรงกราบทูลว่า “นางสิริมาพระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้นขอมหาบพิตรได้โปรดให้ราชบุรุษตีกลองป่าวร้องในพระนครว่า “ใครให้ทรัพย์หนึ่งพันกหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้”พระราชาได้ทรงทำตามพุทธดำรัสสั่งแล้ว ผู้ที่จะกล่าวว่า“ข้าพเจ้ารับเอง ๆ ดังนี้” ไม่มีแม้สักคนเดียว พระราชาทรงกราบทูลกับพระบรมศาสดาว่า “ชนทั้งหลายไม่มีใครรับนางสิริมาพระเจ้าข้า”พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ถ้าอย่างนั้นจงลดราคาลงมา” พระราชารับสั่งให้ตีกลองป่าวร้องว่า” ใครให้ทรัพย์ 500 กหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้” แต่พระองค์ไม่ทรงเห็นผู้ใดผู้หนึ่งจะรับเอานางไป จึงรับสั่งให้ลดราคาลงเหลือ 250, 200, 100, 50, 10, 5, 1 กหาปณะครึ่ง

---

[68] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 42/ 123-128.

กหาปณะ 1 บาท 1 มาสก (1 มาสกเท่ากับ 20 สตางค์) 1 กากณิก (อ่านว่า กา-กะ-หนิก คือ ทรัพย์มีราคาเท่าราคาชิ้นเนื้อพอกาพาไปได้ เป็นชื่อมาตรเงินอย่างต่ำที่สุด) พระราชาทรงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้ที่จะมารับเอานางไปเปล่า ๆ ก็ไม่มีเลย พระเจ้าข้า” พระศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจงมาดูมาตุคามผู้เป็นที่รักใคร่ของมหาชน เมื่อก่อนผู้ชายทั้งหลายในพระนครนี้ ให้ทรัพย์ถึงหนึ่งพันกหาปณะ จึงได้อภิรมย์นางเพียงวันเดียว บัดนี้แม้ผู้ที่จะรับเอานางไปเปล่า ๆ ก็ไม่มี อันว่ารูปกายนี้เป็นของถึงซึ่งความสิ้นและเสื่อมแล้ว เธอทั้งหลายจงดูร่างกายอันอาดูร แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้เห็นถึงความไม่เที่ยง” ความว่า เธอทั้งหลายจงดูอัตภาพนี้ ที่ไม่มีความยั่งยืนหรือความมั่นคง มีความแตก เรี่ยราย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดาโดยส่วนเดียวเท่านั้น ในเวลาจบเทศนา ธรรมาภิสมัย (การบรรลุธรรม) ได้มีแล้วแก่สัตว์ 8 หมื่น 4 พัน ภิกษุที่เคยหลงใหลนางสิริมาก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลในการจัดพิธีศพของนางสิริมานี้ จากการศึกษามาไม่ได้ประกอบพิธีกรรมใดเลย นอกจากใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมในเรื่องของอสุภกัมมัฏฐาน และเปิดโอกาสให้ประชาชน พุทธบริษัทได้พิจารณาถึงสังขารที่ไม่เที่ยง เพื่อให้เกิดธรรมสังเวช มิให้ยึดมั่นในธาตุสี่ ขันธ์ห้า ที่สุดแล้วต้องตกอยู่ในอำนาจความเสื่อม

จากการศึกษาพบว่า เมื่อก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นนั้นชาวอินเดียโบราณยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนเองตามแต่ละท้องถิ่น ครั้นพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นก็หันมานับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งพบว่ารูปแบบการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและศาสนาของชาวอินเดีย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นความเป็นกลางและเอื้อต่อการศึกษาและฝึกฝนตนเองให้บรรลุเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ในที่นี้ได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนกิจในสมัยพุทธกาล เพื่อพิจารณาให้เห็นว่าพิธีกรรมในสมัยพุทธกาลนั้นมุ่งเน้นพิธีกรรมที่ถือตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย เช่น ศาสนกิจเพื่อมวลชน ศาสนกิจต่อพุทธบริษัท และพิธีศพของบุคคลต่างในสมัยพุทธกาล บางพิธีกรรมนั้นก็สืบเนื่องมาจวบจนถึงปัจจุบัน

3.2.2 ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรม

ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรมนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าพิธีกรรมจัดเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงสาระ หรือแก่นพระศาสนา โดยการเข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาตามลำดับ ที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา

ในโอวาทปาติโมกข์นั้นมีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป 3 ประการ คือ

1. สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว)
2. สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี)

3. สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส)

การพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้เป็นการพยายามทำความดีที่เรียกว่า ทำบุญ และการทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุ คือ ที่ตั้งแห่งการทำบุญไว้โดยย่อ เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” มี 3 ประการ ได้แก่

1. ทาน การบริจาคสิ่งของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

2. ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย ไม่ล่วงบัญญัติที่ทรงห้าม

3. ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในการกุศล

บุญกิริยาวัตถุนี้ เป็นแนวทางให้พุทธบริษัทประพฤติตามหลักการที่กล่าวข้างต้นและเป็นเหตุให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น โดยลำดับ[69]

สรุปได้ว่า ทั้งนี้การเกิดขึ้นของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อสาธุชน เป็นวิธีการดึงคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนา เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผนงดงามสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่พระพุทธศาสนาได้ไปเผยแผ่ยังสถานที่นั้น ๆ เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีปรารถนาดีต่อกัน ผู้ที่ศึกษาพิธีกรรมดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล และสามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

3.2.3 พระวินัยที่ปรากฏในพิธีกรรม

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามิได้มีจุดประสงค์อื่นที่สำคัญไปกว่าการรักษาพระธรรมวินัย คือ หลักคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งคำว่า การรักษาพระธรรมวินัยนั้น สำหรับพระสงฆ์ การได้เข้าพรรษา ออกพรรษา และการรับกฐิน ถือได้ว่าเป็นการดำเนินไปตามวิถีของพระธรรมวินัย คือ การดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามพุทธประสงค์ในการกำหนดให้มีเทศกาล หากภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวถือได้ว่าไม่มีการละเมิดพระธรรมวินัย แต่ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามแนวทางของพุทธบัญญัติแล้วเท่ากับเป็นการละเมิดพระวินัย เช่น การไม่ยอมอธิษฐานเข้าพรรษา ถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์หรือการกำหนดให้มีการปวารณาออกพรรษาแล้วไม่ทำตามถือว่าเป็นการขัดพุทธบัญญัติเช่นกัน หรือการรับกฐิน โดยไม่เป็นไปตามพุทธบัญญัติ ถือว่าเป็นการละเมิดพระธรรมวินัยเช่นกัน ดังนั้น การกำหนดให้มีเทศกาลจึงถือได้ว่ามีเป้าหมายเพื่อให้มีการรักษาพระธรรมวินัยนั่นเอง[70]

พระสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างของผู้ซึ่งดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ได้รับความสำเร็จในการพัฒนายกระดับจิตของตนเอง มุ่งมั่นต่อจุดหมายชีวิต คุ้นเคยกับการกระทำความดี มีชีวิตอยู่

---

[69] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (2563), *การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา,* (ออนไลน์), https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/82/iid/4121 สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2564.

[70] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* เอกสารประกอบการสอนรายวิชารหัส 000259, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 49-50.

อย่างผู้มีระเบียบ ปฏิบัติหน้าที่ครบสมบูรณ์ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ มองโลกและชีวิตด้วยความรู้รวมทั้งความเข้าใจ อยู่กับปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน เรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างผู้มีปัญญา เพียบพร้อมด้วยวิชชาคือความรู้ จรณะ คือ ความประพฤติ วิถีชีวิตตราบรื่นสงบสุข ทั้งคอยช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้อื่นตามโอกาสของตน ในยุคสมัยนี้เป็นยุคกระแสค่านิยม มีทั้งค่านิยมที่ถูกต้อง ค่านิยมที่คาดเคลื่อนและค่านิยมที่ไม่ใช่ความหมายเดิม สิ่งที่จำเป็นของชาวพุทธก็คือ ชีวิตที่มีเวลาอันจำกัด จะประยุกต์คำสอนให้สอดคล้องกับสังคมที่มีกระแสรุนแรงอย่างไร เรื่องราวเหตุการณ์ในคัมภีร์ในสมัยโน้น ต่างทั้งกาละและเทศะกับเหตุการณ์ยุคสมัยนี้ วิธีการในอดีตคงไม่เหมาะกับสังคมยุคใหม่ เหตุเดียวกันถ้าอยู่ในเงื่อนไขต่างกัน ผลที่เกิดขึ้นย่อมต่างกัน จะรับเอาคำสอนเชื่อคำแนะนำไปทุกอย่างคงทำได้ยาก[71] ขณะเดียวกันการไม่สนใจสิ่งแวดล้อมในอดีต โดยอ้างว่าไม่เหมาะสมกับทัศนคติสมัยใหม่ก็อาจจะกลายเป็นติดอยู่แค่จุดเริ่มต้น การประยุกต์จึงสัมพันธ์กับการเรียนรู้ปรากฏที่มาแห่งคำสอน ถ้าทำได้อย่างนี้ เรียกว่า ศึกษาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หากตีความไม่ผิดพลาด หรือเป็นไปใกล้เคียงความหมายเดิมมากที่สุด

ทั้งนี้เพื่อป้องกันการตีความเข้าข้างตัวเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดค่านิยมผิด ๆ หรือค่านิยมคลาดเคลื่อน สิ่งสำคัญ คือ ผู้ตีความต้องมีพื้นฐานมีภูมิหลังอาศัยปัจจัยเกี่ยวกับเรื่องที่จะประยุกต์หรือตีความนั้น ในยุคที่พิธีกรรมเฟื่องฟู ชาวพุทธจึงต้องเลือกเฟ้นปัญหา ไม่ใช่จะเชื่อ หรือจะไม่เชื่อ แต่ควรจะเชื่อหรือไม่เชื่ออย่างไร การเลือกเฟ้นสะท้อนถึงผู้เลือก “ลิ่ม” ถูกตอกไว้ไม่ให้ “ตะโพน” ชำรุด หากไม่รู้จักตะโพนเอาลิ่มไปแก้ปัญหาย่อมผิดวัตถุประสงค์ไม่เกิดผล เหมือนใช้ยาไม่ถูกโรค ไม่รู้ว่าอะไร คือแก่น เปลือก กระพี้ ใบ กำกวมสับสนจนแทบไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาพามนุษย์ไปที่ไหน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระสงฆ์ผู้ที่ไม่ต้องมีความห่วงพะวงการครองชีพ ซึ่งเป็นผู้มองเห็นโทษภัยในชีวิตละทิ้งบ้านเรือนได้ทรงอนุญาตให้มีวัตถุประสงค์ใช้สอยเท่าที่จำเป็น แต่ทรงมุ่งให้พระสงฆ์พัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนปัจจัยเพื่อการดำรงชีวิตซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับชีวิตมนุษย์ หรือปัจจัย 4 มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เลี้ยงชีพเหมือนคนทั้งหลาย สิ่งแตกต่าง คือ รูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เข้มงวดกวดขัน

เราสามารถกล่าวสรุปเรื่องปัจจัย 4 ของพระสงฆ์ ได้ดังนี้

1. เครื่องนุ่งห่ม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการครองชีวิต เครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ อนุญาตเพียง 3 ผืน เป็นไปตามหักความมักน้อย แม้อนุญาตให้มีได้เป็นกรณีพิเศษ ก็มุ่งให้มีความมักน้อย ไม่ส่งเสริมความฟุ้งเฟ้อ ไม่สอนให้หมกมุ่นอยู่กับการประดับตกแต่ง เรื่องสำคัญคือข้อปฏิบัติ ได้แก่ นิสสัย 4 คือ ต้องทราบว่าการมาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ต้องนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) พระสงฆ์ต้องใช้ผ่าบังสุกุลไปตลอดชีวิต ข้ออนุญาตเป็นพิเศษ ให้ใช้ผ้าอื่นได้อีก 6 ชนิด ได้แก่ ผ้า

---

[71] สมิทธิพล เนตรนิมิต, *“ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”,* รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553), หน้า คำนำ.

เปลือกไม้ ผ้า ฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าที่เจือกันต่อมาอนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าที่มีผู้ถวาย คือ หมอชีวกโกมารภัจ ผ้าพิเศษที่อนุญาต ได้แก่ ผ้าปาวาร ผ้าไหม ผ้าโกเชาว์ และผ้ากัมพล

2. อาหารพระสงฆ์ต้องขออาหารมาขบฉันเลี้ยงชีพไปจนตลอดชีวิต แต่อนุญาตให้อาหารพิเศษหลายอย่างได้ คือ สังฆภัต นิมันตนภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต และปาฏิปทิกภัต การขออาหารมีกฎกติกาว่า ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ระบุชนิดอาหาร ยกเว้นเวลาป่วยไข้ และฉันอาหารไม่อนุญาตพระสงฆ์ฉันรวมในภาชนะเดียวกัน พระสงฆ์ครองชีพด้วยอาหารของชาวบ้าน (บิณฑบาต) อาหารเป็นปัจจัยจำเป็นต่อชีวิตมากที่สุด หลักปฏิบัติในเรื่องอาหารมีหลักต้องปฏิบัติ 10 อย่าง ในโภชนวรรคแต่ละข้อ (สิกขาบท) มีเนื้อหาครอบคลุมหลักปฏิบัติที่ว่าด้วยการขบฉันอาหาร เป็นต้นว่าถ้าพระสงฆ์ไม่เป็นไข้ไม่อนุญาตให้ขบฉันอาหารเป็นหมู่คณะ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์รับอาหารมากกว่า 2 ถึง 3 บาตร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารพร่ำเพรื่อ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารในเวลาวิกาล ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์สะสมอาหาร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ออกปากขออาหารมาฉันเอง (ยกเว้นคราวเป็นไข้) เป็นต้น

การเป็นอยู่ของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับความสุขของสถานการณ์บ้านเมือง กล่าวคือ ยามบ้านเมืองปกติมีความอุดมสมบูรณ์ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มเก็บตุนอาหาร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มอาหารภายในที่อยู่อาศัย ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มฉันเอง ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์จับต้องอาหารแล้วรับประเคนใหม่ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารที่เกิดในกอบัว ยกเว้นคราวอัตคัดขาดแคลนอาหารหาได้ยาก นอกจากนี้ห้ามพระสงฆ์ฉันเนื้อหลายชนิด ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี และเนื้อเสือดาว อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันนมสด นมเปี้ยว เปรียง เนยข้น และเนยใส ได้หลังเวลาเที่ยงวัน อนุญาตให้พระสงฆ์ดื่มน้ำผลไม้ได้หลายชนิด ได้แก่ น้ำมะม่วง น้ำหว้า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำมะชาง น้ำลูกจันทน์ หรือน้ำองุ่น เป็นต้น

การฉันอาหารพระสงฆ์ต้องรักษากิริยามารยาท กฎกติกาที่ถือเป็นมารยาทสังคมระบุอยู่ในเสขิยวัตร หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ต้องศึกษาเรียนรู้ เป็นต้นว่า เวลาฉันอาหาร ต้องไม่อ้าปากรอคำข้าว ไม่พูดคุยขณะข้าวอยู่ในปากไม่ฉันโยนคำข้าว ไม่ฉันแลบลิ้น ไม่ฉันเสียงดัง ไม่ฉันเลียมือไม่ฉันเลียบาตร และไม่ฉันเลียริมฝีปาก ภาชนะที่ใส่อาหารของพระสงฆ์ คือบาตร อนุญาตให้พระสงฆ์มีบาตรได้ 3 ขนาด คือ บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกได้ 2 ทะนาน บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกได้ 1 ทะนาน และบาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกได้ครึ่งทะนาน พระสงฆ์ต้องมีบาตรใส่อาหาร 1 บาตร (ใบ) ถ้าผู้ใดมีมากกว่าหนึ่งต้องสมมติบาตที่เหลือให้เป็นอดิเรกบาตร คือ บาตรส่วนเกิน จะถือครองบาตรส่วนเกินได้ไม่เกิน 10 วัน พ้นจากนั้นต้องสละให้แก่ผู้อื่น อนุญาตให้ใช้บาตรเหล็กและบาตรดิน ไม่อนุญาตให้ใช้บาตรมีสีวิจิตรงดงาม เช่น บาตรทองคำ บาตรเงิน บาตรแก้วผลึก บาตรสัมฤทธิ์ เป็นต้น อนุญาตให้ใช้เชิงรองบาตรทำด้วยดีบุกและตะกั่ว ไม่อนุญาตให้เชิงรองบาตรวิจิตรตระการตามีลายภาพ เช่น เชิง

รองบาตรทำด้วยทองคำ ทำด้วยเงิน ไม่อนุญาตให้ใช้กะโหลกน้ำเต้า หม้อกระเบื้อง กะโหลกศีรษะมนุษย์แทนบาตร ไม่อนุญาตให้ใช้บาตรแทนกระโถน เรื่องพระสงฆ์ฉันอาหารจะต้องรู้ประมาณ ฉันเพียงเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ ไม่ฉันเพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อบำรุง เป็นต้น

3. ที่อยู่อาศัย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นนิสสัยของพระสงฆ์คือ อยู่โคนต้นไม้ พระเจ้าพิมพิสารเป็นคนแรกที่ถวายป่าไผ่ให้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่เหมาะแก่การหลีกเร้นของผู้ใฝ่สงบ เมื่อยังไม่อนุญาตให้มีที่พักอาศัยได้ถาวร ไม่อนุญาต ให้อยู่ประจำที่ ณ ที่หนึ่งที่ใดเพียงแห่งเดียว เหตุที่ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์อยู่ประจำที่เพราะการอยู่ประจำที่เป็นเหตุให้ 1) มีสิ่งของมาก สะสมสิ่งของมาก 2) มีเภสัชมาก สะสมมาก 3) มีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำมาก ยึดติดในการงานที่จะพึงทำ 4) อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ และบรรพชิตด้วยการคลุกคลีอย่างคฤหัสถ์อันมาสมควร และ 5) เมื่อออกจากอาวาสนั้นไปก็จากไปทั้งที่ยังมีความห่วงใย

4. สุขภาพอนามัย พระสงฆ์อาศัยเภสัช คือ น้ำมูตรเน่า พระสงฆ์ต้องใช้ยา คือ น้ำมูตรเน่าไปตลอดชีวิต ยาพิเศษอื่นที่อนุญาตไว้ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มุ่งความเป็นกลาง สิ่งที่พิสูจน์ความเป็นกลางคือ หากพระสงฆ์ใดสุขภาพอนามัยไม่ดี เกิดเจ็บไข้ ทุกคนต้องรักษากฎกติกาในสังคมสงฆ์เท่ากันไม่มียกเว้น พระสงฆ์ย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ แต่ถ้ามีการเจ็บป่วยก็ได้รับการผ่อนผัน แต่ต้องแจ้งเจตนารมณ์แสดงให้พระสงฆ์ด้วยกันรับทราบ[72]

ปัจจัย 4 เป็นพื้นฐานสำหรับชีวิตมนุษย์ พระสงฆ์อาศัยปัจจัยพื้นฐานสำหรับชีวิตเหมือนคนทั้งหลาย แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสงฆ์มีลักษณะพิเศษต่างกับคนทั่วไป สังคมพระสงฆ์เกิดขึ้นเพื่อฝึกพัฒนามนุษย์ให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้ไปฝึกพัฒนาคนอื่นต่อไป ดังนั้น ถ้าหากว่าผู้เข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ เข้ามาสู่สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้น ปฏิบัติกฎกติกาได้ครบถ้วนจะสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดไว้ ด้วยว่ากฎระเบียบของพระสงฆ์เป็นหนทางพัฒนาปุถุชนให้เป็นพระอริยบุคคล

จากการศึกษาพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพิธีกรรมพบว่า เมื่อสังคมของชาวพุทธมีขนาดใหญ่มากขึ้น สงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นและมีแนวโน้มของการละเมิดหลักการ คือ พระธรรมวินัยมากขึ้น พระพุทธองค์จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมเหล่านั้นมีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการธำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝนตนเองของสมาชิกในสังคมสงฆ์ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีการแสดงอาบัติ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและชำระอธิกรณ์สงฆ์ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุดประสงค์ เพื่อการธำรงรักษาพระวินัยนอกจากนั้นในส่วนของชาวบ้านพระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ขัด

---

[72] สมิทธิพล เนตรนิมิต, *“ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”,* รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 155-176.

ต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวายทาน หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการกระทำความดีโดยพิธีกรรมดังกล่าวจะต้องมีพื้นฐานอยู่ในหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ถือได้ว่าเป็นการดำเนินไปตามวิถีของพระธรรมวินัย คือ การดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามพุทธประสงค์

3.3 วิพากษ์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

การวิพากษ์พิธีกรรมของพระพุทธศาสนานั้น หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงวางหลักการสำคัญ เพื่อพระสาวกได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ ก็ เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะนั้น ๆ ในที่นี้สามารถแบ่งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ 4 ประเภท คือ

3.3.1 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม

จากการศึกษาศาสนกิจในสมัยพุทธกาลพบว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาจัดเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม และมีแนวคิดปฏิเสธพระเวทหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดังนั้น คำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมิได้มีแนวทางที่มุ่งประกอบพิธีเพื่อการเซ่นสรวง หรือบูชาเอาใจเทพเจ้าแต่อย่างใดทั้งสิ้น เพราะพระพุทธศาสนานั้นมีความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของตนที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์ดังนี้

1. พระพุทธศาสนามีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงอำนาจของพระเจ้า หรือเทพยดาฟ้าดิน ทั้งนี้เพราะมนุษย์นั้นสามารถที่จะฝึกและพัฒนาเองให้ดีกว่าสัตว์และบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายได้ ฉะนั้นพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมิได้มีเพื่อวัตถุประสงค์ของการเซ่นสรวงหรืออ้อนวอน

2. พระพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม หมายถึงความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทำกรรมใดไว้ ย่อมจะได้รับผลของการกระทำนั้น

3. พระพุทธศาสนามีความเชื่อต่อความจริงที่เกิดจากเหตุและผล คือ เชื่อในหลักการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ที่เห็นว่าความจริงมิได้มาจากการดลบันดาล แต่มาจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันในปฏิจจสมุปบาท หรือความจริงที่มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพียงลำพัง แต่จะต้องเป็นสิ่งที่มีที่มาจากเหตุและผล ฉะนั้น พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาจึงมิได้เกิดขึ้นมาเพื่อสนอง หรือเพื่อการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ประการใด แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการประกอบพิธีกรรมตามนัยของศาสนาเทวนิยมโดยทั่วไป แต่ไม่ได้ปฏิเสธพิธีกรรมไม่ใช่สิ่งที่ไร้ความหมาย ทั้งนี้พิธีกรรมยังมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะที่พิธีกรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สื่อถึงพระธรรมและพระวินัยได้ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นพิธีการแสดงความเคารพ เช่น การบูชาพระรัตนตรัย แต่ปัจจุบันการเคารพบูชา ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นการแสวงหาลาภสักการะ เป็นมิจฉาชีพ อเนสนา (การแสวงหาผิดทาง

สิ่งไม่ควรแสวงหา) ฉะนั้น เพื่อป้องกันความสับสนและความเข้าใจผิดกับพิธีกรรมที่ไม่ใช่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายและประเภทของศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ประเภท อเทวนิยม คำสอนไม่ได้มุ่งเน้นการประกอบพิธี การเซ่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้าเหมือนศาสนาพรหมณ์ พิธีกรรมในพระพุทธศาสนามาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ศาสนิกปฏิบัติต่อพระองค์หรือแนวคิดของพระองค์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกของตปุสสะ หรือพิธีการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาของปัญจวัคคีย์ การประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาของบิดา มารดาขอพระยสกุลบุตร ซึ่งเป็นพิธีที่เรียบง่าย มุ่งเน้นการหลุดพ้น หรือมุ่งเน้นการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความศรัทธาที่มีต่อพระองค์ หรือต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นลักษณะของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนามีดังนี้[73]

1. มีลักษณะที่เน้นความเรียบง่าย เช่นพิธีกรรมการฟังธรรม หรือการแสดงธรรม การให้ทานไม่มีการบูชาเทพเจ้า แต่มุ่งที่การฝึกฝนเรียนรู้และเน้นความพอเพียง หรือสันโดษ

2. มีลักษณะเป็นไปตามหลักการหรือขั้นตอนของพระวินัย ที่สอดคล้องกับหลักธรรม เช่น การประกอบพิธีกรรมการเข้าพรรษา การออกพรรษา การทอดกฐิน เอความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความพร้อมเพรียงของคณะสงฆ์ ถือเป็นการฝึกให้ผู้ร่วมพิธีกรรมมีความสำนึกในความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

3. มีลักษณะของการบูชาตามหลักความถูกต้องตามแนวทางของศีล สมาธิ และปัญญา ไม่เน้นการบูชาหรือบวงสรวงเทพเจ้า เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม

4. มีลักษณะของการปรับปรุงเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรมของศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น การลงอุโบสถหรือการแสดงธรรมในวันพระ เป็นการปรับเปลี่ยนมาจากคติของศาสนาท้องถิ่น หรือแม้แต่การถวายอารามแก่สงฆ์ถือนัยตามคติของศาสนาอื่น ๆ แต่เป็นการปรับปรุงมาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ความเป็นมาของพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีที่มา หรือบ่อเกิดมาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาความเป็นมาของพิธีกรรมในทรรศนะของพระพุทธศาสนาจะพบว่าพระพุทธศาสนาเองเห็นว่าพิธีกรรมนั้นมีบ่อเกิดที่สำคัญมาจากความเชื่อแต่ความเชื่อดังกล่าวไม่ได้มีพื้นฐานมาจากความกลัว เพราะความเชื่อนั้นหากกล่าวกันตามหลักการแล้วย่อมมีอยู่ คือ มนุษย์รักสุขเกลียดทุกข์ อยากมีชีวิตไม่อยากตาย โดยความเชื่อสิ่งเหล่านั้นจะป้องกันอันตรายให้กับตนเอง แต่กลัวแล้วเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่การเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ การเริ่มต้นความกลัวนี้ พระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นการ

---

[73] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2553), *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา,* (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย), หน้า 78.

เริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจให้กับมนุษย์ในฐานะที่เชื่อแล้วยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งย่อมจะก่อให้เกิดความมั่นใจและหลุดพ้นจากความกลัวเหล่านั้นได้

3.3.2 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเชิงผสมผสาน

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อประมาณ พ.ศ.236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ทั้ง 7 ประเทศในปัจจุบัน ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีในกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดียเดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้[74] ซึ่งการเผยแผ่นั้นมาพร้อมกับอารยธรรม พิธีกรรมจากชมพูทวีปสู่สุวรรณภูมิ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นแยกออกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมท้องถิ่น

คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอ้ายลาว เมื่อราวปี พ.ศ. 620 โดยพระเจ้าเม่งตี่กษัตริย์จีนได้นาศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรืออาจาริยวาท มาเผยแพร่ในอาณาจักรอ้ายลาวทำให้คนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรมโดยใช้ภาษาสันกฤต สำหรับพระพุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทที่คนไทยเคารพนับถืออยู่ในปัจจุบันนั้นได้เริ่มเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณ ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลีบุตร เมื่อราว พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ทรงส่งพระโสณเถระ กับพระอุตตรเถระ เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็น้อมเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานกันอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากพระปฐมเจดีย์ และ พระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี อันเป็นหลักคาสอนของพระพุทธศาสนานิกายหินยาน สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อพ่อขุนรามคาแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ.1822 พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์คณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธาจึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมือง

---

[74] เสถียร โพธินันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ เล่ม 2,* (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 128-133.

นครศรีธรรมราช เข้ามาพานัก ณ วัดอรัญญิกในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา[75]

2. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเชิงปริศนาธรรม

ปริศนาธรรม หมายถึง ภาพ ถ้อยคำ สิ่งสัญลักษณ์ที่ผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำในทางธรรมผ่านทางศิลปะ พิธีกรรม การเทศนา การปฏิบัติ เป็นภูมิปัญญาโบราณ ของบรรพชน เพื่อสอนพุทธรรมในลักษณะอุปมา อุปมัย เป็นแนวความคิดในเชิงชี้ช่องธรรมะยังคงเดิม

ปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในขั้นตอนของพิธีกรรมนั้น จะสอนบุคคลให้ได้เห็นแง่คิด ให้หมั่นเร่งขวนขวายในความดี ละในความชั่ว ซึ่งจะมีอยู่ในทุกขั้นตอนของพิธีกรรมในงานนั้น ๆ และอีกนัยหนึ่ง คือ การที่เราไปร่วมงานในทุกที่ ใช่ว่าไปเพื่อไปแค่รู้จักมักคุ้น ไปแค่เพื่อให้เกียรติ แต่เราไปเพื่อพิจารณาสิ่งเหล่านั้น สิ่งที่ว่าดี สิ่งที่ว่าสวย สิ่งที่ว่างาม ที่เรารับรู้ได้จากอายตนะภายในภายนอกได้นั้น ผู้ที่จะถ่ายทอดหลักธรรม ที่ได้แฝงอยู่ในปริศนางานพิธีกรรมและผู้ที่ไปร่วมพิธีกรรม

ดังนั้น การแสดงปริศนาธรรมในรูปแบบของภาพศิลปะ จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ให้คนหันมาพึ่งธรรมะ โดยดูภาพที่เขียนแล้วตีความหมาย ทำให้คน ได้พิจารนา รู้ดี รู้ชั่ว บาป บุญ คุณ โทษ อย่างไรคือประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง[76]

3. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเชิงไสยศาสตร์

พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระเป็นผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้ จะเป็นใครก็ได้ ทำแทนกันได้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลง สืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนไสยศาสตร์ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะ ทำแทนกันไม่ได้ มี วัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยส่วนรวม[77] การประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออก ตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แต่มักมีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ[78]

---

[75] นันทนา ขุนภักดี, *รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, นครปฐม, 2530), หน้า 130.

[76] ประภาส สุระเสน, *สมุดภาพปฤษณาธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2545), หน้า 8.

[77] อมรา พงศาพิชญ์, *วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา,* พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 41.

[78] ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น,* (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2538), หน้า 75.

จากข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทย มีความผูกพัน ที่สอดคล้องกลมกลืนอย่างแนบแน่น กับหลักความเชื่อ หลักปฏิบัติและหลักคาสอนในพุทธศาสนามาโดยตลอด จนผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิต เรียกได้ว่าพระพุทธศาสนามีส่วนหล่อหลอมลักษณะนิสัยและชีวิตจิตใจของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อคนไทย อย่างลึกซึ้ง เหนียวแน่น กิจกรรมทั้งปวงของ คนอีสานจึงมีพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศ

ดังนั้น ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม การดำรงชีวิตของคนไทย ล้วนมาจากคติความเชื่อและความศรัทธา ผ่านพิธีกรรมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

3.4 วิพากษ์การประกอบพิธีกรรมและการปฏิบัติในประเทศไทย

พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางลัทธิศาสนามากมายในประเทศอินเดีย นอกจากจะมีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลักของคนส่วนใหญ่แล้ว ยังมีลัทธิศาสนาที่สำคัญที่คนนับถือมากอีกหลายลัทธิ ส่วนศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นประเภทเทวนิยม คือ เชื่อว่ามีพระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งจากความว่างเปล่าและเป็นผู้ควบคุมความเป็นไปสรรพสิ่งทั้งในสร้างสรรค์ของศาสนาและในทางทำลาย การสร้างสรรค์ของพระเจ้านั้นเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้าสุดแต่พระเจ้าจะบันดาลให้เป็นไป ศาสนาประเภทนี้เชื่อว่าพระเจ้ามีบุคลิภาพ หรือมีตัวตน แต่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นสัพพัญญูรู้สรรพสิ่งและซึมแทรกอยู่ในสรรพสิ่ง พระเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีต้น ไม่มีปลายเป็นอมตะ หรือเป็นนิรันดร พอเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยก็ได้ผสมกลมกลืนกับความเชื่อท้องถิ่นและวิวัฒนาการเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมในยุคปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการจากความเชื่อดังกล่าวที่แฝงอยู่ในพระพุทธศาสนา จึงทำให้พิธีกรรมมีลักษณะ ดังนี้[79]

3.4.1 พุทธศาสนิกชนเชื่อถือโชคลางและยึดติดกับพิธีกรรม

เนื่องจากความไม่เข้าใจที่ถูกต้องของทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส ได้ทำให้พิธีกรรมได้ถูกบิดเบือนไป เกิดศรัทธาและพากันติดยึด เพราะทำแล้วเกิดความสบายใจ โดยไม่ต้องไปปฏิบัติภาวนาให้ยุ่งยาก การถือโชคลาง เมื่อกระทำบ่อย ๆ จะยิ่งทำให้เกิดความหลงมัวเมามากขึ้น การยึดถือในโชคลางของขลัง ทำให้สูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง และขัดแย้งกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นการเพิ่มความอ่อนแอทางด้านจิตใจ ยึดเอาสิ่งข้างนอกเป็นที่พึ่งทางจิตใจ แม้ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรม แต่พุทธศาสนิกชนส่วนมากก็ยังนิยมลัทธิอ้อนวอน เชื่อของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นเหตุให้ไม่เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาสูญเสียคุณสมบัติที่ดีของชาวพุทธอาจมีสาเหตุมาจาก[80]

---

[79] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *“การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ”,* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 46-73.

[80] วศิน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญาในพระพุทธศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, 2554), หน้า 102.

1. พุทธศาสนิกชนส่วนมากไม่ได้เรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา เป็นคนไม่มีหลัก จึงถูกชักจูงได้ง่าย

2. มีคนชักจูงออกไป ซึ่งก็เป็นชาวพุทธด้วยกันที่เลื่อมใสศรัทธาในลัทธิไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ยิ่งกว่าพุทธศาสตร์ คนเหล่านี้เป็นพระบ้าง เป็นคฤหัสถ์บ้าง ทั้งนี้ล้วนแฝงอยู่ด้วยผลประโยชน์ของผู้ชักจูงเอง

3. ชาวพุทธขาดโยนิโสมนสิการชาวพุทธควรเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง ควรเชื่อในเรื่องกรรม ไม่หวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งภายนอก ไม่มีความเชื่อสวนทางกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

3.4.2 พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันมีการกระจายไปเป็นสำนักต่าง ๆ แต่ปรากฏว่าเกิดความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในคำสอน ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ไม่มีหลัก จึงทำให้หลงไปตามกระแสต่าง ๆ เช่น เอาตัวไปผูกติดกับบุคคล เอาศาสนาไปแขวนไว้กับบุคคล เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลนั้น ก็ทำให้เคว้งคว้างขาดที่พึ่ง เพราะไม่มีหลักยึดที่แท้จริง อาจารย์วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า ชาวพุทธส่วนมากติดอยู่ในพระสงฆ์ที่ทำตัวขลังและศักดิ์สิทธิ์ หลงใหลคลั่งไคล้จนไม่เห็นพระธรรม ทั้งที่สิ่งที่ชาวพุทธควรจะเข้าถึงที่สุดก็คือพระธรรม แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังเคารพพระธรรม ถ้าชาวพุทธเคารพพระธรรม ก็จะเห็นธรรม เข้าถึงธรรม เข้าใจธรรม และจะเข้าใจพระสงฆ์ด้วยว่า พระสงฆ์อย่างไรเป็นพระสงฆ์แท้ พระสงฆ์อย่างไรเป็นพระสงฆ์เทียม[81]

3.4.3 พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้

ถ้าพุทธศาสนิกชนไม่ศึกษาพระธรรมวินัย แต่ให้การสนับสนุนส่งเสริมพระสงฆ์ให้เล่าเรียนพระธรรมวินัยก็นับว่าเป็นการช่วยรักษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง แต่ถ้ามีโอกาสได้ศึกษาด้วยตนเองจะนับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐมากกว่าเพราะจะเกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนอะไร พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจในหลักคำสอนเรื่องกรรม และพุทธศาสนิกชนไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของพระรัตนตรัย จะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้ศาสนพิธีไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เพราะอาจจะขัดต่อความรู้สึกของตนที่มีอยู่ก่อน ขัดต่อประโยชน์ที่ตนหวังจะได้รับ[82]

---

[81] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2538), หน้า 12-13.

[82] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *"การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ",* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 46.

3.4.4 พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ้างถึงใน กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์ ในปัจจุบันการที่มีพระภิกษุบางรูปทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดภาวะวิกฤติศรัทธานั้น มาจากตัวแปรที่น่าสนใจหลายประการ ดังนี้[83]

1. ศรัทธาวิปริตจึงก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธา เพราะพุทธศาสนิกชนสนับสนุนหรือส่งเสริมในทิศทางที่ไม่ถูกต้องจึงทำให้พระภิกษุยึดติดในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

2. บุญวิปริต การเน้นสอนเรื่องบุญที่เน้นเฉพาะตัวบุญแต่ขาดกุศล โดยแปลงบุญให้เป็นเรื่องของวัตถุนิยม และบริโภคนิยม แทนที่บุญจะเป็นสัญลักษณ์ของความสุขในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างความอิ่มใจและชำระใจ

3. การสอนวิปริต พระภิกษุบางรูปเน้นสอนเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากกว่า ปาฏิหาริย์แห่งธรรม การสอนให้มนุษย์ชื่นชมการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าตนเอง ทั้งที่พุทธศาสนาสอนว่า “ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด”

4. การใช้สื่อที่วิปริต สื่อไอทีต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ ใช้โดยขาดความรู้เท่าทันและขาดการระวังคำพูด สื่อข้อความ เป็นต้น

นอกจากนี้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มีบทบาทปะปนอยู่กับคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน จนแทบจะแยกไม่ออกว่าอันไหนเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา อันไหนเป็นลัทธิพราหมณ์ เช่น การดูดวง ทำนายโชคชะตา สาเหตุที่คนหันมาดูดวงกันมากขึ้น เพราะทุกวันนี้คนขาดที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์ที่เป็นจำนวนมากทำตัวเป็นหมอดู อาจทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าโหราศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่องไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ที่มีความใกล้ชิดซึ่งกันและกัน และใกล้ชิดกับชีวิตของคนไทยทั้งที่อยู่ในสังคมดั้งเดิมและที่อยู่ในสังคมเมืองหรือสังคมทันสมัย

3.4.5 พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน คือไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นพิธีกรรมทางโลกอะไรเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ทำให้หลงผิดและเหมารวมพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในวัด และนำโดยหมู่พระสงฆ์ เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนาบรรดาศาสนาต่าง ๆ ในโลกมีพิธีปฏิบัติเป็นการเฉพาะตนอยู่ สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยก็มีการปฏิบัติในพิธีกรรมทางศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นในฐานะชาวพุทธควรศึกษา

---

[83] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *“การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ”,* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 46.

ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกตามหลักการและระเบียบแบบแผนที่ท่านผู้รู้ได้วางไว้ จะได้ไม่หลงงมงายและตกเป็นเหยื่อของผู้ที่แสวงหาประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรม[84]

3.4.6 พิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย

พิธีกรรมในปัจจุบันเน้นที่การจัดงานให้ใหญ่โต สวยงาม ใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมาก ถ้าพิธีกรรมเหลือแต่รูปแบบ ไม่มีเนื้อหาแล้ว จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในเชิงพาณิชย์ เช่น กลายเป็นเรื่องของความโก้หรูหรา แข่งขันกันว่างานพิธีของใครจะใหญ่จะโตกว่ากัน กลายเป็นเรื่องสิ้นเปลือง เช่น การบวชพระก็ไม่สนใจเนื้อหาสาระ ไม่รู้ว่าบวชเพื่ออะไร เอาแต่รูปแบบได้แต่จัดงานใหญ่โต มีการเชิญแขกมากมาย สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยมุ่งหมายให้พิธีกรรมนั้นกลับมามีสาระจึงมีความสำคัญ เพราะพิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของพระวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่ให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำบุคคลเข้าสู่วินัยที่จะนำต่อให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไป ดังนั้น ถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดี จะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำคนเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด ซึ่งพิธีกรรมควรเรียบง่ายและประหยัด พิธีกรรมที่มีคุณค่าควรเป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความฉลาด เป็นการพัฒนาสติปัญญา และขจัดความชั่วให้หมดไป[85]

ฉะนั้น ผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนพิธีย่อมเป็นผู้ที่สามารถจัดทำ พิธีกรรมต่าง ๆ ในทางศาสนานั้น ๆ ได้ถูกต้องตามแบบแผนที่นิยมกันทั่วไป เป็นเหตุให้ผู้ได้พบเห็นเกิดศรัทธาในผู้นั้นว่าเป็นผู้ได้รับการฝึกฝน อบรมมาดีแล้ว ในการจัดทำเป็นการเพิ่มความศรัทธาและบุคลิกภาพให้แก่ตัวเองอย่างหนึ่ง และนอกจากนั้นยังได้ชื่อว่าช่วยสืบต่ออายุพระศาสนาโดยปริยายด้วย เพราะแบบอย่าง หรือธรรมเนียมที่ดีงามมีเหตุมีผลเป็นพิธีกรรมนั้น ๆ เมื่อยังรักษากันไว้ได้เพียงใด ตัวศาสนาก็ยังชื่อว่าได้รับการรักษาอยู่เพียงนั้น เหมือนเปลือกกระพี้ของต้นไม้ยังคงสดอยู่ตราบใดต้นไม้นั้นก็จะยังมีชีวิตอยู่ ตราบนั้น

เนื่องจากพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดโลกนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเทศน์เป็นพระศาสนา คือ เป็นการสั่งสอนหรือเป็นคำสั่งสอนแนะนำฝึกอบรมแก่ทุกคนโดยตรง คือโดยตรงจากพระพุทธเจ้ามาถึงตัวของทุกคน มิใช่เป็นคำสอนที่ต้องผ่านจากเทวะหรือมนุษย์ซึ่งเป็นบุคคลที่สาม จึงไม่มีข้อผูกพันกับเทวะหรือมนุษย์อื่นทั้งสิ้น ไม่มีข้อบังคับผูกพันแม้กับพระองค์เองที่จะบังคับให้ต้อง

---

[84] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *"การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ",* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 47.

[85] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *"การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ",* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 47.

เชื่อต้องนับถือพระองค์ จึงไม่ต้องอ้อนวอนสรรเสริญให้ใครโปรดปราน นอกจากจะอ้อนวอนตนเองให้โปรดตนเองด้วยวิธีให้ละชั่วให้ทำดีด้วยตนเองการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเกิดประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด พุทธศาสนิกชนควรเริ่มที่ตนเองก่อน ทำให้ตัวเองเห็นประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเสียก่อนแล้วจึงจะแผ่ประโยชน์นั้นไปยังคนใกล้เคียง และแผ่ขยายออกไปสู่สังคม เพราะทุกวันนี้ชาวพุทธไม่ดำเนินตามวิธีของพระพุทธศาสนาเนื้อแท้ ถึงจะเรียกตนเองว่านับถือพระพุทธศาสนา แต่ถึงคราวทีจะต้องใช้กลับไปใช้สิ่งอื่น เช่น ไสยศาสตร์บ้าง โหรศาสตร์บ้าง ไม่ใช่พุทธศาสตร์ พระพุทธศาสนาจึงไม่เกิดประโยชน์แก่ชีวิตเท่าที่ควร ชาวพุทธจึงไม่ควรเห็นพระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่พิธีกรรม ทั้งนี้สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ สาเหตุหลักมาจากองค์กรทางศาสนาเอง มีความบกพร่องในเรื่องการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ตัวผู้เรียนไม่มีความรู้ และผู้สอนเองก็ไม่มีความรู้จริง ไม่แน่ใจว่าสอนในสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ ถือเป็นการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่แท้จริง ฉะนั้นองค์กรทางศาสนา ควรจะต้องรีบเร่งส่งเสริมให้มีบุคลากรที่มีความรู้จริง มีความสามารถจริงในการเผยแผ่ศาสนาและมีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างได้ ให้มีการสอนศาสนาในทุกโอกาสที่มีพิธีกรรม องค์กรทางศาสนาต่าง ๆ ทุ่มเททรัพยากรไปในทางก่อสร้างวัตถุ แต่ไม่ส่งเสริมกิจกรรมในการพัฒนาคนและสร้างสรรค์มนุษย์[86]

นอกจากนี้ ประชาชนทั่วไป ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถเจริญได้อย่างเต็มที่ เพราะชาวพุทธไม่นึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัทที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อความเจริญของพระพุทธศาสนา วิธีแก้ปัญหาก็คือ ชาวพุทธต้องช่วยกันปฏิบัติธรรม ศึกษาธรรม เพื่อช่วยเหลือตัวเองก่อน ศาสนาไม่ได้อยู่ที่พิธีกรรมเท่านั้น สิ่งที่สำคัญที่พุทธบริษัทต้องช่วยกัน คือทำอย่างไรคนในสังคมถึงจะเห็นพระพุทธศาสนาเป็นยาสำหรับแก้ทุกข์ได้ ไม่ใช่เห็นศาสนาเป็นแค่พิธีกรรม ชาวพุทธจึงควรหมั่นศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติ โดยศึกษาจากนักปราชญ์แท้ ผู้ที่มีความรู้จริงในคำสอนของพระพุทธเจ้า

ฉะนั้น การประกอบศาสนพิธี นั้นเป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรมจึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี ต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธีแล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคมด้วย จึงควรคำนึงถึงหลักอย่างน้อย 4 ประการ คือ[87]

1. ต้องประหยัด คือ ใช้จ่ายเฉพาะในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทำแบบตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ตัดสิ่งที่ไม่เกิดบุญไม่เกิดกุศลออกเสีย ยิ่งสิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ ด้วยแล้วไม่ควรจัดให้มีขึ้นใน

---

[86] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *“การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ”,* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 60.

[87] กิติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, *“การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฏฐิ”,* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 73.

พิธีกรรมเป็นเด็ดขาด เพราะนอกจากจะไม่เป็นบุญเป็นกุศลแล้ว ยังจะพลอยเป็นบาปเป็นกรรมไปเสียอีกด้วย

2. ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่า คือสิ่งที่ทำที่ลงทุนไปนั้นต้องให้ได้ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง หรือผู้อื่น ที่เราต้องการให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ทำแล้วให้มีกำไรมากกว่าขาดทุนหรือให้เป็นกำไรทั้งหมด คือให้เป็นบุญมากกว่าเป็นบาป หรือให้เป็นบุญล้วน ๆ ไม่มีบาปเข้ามาปน

3. ต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือทำให้ถูกหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้น ๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสีย แต่เมื่อตัดแล้วต้องไม่เสียแบบแผนที่ดีงาม ที่มีเหตุมีผลต้นปลายซึ่งนิยมกันมา ทั้งนี้มิใช่ว่าต้องทำตามอย่างที่เขาทำมาทั้งหมดเสมอไป เพราะพิธีกรรมที่ทำตามอย่างกันมานั้นมักจะเป็นพิธีกรรมส่วนเกินเสียเป็นส่วนใหญ่ บางทีก็ทำกันไปโดยไม่รู้ว่าทำกันไปทำไมก็มี เห็นเขาทำก็ทำตามเขาบ้าง หรือทำไปด้วยความจำใจ ถ้าไม่ทำก็กลัวว่าเขาจะตำหนิหรือติฉินเอาก็มี

4. ต้องให้เหมาะสม คือ เวลาทำต้องดูฐานะความเป็นอยู่ดูกำลังของตัวก่อนว่าควรทำได้เพียงไรแค่ไหน มีแค่ไหนก็ควรทำแค่นั้น ไม่จำเป็นต้องทำให้เท่าเขาหรือให้เหมือนเขาเสมอไป การกู้หนี้ยืมสินจะทำให้เดือดร้อนในภายหลังได้ การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ย่อมได้ผลไม่น้อยและทำได้ไม่ยากย่อมได้บุญสมประสงค์ แต่ถ้าประกอบไม่ถูกต้องหรือประกอบโดยไม่เข้าใจอาจจะไม่ได้ผลบุญเท่าที่ควรจะได้ ทั้งยังจะขาดทุนเสียด้วยซ้ำไป

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมมีความเป็นมาจากลัทธิความเชื่อตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธศาสนาก็ได้ใช้ความกลมกลืนกับความเชื่อเหล่านั้นให้มาเป็นศาสนพิธีที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานมากแต่ว่าเชื่อเหล่านั้นก็ยังแฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน มาโดยตลอด ยิ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถูกบิดเบือนหลักธรรมคำสอนยิ่งทำให้ศาสนพิธีผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉะนั้นวิวัฒนาการของศาสนพิธีดูเหมือนวนอยู่ในวังวนหวนกลับไปสู่ยุคที่ก่อกำเนิดศาสนพิธีตั้งแต่ต้นในสมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากที่กล่าวแล้วว่าพุทธศาสนิกชนเชื่อถือโชคลาง พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย ดังนั้นวิวัฒนาการของศาสนพิธีควรมีการพัฒนาให้ศาสนพิธีไปในทางที่ถูกต้อง คือ ต้องประหยัด ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือทำให้ถูกหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้น ๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสีย สิ่งสำคัญตามความเหมาะสมถูกต้องเป็นไปตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

3.5 สรุปวิพากษ์พิธีกรรม

วิพากษ์พิธีกรรมนั้น มีนัยของการใช้อารมณ์ความรู้สึกไปตัดสินในการประกอบพิธีกรรม โดยมีนัยยะสำคัญต่าง ๆ ซึ่งในประเทศไทย พิธีกรรมนั้นจะผูกพันอยู่กับความเชื่อ ศาสนา สังคม โดยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณเป็นตัวเชื่อม เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมนุมอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงาน หรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา วิถีทางแห่งการดำเนินตามหลักธรรมในลัทธิ ความเชื่อ ศาสนา ผ่านพิธีกรรมนั้น เป็นหนทางที่ต้องอาศัยความเชื่อมั่นและความศรัทธาอันแรงกล้าที่ประกอบไปด้วยปัญญาดำเนินไปด้วยสติได้อย่างถูกทาง ก็จะบังเกิดผลเป็นความสุขแก่ตนนั้น ที่จะปรากฏผลมากน้อยเช่นไรเป็นไปตามลำดับไปจนถึงขั้นสูงสุด และผลก็จะเป็นที่ประจักษ์ใจแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง รู้ได้เฉพาะตนเองเป็นสมบัติของเจ้าของเอง จนเกิดความเชื่อมั่นในพิธีกรรมและกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต[88]

การวิพากษ์พิธีกรรมก่อให้เกิดความสงบสุขความเรียบร้อยและมิติใหม่ทางพิธีกรรมในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล และเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป การวิพากษ์พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทำพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชน เว้นจากการทำชั่ว ทำความดีมีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ ความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจ และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ เฉกเช่นกับท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่เขาเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำเขาเข้าสู่วินัยที่จะนำต่อให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไป และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกันวินัยก็เป็นที่ปรากฏตัวของธรรมะในโลก

---

[88] วศิน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญาในพระพุทธศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, 2554), หน้า 105.

แห่งสมมติของมนุษย์ด้วย ดังนั้น ถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และถ้าเมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมาย และเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรม[89]

จากข้างต้นสามารถสรุปการวิพากษ์พิธีกรรมได้ว่า ความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนารวมถึงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อการวิพากษ์พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน ด้วยมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วิธีคิด การแสดงออกทางสังคม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาในหลักพระธรรมคาสอนนับว่าส่งผลให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข พระพุทธศาสนารวมถึงพระธรรมคำสอนจึง เป็นสิ่งคู่ควรกับจิตใจ ต้องอาศัยความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาเป็นสิ่งนำทางเพื่อก้าวไปสู่การน้อมนำหลักธรรมเข้ามาปฏิบัติที่จะพึงรู้เห็นและเข้าใจได้เฉพาะตน จนเป็นความมั่นคงในหลักแห่งความเชื่อและความศรัทธา

[89] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2538), หน้า 16.

บทที่ 4
วิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

ในบทนี้จะได้นำเสนอการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม อันเป็นการวิเคราะห์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาในหลากหลายมิติทั้งคุณค่า ประโยชน์ต่าง ๆ รวมทั้งปัญหา หรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาในรูปแบบของการวิพากษ์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแสดงข้อค้นพบจากพุทธวิพากษ์พิธีกรรม โดยจะนำเสนอรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

4.1 ข้อค้นพบที่ได้จากการลงภาคสนาม

4.1 ผลการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในไทยนั้น เป็นพิธีกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือปะปนกันอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อท้องถิ่น ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อของชนชาติต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาใน บางพิธีกรรมแทบจะเป็นเนื้อเดียวกันแยกไม่ออกว่า พิธีกรรมไหนเป็นของพุทธ พิธีกรรมไหนเป็นความเชื่อดั้งเดิม พิธีกรรมไหนเป็นของชนชาติต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในไทย หรือพิธีกรรมไหนเป็นความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมีการผสมผสาน วิวัฒนาการเป็นประเพณีและวัฒนธรรมมาอย่างช้านาน เพื่อสนอง หรือตอบรับต่อการดำเนินวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต และพัฒนาไปสู่เป้าหมายทางจิตวิญญาณ เพราะเมื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้น ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความสบายใจให้กับผู้ประกอบและผู้ร่วมพิธีกรรม[1] โดยตั้งอยู่ในหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินพิธีกรรมที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน โดยสามารถสรุปเป็นสาระสำคัญได้ ดั้งนี้

[1] สัมภาษณ์ รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม, อดีตหัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัยและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 13 มิถุนายน 2565.

4.1.1 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ

ในส่วนของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศาสนพิธีที่มีขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติ ศาสนพิธีต้องทำอย่างถูกต้องเป็นระเบียบ เกิดความสบายใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี เป็นแบบอย่างที่ดีได้

1. เหตุกำเนิดศาสนพิธี

พิธีกรรมจัดได้ว่าเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงสาระ หรือแก่นพระศาสนาโดยการเข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาตามลำดับ และที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาในโอวาทปาติโมกข์นั้นมีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป 3 ประการ ได้แก่

1. สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว)

2. สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี)

3. สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส)[2]

ดังนั้น ศาสนพิธี หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเป็นแบบเดียวกัน เหตุให้เกิดศาสนพิธีนี้ คือ ความนิยมทำบุญของพุทธศาสนิกชน ไม่ว่าจะปรารภเหตุอะไรทำกัน ก็มักจะให้ตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงแนะแนวทางในการปฏิบัติพิธีกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของศาสนกิจไว้ 3 หลัก คือ

1. ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

2. ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย และ

3. ภาวนา การยกระดับจิตให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่งและให้เกิดปัญญา[3]

2. คุณลักษณะของการประกอบพุทธศาสนพิธี

1. มีวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อยในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล

2. มีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป

---

[2] กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *ศาสนพิธีและมารยาทไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 6.

[3] สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สญฺญโต), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, 24 มิถุนายน 2565.

3. มีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้[4]

3. พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ตามลักษณะที่เข้าไปเกี่ยวข้อง สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระสงฆ์

2. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และ

3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ สามารถเปรียบเทียบระหว่างพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์กับพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 ได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาตามพุทธบัญญัติและการปฏิบัติของพุทธบริษัท

พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์	พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4
- พิธีบรรพชา - พิธีอุปสมบท - พิธีเข้าพรรษา - พิธีปวารณา - พิธีทอดกฐิน	- พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - พิธีการสมาทานศีล - พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธ-ศาสนา

4. หมวดของศาสนพิธี

ศาสนพิธี สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 หมวดใหญ่ ๆ ดังนี้

1. กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะบุคคล เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการรักษาศีลประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

2. บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปมี 2 ประเภท คือ 1. พิธีทำบุญในงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และ 2. พิธีทำบุญในงานอวมงคล เช่น บุญหน้าศพ เป็นต้น

3. ทานพิธี เป็นพิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายทาน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

4. ปกิณกะพิธี เป็นพิธีเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การอาราธนาศีล การประเคนของพระ เป็นต้น[5]

---

[4] สัมภาษณ์ พระครูปฐมชยาภิวัฒน์ (สมชาย วรมุนี (แก้วโกมุท)), เจ้าอาวาสวัดใหม่สุปดิษฐาราม จังหวัดนครปฐม, 23 มิถุนายน 2565.

[5] กิ่งแก้ว อัตถากร, *ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัย-สุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 12.

4.1.2 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม

การดำรงอยู่ของพิธีกรรมของไทยในปัจจุบันนี้ ได้แสดงให้เห็นลักษณะการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา ในระดับรูปธรรม รวมทั้งด้านพื้นที่ที่เลือกใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม เครื่องสักการะที่บูชา ภาษา อากัปกิริยา การแสดงออก ของผู้นำและผู้เข้าร่วม ล้วนปรากฏออกมาในพิธีกรรมเหล่านั้น ส่วนในระดับนามธรรมรวมทางด้านความเชื่อที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม การให้คุณค่าเหล่านี้มักจะปรากฏในกิจกรรมของความเชื่อดั้งเดิมต่าง ๆ อยู่เสมอ[6]

ศาสนพิธีในทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้หลายประเภท ตามความต้องการของผู้ที่จะศึกษาว่าจะศึกษาในแนวใด เช่น แบ่งเป็นงานมงคลกับงานอวมงคล หรืองานศาสนพิธีสำหรับพระสงฆ์กับงานศาสนพิธีสำหรับพุทธศาสนิกชนประชาชนทั่วไป ซึ่งบางคนมองว่าเป็นพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา แต่บางพิธีกรรมนั้นผสมผสานประยุกต์มาจากความเชื่อดั้งเดิม[7] โดยสามารถกล่าวโดยสรุปได้ 2 หมวด ดังนี้

1. ศาสนพิธีในงานมงคล คือ การทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคล เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เช่น รับขวัญเด็กแรกเกิด การโกนจุก ทำบุญวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน อุปสมบท หรือฉลองกิจกรรมต่าง ๆ ทำบุญเดือน 10 ทำบุญสงกรานต์ ทำบุญสารทไทย เป็นต้น

2. ศาสนพิธีในงานอวมงคล คือ การทำบุญที่เกี่ยวกับการตาย หรือทำในสิ่งที่คิดว่าร้ายให้กลายเป็นดี เช่น ทำบุญหน้าศพ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน ทำบุญอัฐิ ทำบุญอสุนิบาต (ฟ้าผ่า) สัตว์ไม่เป็นมงคลขึ้นบ้าน ไล่ผีขับผี ฝันไม่ดี เรียกขวัญให้กับเข้าหาตน เป็นต้น[8]

นับตั้งแต่สมัยปฏิรูปการเมืองการปกครองในรัชกาลที่ 4-5 เป็นต้นมา เป็นระยะของการปฏิรูปทั้งทางศาสนจักรและอาณาจักร พระพุทธศาสนาในไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลากหลายมิติ ทำให้ประเพณีตลอดจนความเชื่อทางผีของคนเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเมืองต่างมีการถูกลดบทบาทลง แต่ก็มีการปะปนความเชื่อผีและพระพุทธศาสนาอยู่บ้าง จึงจะได้มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ เหล่านั้น บางพิธีกรรมก็ถูกลดบทบาท หรือยกเลิกไป เหตุผลส่วนหนึ่ง เพราะสภาพทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม เปลี่ยนแปลง

---

[6] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย, ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 3.

[7] สัมภาษณ์ รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม, อดีตหัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัยและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 13 มิถุนายน 2565.

[8] ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น,* (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2538), หน้า 86.

พิธีกรรมเหล่านั้นจึงได้ลดความนิยมไป หรือบางครั้งก็มีการผสมผสานต่อยอดจากพิธีกรรมยุคเก่ามาสู่รูปแบบประยุกต์ในอีกรูปแบบหนึ่ง หรือในบางครั้งก็เกิดพิธีกรรมรูปแบบใหม่ซ้อนทับพิธีกรรมเก่าก็มี[9]

4.1.3 พุทธวิพากษ์พิธีกรรมหลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมสามารถยกตัวอย่างโดยสังเขป ดังนี้

1. หลักธรรมที่ปรากฏทางวัตถุ

1.1 ธูป

ธูปในกระถางธูปปักเรียงกันเป็นแนว 3 ดอก ใช้บูชาคุณของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ

พระปัญญาธิคุณ หมายถึง พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อมตธรรมอย่างเยี่ยม หาบุคคลอื่นเสมอเหมือนพระองค์มิได้ ซึ่งได้แก่ อริยสัจ 4 และปฏิจจสมุปบาท จึงได้ทรงพระนามว่า สัมมาสัมพุทโธ แปลว่า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบแล้ว

พระปริสุทธิคุณ หมายถึง การที่พระพุทธเจ้าห่างไกลจากกิเลสทั้งปวงบริสุทธิ์ เช่น ความมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เกิดขึ้น ควรเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสยินดีซึ่งถือว่าเป็นโลกธรรมฝ่ายดี 4 อย่าง และโลกธรรมฝ่ายที่ไม่ดี 4 อย่าง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ซึ่งโลกธรรมทั้ง 8 ไม่สามารถครอบงำพระองค์ได้

พระกรุณาธิคุณ หมายถึง พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้แล้วก็มิได้ปิดบังหวงแหนสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ แต่พยายามที่จะเผยแพร่ให้ชาวโลกได้รู้ และนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย ทั้งที่ถูกขัดขวางจากเจ้าลัทธิต่าง ๆ ทรงยอมกระทำ ด้วยขันติ จึงนับได้ว่าพระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวโลกทั้งมวล[10]

ธูปสามดอกจึงบูชาแทนพระคุณทั้งหมด ลักษณะของธูปต้องมีกลิ่นหอม แต่เป็นกลิ่นหอมที่ทำให้กิเลสยุบตัวลง จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่าน ธูปหมดแล้วก็ยังมีกลิ่นอบอวลเปรียบเหมือนกับพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ที่ยังอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาจนถึงทุกวันนี้

1.2 เทียน

เทียน จะนิยมใช้จุดครั้งละ 2 เล่ม หมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามี 2 ประเภท กล่าวคือ พระวินัย 1 เล่ม สำหรับฝึกหัดกาย วาจาให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและพระธรรม 1 เล่ม สำหรับอบรมจิตใจให้สงบระงับความชั่วทุจริตทุกประการ เทียนที่บูชาควรมีลักษณะเล่มใหญ่เหมาะกับพิธีการเพราะแสงสว่างจากเทียน เปรียบเสมือนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ในการจุดเทียนต้องจุดเทียนด้านขวาของพระพุทธรูปหรือด้านซ้ายมือของผู้จุดก่อน เพราะถือว่าพระธรรมมีมาก่อนที่จะมีพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงค้นพบพระธรรมนั้น ปริศนาธรรมในเรื่องนี้ คือ

---

[9] สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สญฺญโต), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, 24 มิถุนายน 2565.

[10] สัมภาษณ์ พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.ดร. (อรุณ พุทฺธิสาโร), อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 8 มิถุนายน 2565.

แสงสว่างจากแสงเทียนมีวันดับมีวันมืด แต่แสงสว่างอันล้ำเลิศ คือ ปัญญา อันเกิดจากการปฏิบัติธรรม ย่อมสว่างรุ่งโรจน์ชั่วนิจนิรันดร์[11]

1.3 ดอกไม้

ดอกไม้สำหรับบูชาพระสงฆ์ มีความหมายว่า ดอกไม้นานาชนิดที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็จะสวยงามตามสภาพนั้น ๆ เมื่อนำมาจัดสรรตกแต่ง ก็จะมีระเบียบสวยงามขึ้น เปรียบได้กับพระสงฆ์เมื่อยังเป็นคฤหัสถ์ก็มีกริยามารยาทตามฐานะตามตระกูล แต่เมื่อมาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงวางพระธรรมวินัยไว้เป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติ พระสงฆ์ทุกรูปจึงต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในรูปแบบเดียวกันจนเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย น่าเคารพน่าเลื่อมใสศรัทธา เช่นเดียวกับดอกไม้ที่จัดสรรแล้วฉันนั้น ดอกไม้ที่ใช้บูชาพระสงฆ์ นิยมใช้ดอกไม้ที่มีลักษณะสีสวยมีกลิ่นหอมและกำลังสดชื่น[12]

1.4 ภาชนะ

ภาชนะสำ หรับทำน้ำมนต์ จะใช้บาตร หรือหม้อน้ำมนต์ หรือขันน้ำพานรองก็ได้ แต่ไม่ควรใช้ขันเงิน หรือขันทอง เพราะไม่ควรแก่การจับต้องของพระสงฆ์ ใส่น้ำสะอาดไว้พอเหมาะ มีเทียนขี้ผึ้งวางไว้บนฝาภาชนะและมีเครื่องปะพรมน้ำพระพุทธมนต์ ซึ่งนิยมใช้หญ้าคา หรือก้านมะยมที่มีใบ มามัดเป็นกำ หรือจะใช้อย่างอื่นแทนก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม[13]

1.5 การโยงด้วยสายสิญจน์

การโยงด้วยสายสิญจน์ เปรียบเสมือนการเชื่อมโยงความศักดิ์สิทธิ์มาสู่ตน อีกนัยหนึ่งหมายถึง ความบริสุทธิ์ในศีลในธรรม ในทางปฏิบัติในพิธีกรรมให้โยงจากซ้ายไปขวาของสถานที่ หรือวัตถุ เช่น รอบบ้าน รอบรั้ว แล้วโยงมาที่ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะหมู่บูชาต่อมาที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์แล้ววางไว้บนพาน[14]

---

[11] สัมภาษณ์ พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.ดร. (อรุณ พุทฺธิสาโร), อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 8 มิถุนายน 2565.

[12] สัมภาษณ์ พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.ดร. (อรุณ พุทฺธิสาโร), อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 8 มิถุนายน 2565, (อ้างอิงแล้ว).

[13] สัมภาษณ์ พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา)), เจ้าคณะตำบลบางกระเบา, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม, 30 มิถุนายน 2565.

[14] สัมภาษณ์ พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา)), เจ้าคณะตำบลบางกระเบา, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม, 30 มิถุนายน 2565.

2. หลักธรรมที่ปรากฏทางการปฏิบัติ

2.1 การไหว้และการกราบ

การไหว้ เป็นการแสดงถึงการลดอัตตา การถือตน และแสดงมิตรไมตรี การไหว้และกราบพระรัตนตรัยรวมทั้งปูชนียวัตถุและปูชนียสถานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นการแสดงออกซึ่งความศรัทธาตั้งมั่นและน้อมนำพระธรรมคำสอนของพระองค์มาปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา

ในกรณีที่ไม่สามารถกราบเบญจางคประดิษฐ์ได้ โดยประนมมือขึ้นให้นิ้วหัวแม่มือจรดที่กลางระหว่างคิ้ว นิ้วชี้แตะที่เหนือหน้าผาก ก้มหัวให้หน้าขนานกับพื้น ค้อมหลังพอประมาณ การไหว้ผู้มีพระคุณและผู้อาวุโส ได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์และผู้ที่เราเคารพอย่างสูง โดยประนมมือขึ้นเช่นเดียวกับการไหว้พระ แต่นิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก นิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว การไหว้บุคคลทั่วไปและผู้เสมอกัน ให้ประนมมือขึ้นก้มศีรษะเล็กน้อย หัวแม่มือจรดที่ปลายคาง นิ้วชี้แตะที่จมูก ค้อมหลังพอประมาณ ส่วนการไหว้ผู้เสมอกันทั้งชายและหญิงให้ยกมือขึ้นไหว้พร้อมกัน หรือในเวลาใกล้เคียงกัน[15]

2.2 สวดมนต์

การสวดมนต์มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เพียงแต่การสวดมนต์ในสมัยนั้นท่านไม่ได้เรียกว่าการสวดมนต์ไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่เป็นแบบอย่างในปัจจุบัน ในขั้นต้นเป็นการสวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธวจนะ หรือทบทวนหลักคำสอนสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เป็นการสืบต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้วิธีเรียนรู้จากอาจารย์ที่เรียกว่า มุขปาฐะ

การสวดมนต์เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เป็นการกล่าวสรรเสริญในสิ่งที่ตนเองให้ความเคารพ ซึ่งจะเกิดผลดีเมื่อผู้สวดมนต์ทำจิตของตนให้สงบเป็นสมาธิและเป็นผู้มีปัญญา ปรารถนาความสงบสุขทางร่างกาย จิตใจ เพื่อมุ่งให้เกิดความผาสุก เมตตาและปรารถนาดีต่อกันไม่ใช่ใช้ไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะเกิดผลดีเมื่อผู้สวดมนต์ทำจิตของตน ให้สงบเป็นสมาธิ และเป็นผู้มีปัญญาในที่สุด[16]

2.3 การถวายและบริจาคทาน

การถวายและบริจาคทาน เป็นการแสดงออกซึ่งจาคะ ที่อยู่บนหลักของความเมตตากรุณา ตัวอย่างเช่น เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เสร็จแล้ว ผู้ร่วมพิธีถวาย

---

[15] สัมภาษณ์ พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (คมน์กฤตย์ สุนทรสุวรรณ), เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม, หัวหน้าพระวินยาธิการจังหวัดนครปฐม, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครปฐม แห่งที่ 20, 22 มิถุนายน 2565.

[16] สัมภาษณ์ พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา)), เจ้าคณะตำบลบางกระเบา, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม, 30 มิถุนายน 2565, (อ้างอิงแล้ว).

จตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา ผู้ร่วมพิธีกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลที่ได้ทำ พระสงฆ์ปะพรมน้ำพระพุทธมนต์ เป็นอันเสร็จพิธี[17]

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น สามารถวิพากษ์ได้ว่า การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นจะประกอบไปด้วยบุญและกุศลหลายอย่างต่างกันไป ตามแต่ละวิธีการที่จะประกอบกิจนั้น ๆ และแต่ละอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตทั้งในด้านนามธรรม รูปธรรม โลกียะ และโลกุตระ บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเพณีและวัฒนธรรมประจำชาติ ศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ และประจำจิตใจของพุทธศาสนิกชนคนไทยของเรามาเป็นเวลาช้านาน ถึงแม้พระพุทธศาสนานั้น จะเป็นศาสนาแบบอเทวนิยม (Atheism) ปฏิเสธพระเจ้า เชื่อในกฎธรรมชาติก็ตาม แต่ก็ผสานกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และศาสนาแบบพหุเทวนิยม (Polytheism) ดั่งที่เราเห็นในปัจจุบัน[18]

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

จากการที่ผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) รายบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบการวิเคราะห์และเรียบเรียงรวบรวมเพื่อสนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาจากบทสัมภาษณ์ (Contents Analysis) สามารถสรุปได้นี้

1. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรม (ไทยทั่วไป) อย่างไร

คำว่า พิธี หมายถึง งานที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อ หรือตามขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคล พิธีมงคลสมรส พิธีพระราชทานปริญญาบัตร เป็นต้น ในพิธีหนึ่ง ๆ จะมีพิธีการต่าง ๆ[19]

คำว่า พิธีการ หมายถึง ระเบียบและขั้นตอนในการทำพิธี เช่น พิธีการต่าง ๆ ที่ทางราชการหรือภาคเอกชนกำหนด เช่น พิธีการเฉลิมพระมงคลสมัย พิธีเปิดการแข่งขันกีฬา พิธีการบนเวทีมวย เป็นต้น โดยขั้นตอนของพิธีที่กำหนดไว้ตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นพิธีจนจบพิธี เพื่อให้การจัดกิจกรรมใน

---

[17] สัมภาษณ์ พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (คมน์กฤตย์ สุนทรสุวรรณ), เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม, หัวหน้าพระวินยาธิการจังหวัดนครปฐม, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครปฐม แห่งที่ 20, 22 มิถุนายน 2565.

[18] ธิดา โมสิกรัตน์ และจำนงค์ ทองประเสริฐ, *ศาสนาและพิธีกรรมของไทย, ในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 8-15,* พิมพ์ครั้งที่ 8, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543), หน้า 40.

[19] สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สญฺญโต), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, 24 มิถุนายน 2565.

พิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความถูกต้อง เรียบร้อย และสวยงาม อันนำมาซึ่งความศรัทธาและความเชื่อในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในส่วนผู้ที่เข้าร่วมพิธีและผู้ที่พบเห็น[20]

คำว่า พิธีกรรม หมายถึง แบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในทางศาสนา หรือไสยศาสตร์ เช่น พิธีกรรมล้างบาปตามศาสนาต่าง ๆ พิธีกรรมสืบชะตา พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำขวัญข้าว เป็นต้น โดยพิธีกรรมนั้น เป็นการกระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อให้ได้รับผลสำเร็จและนำไปสู่ผลที่ต้องการ อันเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาเข้าสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่จัดกิจกรรมนั้น ๆ และสามารถน้อมนำให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นได้[21]

คำว่า พิธีกร หมายถึง ผู้ดำเนินรายการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ให้เป็นไปตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้โดยทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านพิธีการ ประสาน ควบคุม และกำกับพิธีการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามกำหนดการ ในกรณีที่เป็นพิธีกรทางศาสนา จะเรียกว่า “ศาสนพิธีกร” หรือ “เจ้าพิธี” “ผู้นำพิธี” ซึ่งหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ควบคุมและปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้องตามพิธีกรรมทางศาสนาตลอดจนประสานงานเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย[22]

หลักการ วิธีการ หรือขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรม เป็นส่วนหนึ่งด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีการและพิธีกรรมที่มีอยู่บนความหลากหลายของแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยหลักการต้นแบบที่เป็นมาตรฐานสากล ซึ่งอาจนำมาจากงานเอกสาร หนังสือ ตำราก็ดี หรือจากคำบอกเล่า คำสอนต่าง ๆ ก็ดี จะมีวิธีการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่แต่ละหน่วยงานที่แตกต่างกันไป[23]

พิธีกรรมของไทยทั่วไปส่วนใหญ่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำรงชีวิตของคนไทย มีความเชื่อและความศรัทธา สังเกตได้จากการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีมากมายในชีวิตประจำวัน ทั้งการเชื่อถือบาปบุญ การเชื่อถือโชคลางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ คือ

---

[20] สัมภาษณ์ รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม, อดีตผู้อำนวยการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 21 มิถุนายน 2565.

[21] สัมภาษณ์ รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม, อดีตผู้อำนวยการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 21 มิถุนายน 2565.

[22] สัมภาษณ์ รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม, อดีตหัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัยและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 13 มิถุนายน 2565.

[23] สัมภาษณ์ รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม, อดีตผู้อำนวยการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 21 มิถุนายน 2565, (อ้างอิงแล้ว).

ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตของคนไทยในสังคมเมือง หรือชนบทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน[24]

2. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิพากษ์พิธีกรรมหมายถึงอย่างไร

วิพากษ์พิธีกรรม หมายถึง การทำพิธีการต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นมาเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี ร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา ก่อให้เกิดพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นเหตุจูงใจในแนวคิดคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เห็นประโยชน์และคุณค่าตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่ความเป็นจริงและความเปลี่ยนแปลงใหม่และให้ได้สิ่งที่ดีกว่า[25]

3. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไร

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าและมีประโยชน์ ดังนี้

1. เสริมสร้างเอกลักษณ์ของประเทศ หรือชุมชน

พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่าง หนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติเป็นการเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่งที่พอจะอวดผู้อื่นได้ว่าชาติเรานั้นได้สะสมระเบียบประเพณีอันดีงามมานานแสนนานแล้ว ซึ่งแสดงถึงว่าเรามีวัฒนธรรมนั้น ฉะนั้นพิธีกรรมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ที่ไม่มีชาติใดเหมือน แสดงถึงความเป็นไท มิใช่ทาสของชาติใดทั้งยังป้องกันมิให้ชาติถูกลืม นอกจากเป็นเอกลักษณ์ของชาติโดยภาพรวมแล้วยังเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา แต่ละภาคส่วนของประเทศไทยก็มีพิธีกรรมที่มีคุณค่าของตนเอง[26]

2. พิธีกรรมมีประโยชน์ทางใจ

ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ตัวอย่างในการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจของศาสนพิธี เช่น เมื่อต้องการจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แบบแรกตัดพิธีกรรมออกหมด คือเมื่อพระมาถึงบ้านก็นำอาหารคาวหวานมาถวายท่านเลย เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้วก็อำลากลับวัดเลยเช่นกัน นี่แบบตัดพิธีกรรมออก

---

[24] สัมภาษณ์ ดร.กฤติยา ถ้ำทอง, อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 13 มิถุนายน 2565.

[25] สัมภาษณ์ พระครูปฐมชยาภิวัฒน์ (สมชาย วรมุนี (แก้วโกมุท)), เจ้าอาวาสวัดใหม่สุปดิษฐาราม จังหวัดนครปฐม, 23 มิถุนายน 2565.

[26] สัมภาษณ์ ดร.กฤติยา ถ้ำทอง, อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 13 มิถุนายน 2565.

อีกแบบหนึ่งเป็นแบบทำตามพิธีกรรม คือ เมื่อพระมาถึงแล้วเจ้าของบ้านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ได้กราบพระ ได้รับศีล ได้ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ได้ถวายทานด้วยมือตนเอง พระท่านฉันเสร็จแล้ว ก็ได้รับพรจากพระ ได้กรวดน้ำ ได้รับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามลำดับ ในสองแบบนี้แบบแรกไม่มีพิธีกรรม แบบหลังมีพิธีกรรมเพิ่มขึ้นตามความนิยม แบบไหนจะเป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าภาพหรือผู้กระทำประทับใจและเกิดความแช่มชื่นเป็นสุขใจมากกว่ากัน ฉะนั้นพิธีกรรมมีผลต่อจิตใจคือช่วยให้เกิดคุณธรรมขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติ ได้แก่ 1. ความมีสติ 2. ความสามัคคี 3. ความเป็นระเบียบประณีตงดงาม 4. เกิดความชุ่มชื่นเบิกบานใจ และ 5. เกิดความฉลาด

3. พิธีกรรมมีส่วนช่วยธำรงพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีเป็นขั้นตอนชักจูงให้ผู้ปฏิบัติซาบซึ้ง เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีใจมุ่งมั่นที่จะศึกษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในขั้นลึกต่อไปได้ด้วยดี

4. พิธีกรรมมีส่วนช่วยให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

องค์ประกอบของศาสนาอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ก็คือ ทำให้เกิดสิ่งดีงาม พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาในการดำเนินวิถีชีวิต พิธีกรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องห่อหุ้มศาสนาไว้ อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาและแสดงถึงความเจริญทางด้านจิตใจของผู้นับถือพระพุทธศาสนา[27]

4. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างไร

ชักนำคนรุ่นใหม่เข้าวัดมาไหว้พระเป็นการปลูกฝังให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา เป็นการชักนำพุทธศาสนิกชนให้ห่างไกลอบายมุข เว้นจากการทำชั่วทำแต่ความดีมีจิตใจผ่องใสอิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา[28]

5. วิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

5.1 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าด้านการปฏิบัติที่ถูกต้องได้อย่างไร

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนานั้น มีทั้งเปลือก กระพี้ และแก่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาที่เปรียบดั่งต้นไม้ต้นใหญ่ ตั้งตระง่านยืนนานมาตราบเท่าทุกวันนี้ ทั้งนี้ต้นไม้ถ้ามีแต่แก่น ก็เหมือนกับต้นไม้ตาย ถ้ามีแต่เปลือก ก็เหมือนต้นกล้วย ไม่ถาวร ต้นไม้ใดที่มีครบทั้งเปลือก กระพี้ และแก่น ต้นไม้นั้นจะยืนนาน เพราะเปลือกเป็นเครื่องห่อหุ้มกระพี้ทำให้กระพี้เจริญงอกงาม กระพี้หุ้มห่อแก่น

---

[27] สัมภาษณ์ พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (คมน์กฤตย์ สุนทรสุวรรณ), เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม, หัวหน้าพระวินยาธิการจังหวัดนครปฐม, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครปฐม แห่งที่ 20, 22 มิถุนายน 2565.

[28] สัมภาษณ์ พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา)), เจ้าคณะตำบลบางกระเบา, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม, 30 มิถุนายน 2565.

ส่งเสริมสนับสนุนให้แก่นค่อย ๆ เจริญเติบโตเป็นลำดับ การที่พระพุทธศาสนาสืบต่อมาได้สองพันกว่าปีเช่นนี้ ก็ต้องมีทั้งเปลือก กระพี้ และแก่น เป็นเครื่องห่อหุ้มส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่นนั้นเหมือนกัน[29]

ดังนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าพิธีกรรมจัดเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงพระพุทธศาสนา โดยการเข้าถึงแก่นแท้ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ และที่สำคัญ คือ คุณค่าด้านการปฏิบัติด้วยการทำบุญให้ทาน รักษาศีล การเจริญจิตภาวนาตามลำดับ และคุณค่าด้านด้านวัฒนธรรมที่พัฒนาในท้องถิ่นปัจจุบัน คุณค่าด้านสังคมเกิดการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองนำไปสู่ความสันติสุข[30]

5.2 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมสามารถผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมด้านสังคมได้อย่างไร

พิธีกรรมในพระพุทธศาสนายังมีลักษณะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาผีถือเป็นศาสนาแรก ๆ ที่เข้ามาโดยมีความเชื่อว่ารอบ ๆ ตัวเรา มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ หรือมีอำนาจเหนือความเป็นธรรมชาติบางอย่าง ศาสนาผีเรียกได้ว่าเป็นพื้นฐานของคนไทยที่สะท้อนผ่านแก่นความเชื่อและความคิดที่แฝงอยู่สังเกตได้จากคนไทยมักเคารพสิ่งที่มองไม่เห็น ถ้าเห็นอะไรแปลก หรือดูน่ากลัวก็ไหว้กันไปหมด เช่น การไหว้ต้นไม้ ไหว้สัตว์ที่มีความพิเศษเหล่านี้ช่วยให้คาดการณ์ได้ว่า แก่นของคนไทยนับถือศาสนาผีกันมาก่อน แล้วค่อยเริ่มรับศาสนาอื่นตามเข้ามา โดยมีเรื่องขวัญ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญกลับมาเป็นหลักของความเชื่ออิทธิพลความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ในสังคมไทยโบราณได้มีบทบาทต่อการดำรงวิถีชีวิตของคนไทย[31]

5.3 ท่านคิดว่าเห็นพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

พุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านวัฒนธรรมพิธีกรรมจัดเป็นจุดนัดหมายให้มาทำสิ่งเดียวกันในชุมชนสามารถจรรโลงวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น งานบุญบั้งไฟเป็นเอกลักษณ์ของคนอีสานและสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมคุณค่าทางด้านความสามัคคีปรารถนาดีต่อกันในชุมชนศูนย์รวมนำคนเข้าถึงพระพุทธศาสนา[32]

---

[29] สัมภาษณ์ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 29 มิถุนายน 2565.

[30] สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สญฺญโต), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, 24 มิถุนายน 2565.

[31] สัมภาษณ์ พระมหาสาธร ธมฺมาทโร, ผศ.ดร., ประธานหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 13 มิถุนายน 2565.

[32] สัมภาษณ์ พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.ดร. (อรุณ พุทฺธิสาโร), อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 8 มิถุนายน 2565.

5.4 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านรักษาพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

พุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านรักษาพระพุทธศาสนาได้ ดังนี้

1. เป็นวิธีการดึงผู้คนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนา

2. เป็นรูปแบบวิธีการมีแบบแผนที่งดงามและสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

3. เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความสามัคคีปรารถนาดีต่อกัน

4. สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญยั่งยืนสืบไป

5. ผู้ที่ศึกษาศาสนพิธีดีแล้วย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศลได้อย่างถูกต้อง[33]

ลัทธิใด หรือศาสนาใดก็ตาม จำเป็นจะต้องมีขนบธรรมเนียมประเพณี คือ พิธีรีตองต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายประจำ ซึ่งผิดแผกแตกต่างกันไปโดยเครื่องหมายนั้น จะทราบได้ที่ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น ๆ โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ทานเป็นเครื่องเลี้ยงพวกพล ศีล เป็นมนต์วิชา ปัญญา เป็นอาวุธ จะเห็นได้ว่าถ้าขาด ทาน เสียอย่างเดียว ศาสนาจะไม่มีเหลือ หมดสิ้นกันเลย ฉะนั้น ทาน จึงเป็นเบื้องต้น เป็น เปลือก หุ้มห่อ กระพี้ ไว้ วันนี้จะอธิบายถึงเรื่อง ทาน และศีล ซึ่งเปรียบเสมือนเปลือก[34]

พิธีกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพระศาสนา ด้วยการทำบุญทำทาน เช่น ใส่บาตร หรือการสร้างศาลาการเปรียญ สำหรับไว้บำเพ็ญการกุศล เป็นต้น หากว่าไม่มีทานเหล่านี้เป็นเครื่องทะนุถนอมบำรุงเสียแล้ว ศาสนาจะดำรงอยู่ไม่ได้ โบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ สำหรับประกอบศาสนาพิธีต่าง ๆ มีเฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น นี่ก็เพราะการทำทานของชาวพุทธแท้ ๆ คือ เปลือก ถึงจะเป็นเปลือกของพระพุทธศาสนาก็ตาม อาคารสถานที่ทุกชาติ ทุกประเทศที่เขาว่าสวยงามมาก เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องสง่างามของประเทศชาติบ้านเมือง[35]

พุทธพิธีกรรมจึงเป็นระเบียบแบบแผน หรือแบบอย่างที่ถือปฏิบัติในศาสนา เมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ระเบียบแบบแผน หรือแบบอย่างที่พึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีต่าง ๆ ช่วยทำให้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนิกชนมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นสิ่งตอกย้ำใจ

---

[33] สัมภาษณ์ พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา)), เจ้าคณะตำบลบางกระเบา, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม, 30 มิถุนายน 2565.

[34] สัมภาษณ์ รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม, อดีตหัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัยและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 13 มิถุนายน 2565.

[35] สัมภาษณ์ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 29 มิถุนายน 2565.

ให้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยได้อย่างดีเยี่ยม จึงเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามที่ควรรักษาไว้คู่กับพระพุทธศาสนาตลอดไป[36]

ดังนั้น จึงสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า พุทธวิพากษ์พิธีกรรมนั้นมีการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่ออันหลากหลายเชื้อชาติที่ดำรงอยู่ในแผ่นดินไทยและนับถือพระพุทธศาสนา พัฒนาต่อยอดเป็นพิธีกรรมทั้งพิธีราษฎร์และพิธีหลวงจวบจนถึงปัจจุบัน สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ นั้นคงอยู่ คือ มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ถึงแม้บางพิธีกรรมนั้นไม่ได้มีอิทธิพลต่อแนวความคิดยุคปัจจุบันโดยรวมมากนัก แต่พุทธศาสนิกชนและภาครัฐได้เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้พิธีกรรมบางอย่างเป็นจุดเด่นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือซอฟพาวเวอร์ของไทย

[36] สัมภาษณ์ พระครูปฐมชยาภิวัฒน์ (สมชาย วรมุนี (แก้วโกมุท)), เจ้าอาวาสวัดใหม่สุปดิษฐาราม จังหวัดนครปฐม, 23 มิถุนายน 2565.

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรม ทำให้ทราบถึงคุณค่าและประโยชน์อันเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริงของพิธีกรรมนั้นโดยใจความสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นไปเพื่อหนทางแห่งความหลุดพ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำวิจัยเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาพิธีกรรม 2. เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม และ 3. เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามเริ่มจากการเลือกพื้นที่ในการวิจัย การสำรวจพื้นที่ก่อนลงภาคสนามและการวางแผนก่อนการปฏิบัติงาน การเลือกกลุ่มศึกษา/ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือวิจัยในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (In-depth interview) เก็บขอมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) และแบบศึกษาประวัติชีวิต (Life History) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มีการตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธี Triangulation Method การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความหมายตามเนื้อความหลัก (Content Analysis) ในภาพรวม และทำการสงเคราะห์ (Synthesis) ในประเด็นที่สำคัญ ๆ ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาการโดยสรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบการวิเคราะห์ รวบรวม และเรียบเรียง เพื่อใช้สนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มปรากฏ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

สรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact Finding) ได้ว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรม สามารถกล่าวได้ว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของไทยนั้นจะเป็นรูปแบบของพหุวัฒนธรรม พิธีกรรมที่เกิดขึ้นมานั้นส่วนหนึ่งเกิดจากหลักแห่งพระพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่ออื่น ๆ ที่เป็นไปตามยุคสมัย และความต้องการในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตในชุมชนนั้น ๆ ผลที่ได้ คือ การปลอบประโลมใจ การแก้ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ การเจ็บป่วย ปัญหาต่าง ๆ ที่กระทบจิตใจ การเฉลิมฉลองเพื่อความเป็นสวัสดิมงคล เป็นต้น โดยสามารถจำแนกตามรูปแบบแห่งการปฏิบัติ เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. พิธีกรรมบริสุทธิ์ หรือพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ

2. พิธีกรรมประยุกต์ หรือพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม เป็นพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี โดยคำนึงถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ 1. พุทธบัญญัติดั่งเดิม 2. ความเหมาะสมของพิธีกรรม 3. ภาวะทางเศรษฐกิจ และ 4. ประโยชน์ที่จะได้รับ

ทั้งนี้ในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมมีการสอดแทรกหลักธรรมและข้อคิดลงไปในรายละเอียดของพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ผลที่ได้จากการปฏิบัติพิธีกรรมทั้งผู้นำประกอบและผู้ร่วมก็คือ ความดี ความงาม ความสุข หนทางแห่งการดับทุกข์ อันประกอบไปด้วยบุญและกุศล ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน สอดคล้องกับวิถีชีวิตทั้งในด้านรูปธรรม (โลกียธรรม) และนามธรรม (โลกุตรธรรม)

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรม (ไทยทั่วไป) อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผล หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ คำว่า พิธี มาจากคำว่า วิธี พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมของศาสนาและระบบความเชื่อ ซึ่งปรากฏอยู่ในทุกสังคม สะท้อนถึงความหวัง ความปรารถนา ความหวาดกลัว และความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดและอารมณ์ของมนุษย์ ในแต่ละชุมชนในสังคมไทยต่างมีพิธีกรรมของกลุ่มเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อของตนเองทั้งสิ้น เมื่อพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อ อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ พิธีกรรมจึงเป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์และสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน กล่าวคือ พิธีกรรม เป็นวิธีการกระทำของบุคคล หรือสถาบันทางสังคม เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามต้องการ ซึ่งต่อมากลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของสังคม

2. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิพากษ์พิธีกรรมหมายถึงอย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ด้วยการวิพากษ์พิธีกรรมได้ว่า พิธีกรรมในประเทศไทยนั้น เกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนาอันประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิม พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อจากชาติพันธ์ที่ได้มีการติดต่อไปมาหาสู่กัน มีการปฏิบัติเพื่อบูชาตามความเชื่อดังกล่าวผ่านประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี หรือประเพณี 12 เดือน ทั้งนี้จำแนกได้เป็น ประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ หรือประเพณีท้องถิ่น ประเพณีหลวง คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์และที่เกี่ยวเนื่องกับรัฐ

ขณะที่ประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่ราษฎร มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เนื่องเพราะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสภาพแวดล้อมต่างกัน

3. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ดังนี้

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่า คือ

1. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าด้านการปฏิบัติที่ถูกต้อง
2. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าด้านสังคมเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม
3. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าด้านวัฒนธรรมที่พัฒนาในท้องถิ่นปัจจุบัน
4. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าด้านรักษาพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์ คือ

1. เป็นวิธีการดึงผู้คนเข้าสู่หลักธรรมทางศาสนา
2. ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
3. ก่อให้เกิดความกตัญญูรู้คุณ และเป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
4. ก่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมแรงร่วมใจในการทะนุบำรุงพระพุทธ-ศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

4. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่าเป็นหลักมีความสำคัญ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการยึดเหนี่ยวจิตใจและสังคม กล่าวคือ

1. พุทธพิธีกรรมเป็นจุดนัดพบให้ทุกคนที่กระจัดกระจายกันอยู่ให้มารวมจุดเดียวกัน
2. พุทธพิธีกรรมเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมกาย วาจาและเตรียมใจให้พร้อมที่จะถึงพิธี
3. พุทธพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกกาย วาจา ให้ อยู่ในระเบียบ

5. วิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

5.1 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าด้านการปฏิบัติที่ถูกต้องได้อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่าพุทธพิธีกรรมทำให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพียงกันในสังคม อันนำไปสู่การที่จะเป็นคนที่มีศีล สมาธิ ปัญญา พุทธพิธีกรรมจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนอย่างยิ่ง

5.2 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมสามารถผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมด้านสังคมได้อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่าพุทธพิธีกรรมเป็นความเชื่อความศรัทธา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามายึดถือปฏิบัติและผสมผสานสอดคล้องกับจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความ

เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเมื่อพุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติศาสนพิธีแล้วก็จะน้อมนำความเจริญรุ่งเรืองสู่ตน ครอบครัว และสังคม

5.3 ท่านคิดว่าเห็นพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า หากกล่าวตามหลักพุทธวิพากษ์เราสามารถกล่าวได้ว่าพุทธพิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านวัฒนธรรมพิธีกรรมจัดเป็นจุดนัดหมายให้มาทำสิ่งเดียวกันในชุมชนสามารถจรรโลงวัฒนธรรมดั้งเดิม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมคุณค่าทางด้านความสามัคคีปรารถนาดีต่อกันในชุมชนศูนย์รวมนำคนเข้าถึงพระพุทธศาสนา

5.4 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านรักษาพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่าพุทธพิธีกรรมเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงต่อไปได้อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องมีการจัดการเกี่ยวกับความรู้ในศาสนพิธี เพื่อเป็นสื่อในการนำพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์พื้นฐานของชีวิต และเป็นก้าวต่อไปในการปฏิบัติธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุด ทั้งนี้ศาสนพิธีย่อมเกี่ยวข้องกันทั้งฝ่ายพระสงฆ์ อันมีพระวินัยเป็นหลักในการเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และพุทธธรรมในส่วนช่วยสงเคราะห์ศาสนิกชนผู้มาร่วมพิธีกรรมให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจนั้น ๆ ส่วนคฤหัสถ์เป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนเกื้อกูลปัจจัย 4 ให้ฝ่ายสงฆ์ดำเนินชีวิตตามพระวินัยได้ ฉะนั้น ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ต่างจำเป็นต้องศึกษาหลักพระพุทธศาสนาโดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อในการช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามหน้าที่และบทบาทของตน การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องดึงองค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอันเป็นขุมทรัพย์ทางความรู้และปัญญาของโลกออกมาปฏิบัติการตามเป้าประสงค์ที่ทุกคนมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้น เพื่อการประกอบพุทธพิธีกรรมที่ดีจะต้องมีการจัดการความรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ประโยชน์จากพระศาสนามากที่สุด และเป็นหลักประกันวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎกทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันจะนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สามารถทำประโยชน์ตนเองให้ถึงพร้อมสมบูรณ์และทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ศาสนพิธีจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่สืบไป

ส่วนที่ 3 ข้อค้นพบที่ได้จากการลงภาคสนาม

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ตามหลักพุทธวิพากษ์พิธีกรรมได้ว่าการจะทำนุบำรุงอนุรักษ์สืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนได้นั้น ประเด็นที่ต้องสนับสนุนและปลูกฝัง คือ พุทธบริษัททั้ง 4 หากเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างรัฐพิธีกับประชาชน หรือแม้กระทั่งพิธีกรรมท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ต่อไป จะต้องมีแผนและนโยบายที่

ชัดเจนอย่างต่อเนื่องในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมพิธีกรรมเหล่านั้นให้กับคนในชุมชนและเยาวชน มองเห็นถึงความสำคัญ โดยสนับสนุนเข้ารับการอบรมเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ อันเป็นวิถีวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้เห็นความความสำคัญและผลที่เกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้วัดและชุมชนนั้น ๆ ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อค้นพบ (Fact Findings) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการให้เหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเป็นลักษณะหนึ่งของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อฝึกจิตใจ สร้างความเป็นระเบียบ ปลดเปลื้องทุกข์ สร้างความสุข เป็นต้น โดยมีเรื่องของศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติเข้ามาเกี่ยวข้องระหว่างผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธี โดยมีขั้นตอนมีระเบียบแบบแผนที่ผู้ทำและผู้ร่วมพิธีกรรมต้องทราบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทวีศักดิ์ คูวัฒนา** “คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามหายาน” พิธีกรรมนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรมจึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี คือ ให้เข้าหลักการทำบุญทางศาสนา 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยตัดพิธีกรรมส่วนเกินซึ่งเป็นเหตุฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่ทำต่อกันมาโดยไม่ทราบเหตุผลออกเสีย นอกจากต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธีแล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคมด้วย ดังนั้น ศาสนพิธีจึงต้องคงคู่ไว้กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ความจริงพิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอกเพื่อเป็นทางผ่านให้เข้าถึงแก่น ธรรมหรือตัวแท้แห่งศาสนาเท่านั้นรวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ คือ รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือ พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่ง ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศล หรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศรัณย์ ท้าวมิตร** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำกงเต๊กของชาวจีนในประเทศไทย” พิธีกรรมมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้มีสืบต่อไป พิธีกรรมเป็นการแสดงออกซึ่ง

ความดีงามของสังคม พิธีกรรมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง อันนำมาสู่ความนิยมความต้องการของผู้ประกอบและผู้ร่วมพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมจะขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่ต้องการ การกำหนดวันเวลา และค่าใช้จ่าย ดังนั้น พิธีกรรม หรือวิธีกรรม คือ สิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเองหรือสักแต่ทำเช่นพูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายเป็นว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้ว แต่ที่จริงเดิมนั้น คือ การกระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อจะให้เกิดความเป็นจริงเป็นจัง เพื่อจะให้ได้ผลขึ้นมา เราจึงทำพิธีกรรม ฉะนั้น พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมนี้จึงเป็นจุดนัดพบให้ทุกคนมารวมกัน เป็นจุดนัดหมายในการเตรียมตัว เตรียมกาย เตรียมวาจา เตรียมใจ ให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่จะถึงการกระทำ ซึ่งพิธีกรรมถือเป็นวินัยพื้นฐานและสามารถนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชนด้วย ตามที่กล่าวในเบื้องต้นแล้ว

ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาวิพากษ์พิธีกรรมนั้น ถ้าจะทำพิธีกรรมให้ถูกต้อง บรรลุเป้าหมาย หรือสำเร็จได้นั้น จะต้องเข้าใจความมุ่งหมายที่ผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธีว่าต้องการผลลัพธ์เช่นไร พิธีกรรมจึงกลายเป็นลักษณะรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นมาด้วยความไม่เบียดเบียนนั้นย่อมมีคุณค่าอยู่ในตัวของพิธีกรรมนั้นเอง ส่วนจะถือได้ว่ามีประโยชน์หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธีจะมีความต้องการอะไรจากการทำพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระประภัสสร ปสนฺนจิตฺโต (แก้วดี)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพิธีงานศพของชาวพุทธบ้านบัวลาย ตำบลดงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี” ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ต่างก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อความเชื่อ ความศรัทธา ต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้เคยทำได้เคยปฏิบัติมา รวมถึงคนยุคถัดไปที่จะสืบต่อการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น พิธีกรรมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทางสังคมที่แสดงถึงความคิด ความสัมพันธ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ทำให้มีผลต่อแบบแผนการปฏิบัติ หรือค่านิยม โครงสร้างของพิธีกรรม ที่ปรากฏเป็นประเพณีและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน เพราะในแต่ละช่วงของชีวิตคนเราย่อมมีวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงศ์)** “บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมอันประกอบด้วยตัวบุคคล สถานที่ สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธี การสาธยาย วันเวลาที่ประกอบพิธี การแต่งกาย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญของพิธีในศาสนานั้น ๆ ด้วย เพราะขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติมีความสำคัญยิ่งต่อพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มขลัง ความน่าเชื่อถือ อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาร่วมของผู้พบเห็น บางพิธีกรรมความน่าทึ่งและน่าตื่นเต้นไม่ได้อยู่ที่จุดหมายว่าเสร็จพิธีแล้ว หากแต่อยู่ที่ระหว่าง

ประกอบพิธี สร้างความรู้สึกที่หยั่งลงสู่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดความประทับใจ รู้สึกได้ทำในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่ง

ผลการวิจัยพบว่า พุทธวิพากษ์พิธีกรรมในไทยนั้น จะประกอบไปด้วย พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์โดยเฉพาะ และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 โดยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ผลที่ได้ คือ บุญและกุศลนำมาซึ่งความดี อันประกอบด้วยศรัทธาและปัญญามีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งในการเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะนำพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปอีก เพราะว่าพิธีกรรมที่ทำด้วยหลักทาน ศีล ภาวนา และหลักศีล สมาธิ ปัญญา ประกอบด้วยอริยสัจจ์ 4 และมรรคมีองค์ 8 ย่อมนำไปสู่ความน่าเลื่อมใสศรัทธาเกิดปัญญาและปลดเปลื่องทุกข์สู่บรมสุข พิธีกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่อาจจะทำให้ผู้คนสนใจเกิดความประทับใจแล้วน้อมนำจิตให้อยากรู้อยากเข้ามาเกี่ยวข้องจนกระทั่งเข้ามาในศาสนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่าเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนพิธี เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ และพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นกำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีหลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ความเหมาะสม ความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า คุณประโยชน์ของพิธีกรรม มี 3 ประการ คือ มีคุณค่าทางจิตใจทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัตนาพร เศรษฐกุล** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมและศาสนพิธีก่อให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อยในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล และเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทาพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชนเว้นจากการทำชั่ว ทำความดี มีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ เป็นการสร้างความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจอิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ เฉกเช่นกับ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)** ที่ท่านเจ้าประคุณได้กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อถึงกับมวลชนส่วนใหญ่ หรือ พุทธ

บริษัท 4 โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น และจากการปฏิบัติพิธีกรรมที่เกิดขึ้นนี้ย่อมเป็นเครื่องพาสู่วินัยที่จะทำให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไปได้ และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกัน วินัยก็เป็นสิ่งที่ทำให้คนเราได้ค้นพบธรรมะ ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาตินี้ให้ปรากฏขึ้นในโลกแห่งสมมติของมนุษย์ด้วย ดังนั้น ถ้าจะให้พุทธพิธีกรรมดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องทำให้พิธีกรรมนั้นเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และถ้าเมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมายและเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรมเหล่านั้น การทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากเรื่องนั้น ๆ มีระเบียบแบบแผนขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้งตัวผู้ทำและผู้เข้าร่วมก็จะทราบระเบียบแบบแผนหรือขั้นตอนการปฏิบัติเหล่านั้นได้อย่างดี

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ระดับดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า สภาพสังคมไทยปัจจุบันเข้าสู่ยุคสังคม 4.0 มีความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งในนวัตกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเทคโนโลยี การศึกษา อุตสาหกรรม การคมนาคม การแพทย์ เป็นต้น คนรุ่น Generation Alpha กำลังจะก้าวเข้ามาสู่สังคมกลุ่มใหญ่ที่สุดของโลกในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรม วิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อต่าง ๆ อันมีผลต่อศาสนา ลัทธิ ความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ ของสังคมไทยอย่างมาก ในมิติที่ดี คือ เกิดการอนุรักษ์ประยุกต์ คงไว้ ต่อยอดพิธีกรรมเหล่านั้น ส่วนในอีกมิติหนึ่ง อาจมีการยกเลิก หรือลดความนิยมในพิธีกรรมบางพิธีกรรมลง เพื่อให้สอดรับกับวิถีชีวิตและสังคมในปัจจุบัน

ในที่นี้พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 ได้มีพุทธบัญญัติและพุทธดำรัสไว้อย่างชัดเจนในหลักการปฏิบัติตามแต่ละสถานการณ์ต่าง ๆ เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา จะมีแต่พิธีกรรมท้องถิ่นเท่านั้นที่อาจจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งผลกระทบอาจจะมาจากความยุ่งยากซับซ้อนหรือไม่สามารถเข้ากับสถานการณ์สังคม วิถีชีวิต และสนองต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนในอนาคตได้ จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับรัฐ คณะสงฆ์ ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดพิธีกรรมว่าควรสนับสนุนส่งเสริมพุทธบริษัท 4 ทั้งที่เป็นเยาวชนและวัยหนุ่มสาวยุคใหม่ หรือคนรุ่น Generation Alpha ที่เป็นกำลังสำคัญต่อการสืบทอดพิธีกรรมในอนาคต ได้เข้ารับการศึกษาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมท้องถิ่น จัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

ภาคบังคับในสถานศึกษา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เพราะเป็นโอกาสที่จะช่วยอนุรักษ์สืบต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

สร้างเสริมความเข้าใจในการปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาระหว่างวัด บ้าน ชุมชน (บวร) ให้พุทธศาสนิกชนรู้ถึงคุณค่าของพุทธพิธีกรรม คือ การปฏิบัติที่ถูกต้อง เข้าใจพิธีกรรมในบริบทของความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อใหม่ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่การพัฒนาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และรักษาทำนุบำรุงพระพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องวิพากษ์พุทธพิธีกรรมในสังคมไทย

2. ควรศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการประกอบพิธีกรรมท้องถิ่นของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3. ควรศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

4. ควรศึกษาวิจัยเรื่องวิพากษ์อิทธิพลมนตรยานที่ปรากฏในพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) คัมภีร์ชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา

คณาจารย์มหาจุฬา. *มังคลัตถทีปนี เล่ม 2.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2558.

2) หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. *ศาสนพิธีและมารยาทไทย.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย. 2560.

กรมศิลปากร. *หนังสือจดหมายเหตุพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม พ.ศ.2542 และงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ*. กรุงเทพมหานคร: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. 2542.

กิ่งแก้ว อัตถากร. *ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม.* นนทบุรี: มหาวิทยาลัย-สุโขทัยธรรมาธิราช. 2533.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. *การคิดเชิงวิพากษ์ Critical Thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย. 2549.

ขุนพันธรักษ์ราชเดช. *ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้.* กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์. 2519.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง. *นักธรรมชั้นโท*. กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียงจงเจริญ. 2560.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. *สังคมวิทยา.* พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2549.

จิตรา ก่อนันทเกียรติ. *ธรรมเนียมจีนที่คนส่วนใหญ่ไม่รู้แต่มีในเมืองไทย.* กรุงเทพมหานคร: สันติศิริ. 2553.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. *“ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย”. ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ.* กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.

ชลิตดา. *ตำนานอาหรับ-เปอร์เซีย.* กรุงเทพมหานคร: พิมพ์คำ. 2551.

ไชย คชเสนีย์. *Digital Marketing เปิดโลกทัศน์สูตรลับที่โรงเรียนไม่ได้สอน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บาลีเพรส. 2565.

ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร. *การใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในงานวิจัย: มาร์กซิสม์และแนวคิดพื้นฐาน เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาสัมมนาการสื่อสาร 5.* พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2556.

ดนัย ไชยโยธา. *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์. 2538.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. *ปรัชญาอินเดีย.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. 2535.

เดนนี่ ซาร์เจนท์ (Denny Sargent), ทิพย์อาภา ผู้แปล. *Global Ritualism พิธีกรรมของโลก*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด. 2542.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. *100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540.* กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. 2544.

ธวัช ปุณโณทก. *ทิศทางหมู่บ้านไทย.* กรุงเทพมหานคร: เจริญการพิมพ์. 2531.

_____. *วรรณกรรมท้องถิ่น.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. 2525.

ธิดา โมสิกรัตน์ และจำนงค์ ทองประเสริฐ. *"ศาสนาและพิธีกรรมของไทย". ในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 8-15.* พิมพ์ครั้งที่ 8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2543.

ธรรมสภา, *80 พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์),* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม. 2555.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. *ศาสนากับสังคม.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2547.

นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน จันทร์เพ็ญสว่าง. *จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อ และความจริง*. กรุงเทพมหานคร: กองทุน บี. ทราเวน. 2537.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.* กรุงเทพมหานคร: มติชน. 2536.

นิยพรรณ (ผลวัฒนะ) วรรณศิริ. *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.* กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2540.

นันทนา ขุนภักดี. *รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์. นครปฐม. 2530.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. *นานมาแล้ว: มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต.* กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556.

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. *เทศกาลประเพณีไทย 12 เดือน ตามแนวพระราชพิธีสิบสองเดือนของล้นเกล้าฯ ร.5.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.

ประมวล ดิคคินสัน. *คติชาวบ้าน: การศึกษาด้านมานุษยวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา. 2521.

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. *ศาสนาและวัฒนธรรม แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์. 2539.

ปราณี ฐิติวัฒนา. *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: กรุงศยาม. 2515.

พระเทพวิสุทธิกวี. *การพัฒนาจิต.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2543.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). *อานุภาพพระปริตร.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2549.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยตฺโต). *ทิศทางพัฒนาในอนาคต.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

_____. *พระพุทธศาสนาในอาเซีย.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2540.

_____. *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก. 2539.

_____. *เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์-เทวดา.* กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก. 2540.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี. *เรื่องศาสนพิธี: เอกสารประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.

_____. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณรชวิทยาลัย. 2551.

_____. *พุทธธรรม ฉบับขยายความ.* พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด. 2551.

พระไพศาล วิสาโล. *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์. 2546.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. *งานพุทธชยันตีโลก 2600 ปี: คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี*. (กรุงเทพมหานคร: ประสานใจ. 2557.

พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ). *การสั่งสมบุญด้วยการรักษาศีล.* กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์. 2536.

มานพ นักการเรียน. *พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2546.

ยศ สันตสมบัติ. *มนุษย์กับวัฒนธรรม.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.* กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน. 2556.

ศิราพร ณ ถลาง. *คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี.* กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2559.

ศรีศักร วัลลิโภดม. *สยามประเทศ: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มติชน. 2547.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. *โครงการวิจัย เรื่อง ประเพณีสิบสองเดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2544.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. *วิธีสร้างบุญบารมี.* กรุงเทพมหานคร: นพรัตน์. 2548.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. *ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.

สมศักดิ์ บุญปู่. *การศึกษา: เครื่องมือสำคัญใช้พัฒนาคุณภาพมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.

สุคนธ์ สินธพานนท์ วรรัตน์ วรรณเลิศลักษณ์ และพรรณี สินธพานนท์. *พัฒนาทักษะการคิดตามแนวปฏิรูปการศึกษา.* กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง. 2555.

สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ. *พัฒนาทักษะการคิด พิชิตการสอน.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. 2551.

สุชาติ หงษา. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อดีต-ปัจจุบัน.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2549.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. *ประวัติศาสตร์ศาสนา.* พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: รวมสาสน์. 2541.

สุเมธ เมธาวิทยานุกูล. *สังกัปพิธีกรรม*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. 2532.

สุริยา รัตนกุล. *อารยธรรมโรมัน อารยธรรมตะวันตก.* พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2557.

สุวิญ รักสัตย์. *พระพุทธศาสนามหายาน.* กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก. 2552.

เสฐียรโกเศศ. *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย.* พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน. 2505.

แสง จันทร์งาม. *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. 2537.

อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์. *การพัฒนาทักษะความคิดระดับสูง: Developing Higher Level of Thinking Skills.* นครปฐม: ไอ คิว บุ๊คเซ็นเตอร์. 2555.

อาภา ภมรบุตร. *ประวัติศาสตร์ไทย.* พระนคร: ศิลปะบรรณาคาร. 2508.

3) บทความในวารสาร

เสรี พงศ์พิศ. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”. *นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.* ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2544: 31-34.

4) วิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ รายงานการวิจัย

ทวีศักดิ์ คูวัฒนา. *“คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามหายาน”.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช-วิทยาลัย. 2561.

พระครูจิรธรรมธัช. *“การศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย”.* วิจัยด้านมนุษยศาสตร์. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2557.

พระประภัสสร ปสนฺนจิตฺโต (แก้วดี). *“การศึกษาพิธีงานศพของชาวพุทธบ้านบัวลาย ตำบลดงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี”.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2561.

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์). *“ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏ-ราชวิทยาลัย. 2562.

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงศ์). *“บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้”*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย. 2559.

พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ (มุงคุณ)). *“คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมตัถสังคหะ: ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”.* พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ธานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง). *“ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ”.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. 2554.

พรรณิดา ขันธพันธ์, ดร. และคณะ. *การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา. 2557.

ศรัณย์ ท้าวมิตร. *“ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำกงเต๊กของชาวจีนในประเทศไทย”* วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหา-มกุฏราชวิทยาลัย. 2559.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. *“การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2523.

เอก นาครทรรพ. *“การศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเลขยันต์ไทย”*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2560.

2. ภาษาอังกฤษ

1) Book

Cottrell, S. *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument.* New York: Palgrave Macmillan. 2005.

Horkheimer, Max and Theodor W. Adorno. 1972. *Dialectic of Enlightenment.* New York: Herder and Herder.

Lowenthal, Leo. *The Utopian Motif is Suspended: Conversation with Leo Lowenthal*. New German Critique. 1986.

Rothenbuhler, Eric W. and Coman, Mihai, (eds.). *Media anthropology.* USA: Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, CA. 1998.

2) Journal Articles

Durkheim. Translated by Joseph Ward Swain. New York, *The Totem and Society,* (New York: The Macmillan Co., The Nation), 103, July 1916, p. 39-40.

Horkheimer, Max. 1932. “Vorwort.” *Zeitschrift fur Sozialforschung.* Vol. 1: i-iv.

Nuntha Ratanakree. *Study of Superstitionism Among the Buddhists: A Case Study in Tambon Bangsai, Amphoe Muang, Chon Buri*. 1985.

3. สื่อการเรียนรู้มัลติมีเดียและออนไลน์

1) Website/ E-Book

เทพเจ้าอียิปต์, *https://sites.google.com/site/5103519rsu/thephcea-khxng-xiyipt-boran* สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2563.

ไทยรัฐ. *12 สิงหาคม "วันแม่แห่งชาติ"* มีประวัติความเป็นมาอย่างไร. https://www.thairath.co.th/lifestyle/culture/2162596 ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 12 สิงหาคม 2564. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2564.

เฟิงชุยทาวน์. *"พิธีกรรมวันเชงเม้ง".* เว็บไซต์ http://www.fengshuitown.com/fengshui/fengshuitip-pray-ancestor.html. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2565.

ริชาร์ด พอล และ ลินดา เอลเดอร์. *สมุดนาทางขนาดจิ๋วสู่แนวคิดและเครื่องมือการคิดเชิงวิจารณญาณ.* เดชา บุญค้า (แปลและเรียบเรียง), 2551, สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2564. จาก https://www.criticalthinking.org/files/CT_Concepts-Thai.pdf.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2547). *ลอยกระทง: จากประเพณีหลวงสู่ประเพณีราษฎร์ แล้วพินาศด้วยการท่องเที่ยว.* เว็บไซต์วารสารเมืองโบราณ: http://www.muangboranjournal.com/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=31 สืบค้นเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2564.

เสกสรร ทายะรังสี และคณะ, *https://phdcommunication.wordpress.com/2013/03/08/* แนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ ของมาร์กซิสม์ (Critical theory) สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566.

สามารถ มงคลสิริ. *ศาสนาพิธีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา*. ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 19 กรกฎาคม 2554. http://news.dmc.tv/.html 2554. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. *การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา.* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 10 พฤษภาคม 2559. เว็บไซต์ http://www.onab.go.th/service/.html 2559. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

สมเกียรติ ตั้งนโม, *https://midnightuniv.tumrai.com/finearts2544/newpage16.html* สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566.

Dr. Huang, *The foundation for Critical Thinking: พื้นฐานการคิดเชิงวิพากษ์,* ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563. เว็บไซต์ https://www.criticalthinking.org/pages/defining-criticalthinking/766/, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.

Lipka, Michael; Hackett, Conrad (6 เมษายน 2017). *"Why Muslims are the world's fastest-growing religious group".* เว็บไซต์ https://www.pewresearch.org. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2565.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร.

การศึกษา ศน.ด.(พุทธศาสน์ศึกษา)
M.A.(Linguistics)
ศน.บ.(ภาษาอังกฤษ)

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร, ผศ.ดร.

การศึกษา ศน.ด.(พุทธศาสน์ศึกษา)
ศศ.ม.(พุทธศาสน์ศึกษา)
เปรียญธรรม 9 ประโยค

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม, ดร.

การศึกษา ศน.ด. (พุทธศาสน์ศึกษา)
ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา)
อภิ.บ. (อภิธรรม)
บาลีศึกษา 9 ประโยค

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

การศึกษา Ph.D. (Buddhist Studies)
M.A. (Buddhist Studies)
พธ.บ. (ครุศาสตร์)

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ดร.สุมานพ ศิวารัตน์

การศึกษา ศน.ด.(พุทธศาสน์ศึกษา)
ศศ.ม.(สังคมศึกษา)
ศศ.บ.(ภาษาไทย)

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

1. พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สณฺณโต)

การศึกษา เปรียญธรรม 9 ประโยค, ปริญญาเอก

ปัจจุบัน 1. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
2. พระราชาคณะชั้นธรรม
3. กรรมการมหาเถรสมาคม ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 16, 17-18 (ธ)
4. ประธานศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

2. พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย)

การศึกษา เปรียญธรรม 5 ประโยค, ปริญญาเอก

ปัจจุบัน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.ดร. (อรุณ พุทฺธิสาโร)

การศึกษา เปรียญธรรม 9 ประโยค

ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

การศึกษา เปรียญธรรม 9 ประโยค, ปริญญาโท

ปัจจุบัน กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

5. พระมหาสาธร ธมฺมาทโร, ผศ.ดร.

การศึกษา ปริญญาโท, เปรียญธรรม 8 ประโยค, นักธรรมชั้นเอก

ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

6. รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม

การศึกษา เปรียญธรรม 5 ประโยค, ปริญญาเอก

ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัยและดุษฎีบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

7. ดร.กฤติยา ถ้ำทอง

การศึกษา ปริญญาเอก

ปัจจุบัน 1. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
2. ผู้รักษาการรองผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญา-ศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8. พระครูยติธรรมานุยุต (สมทรง ธมฺมทินฺโน (เดชจินดา))

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4, นักธรรมชั้นเอก

ปัจจุบัน 1. เจ้าคณะตำบลบางกระเบา
2. เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ (แคแถว) จังหวัดนครปฐม

9. พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (คมน์กฤตย์ สุนทรสุวรรณ)

การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6, นักธรรมชั้นเอก

ปัจจุบัน 1. เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม
2. หัวหน้าพระวินยาธิการจังหวัดนครปฐม
3. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครปฐม

10. พระครูปฐมชยาภิวัฒน์ (สมชาย วรมุนี (แก้วโกมุท))

การศึกษา ปริญญาโท

ปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดใหม่สุปดิษฐาราม จังหวัดนครปฐม

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๔ **วันที่** ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระครูวินัยธร บุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร.

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

- ไปตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๔ **วันที่** ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์

เรียน พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวิโร, ผศ.ดร.

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๔ **วันที่** ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์

เจริญพร แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม, ดร.

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจแล้ว

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๔ **วันที่** ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วย พระวินัย จนฺทวณฺโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้ทำการแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๔ **วันที่** ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์

เจริญพร ดร.สุมานพ ศิวารัตน์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจสอบแล้ว
15 ก.พ. 2565

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมกิตติเมธี, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระสุทธิสารเมธี, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระศรีรัชมงคลบัณฑิต, รศ.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาสาธร ธมฺมาทโร, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.กฤติยา ถ้ำทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ยินดีเป็นอย่างยิ่ง
กฤติยา ถ้ำทอง
(ดร.กฤติยา ถ้ำทอง)
๑๓ มิ.ย. ๖๕

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูยติธรรมานุยุต เจ้าคณะตำบลบางกระเบา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ได้สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ 22 มิ.ย. 65
พระครูปลัดสิทธิวัฒน์
เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จ.นครปฐม

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๕

๖ มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระปฐมชยาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดใหม่สุปดิษฐาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระวินัย จนทวณโณ (สุนิมิตร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธวิพากษ์พิธีกรรม (RITUAL CRITICISM IN BUDDHIST PERSPECTIVES)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูปฐมชยาภิวัฒน์ (พระอาจารย์เต่า)
23 มิ.ย. 65

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์
งานวิจัยเรื่อง พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาข้อมูล และข้อมูลทั้งหมดนี้จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น คำตอบของท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านและผู้ใด จึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตอบตามความรู้และความเข้าใจของท่านมากที่สุด เพราะข้อมูลที่ถูกต้องจะทำให้งานวิจัยมีผลน่าเชื่อถือ และเป็นแนวทางเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อนำไปวิเคราะห์ ตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ : .....ฉายา .....นามสกุล .....

ตำแหน่ง .....สถานที่ผู้สัมภาษณ์วัด .....

มหาวิทยาลัย ..... เลขที่ .....หมู่ที่ .....

ตำบล .....อำเภอ .....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์ .....วันที่ให้สัมภาษณ์ .....เวลา .....น.

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์มีดังนี้

1. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรม (ไทยทั่วไป) อย่างไร ?

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิพากษ์พิธีกรรมหมายถึงอย่างไร ?

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าพิธีกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

5. วิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

5.1 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าด้านการปฏิบัติที่ถูกต้องได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

5.2 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมสามารถผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในด้านสังคมได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.3 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านวัฒนธรรมได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

5.4 ท่านคิดว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรมทำให้เกิดคุณค่าในด้านรักษาพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

พระวินัย จนฺทวณฺโณ (สุนิมิตร์)
นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ
หนังสือรับรองจริยธรรม

Certificate of Completion

National Research Council of Thailand (NRCT)

certify that

วินัย สุนิมิตร์

has completed the

Human Subject Protection (HSP)

Date approved

(31/10/2023)

(Dr.Wiparat De-ong)

Executive Director
National Research Council of Thailand

Date expired

(15/06/2025)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : พระวินัย สุนิมิตร์ (จนฺทวณฺโณ)
วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2505
บรรพชาอุปสมบท : วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2557
สถานที่เกิด : จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2524 : มัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2529 : รับราชการทหาร
พ.ศ. 2562 : ศาสน์ศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) สาขาวิชาพุทธศาสตร์
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งและประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2529 : รับราชการทหาร ตำแหน่ง ผู้บังคับหมู่ ร้อยสารวัตร
กองพันทหารสารวัตรที่ 11 มณฑลทหารบกที่ 11 กองทัพบก
ย้ายสังกัดกองพันทหารสารวัตร กรมยุทธบริการทหาร
กองบัญชาการกองบัญชาการกองทัพไทย
พ.ศ. 2555 : ข้าราชการบำนาญ (เกษียณก่อนอายุราชการ)